

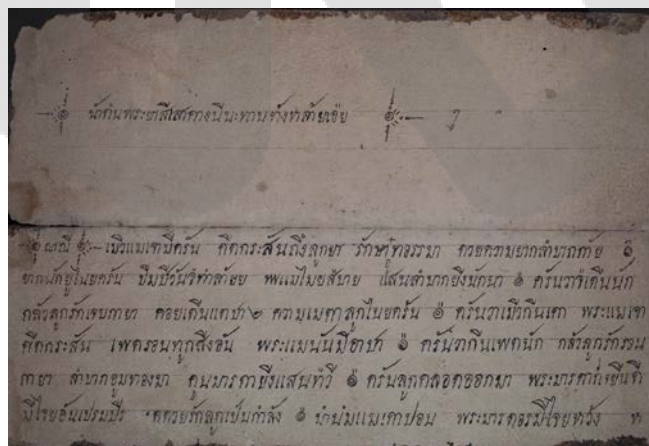
พระยาสี่เสาร์

ดอกรัก พยัคศรี^๑

ปริวรรตและเรียบเรียง

ทะเบียนเอกสารโบราณ

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	NPT008-005
2. ชื่อเรื่อง (Title)	พระยาสี่เสาร์
3. หมวดเรื่อง (Subject)	วรรณคดี(ชาตก)
4. สถานที่สำรวจ (Location)	วัดเทียนดัด ต.บ้านใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	วัดเทียนดัด ต.บ้านใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	26 มกราคม 2557
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยขาว
9. จำนวน (Format of original)	1 เล่ม/ 155 หน้า
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	36x12x4.5 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	สมบูรณ์
15. คำสำคัญ (Keywords)	ชาตก, กลอนสวด, สี่เสาร์, โหราศาสตร์, สมุดไทย
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

^๑ นักวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

ที่มาของเรื่อง

วรรณกรรมเรื่อง พระสี่เส้า หรือพระสี่เส้ากลอนสวดนี้มีที่มาจากชาตกนอกนิบาตคือ ปัญญาชาตก โดยนำเนื้อเรื่องจาก “สี่ไสวชาตก” มาแต่งเป็นวรรณกรรมกลอนสวด ชาตกในปัญญาชาตกถือว่ามียุทธิพลในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมร้อยกรองของไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น เรื่องสมุทรโฆษ เรื่องพระรถเสน เรื่องพระสุธน เป็นต้น สำหรับเรื่องพระสี่เส้านี้มีหมื่นพรหมสมพัตร(มี) กวีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นกล่าวถึงใน “นิราศเดือน” ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรมศิลปากร 2547)

พระสี่เส้า ฉบับกรมศิลปากร

พระสี่เส้ากลอนสวด ฉบับกรมศิลปากรนี้ ใช้ต้นฉบับเป็นหนังสือสมุดไทยเก็บรักษาไว้ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก หอสมุดแห่งชาติ โดยการตรวจสอบชำระครั้งนี้ใช้ต้นฉบับตัวเขียน ๒ สำหรับ ได้แก่

สำหรับที่ ๑ เอกสารเลขที่ ๕๖๒ หมวกวรรณคดี หมุกกลอนสวด เรื่องพระสี่เส้า นางเครือวัลย์ เทพหัสดินทร์ มอบให้หอพระสมุดฯ เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕

สำหรับที่ ๒ เอกสารเลขที่ ๕๖๓ หมวกวรรณคดี หมุกกลอนสวด เรื่องพระสี่เส้า หม่อมเจ้าหญิงทิพา ประทานให้หอพระสมุดฯ พ.ศ. ๒๔๖๐

กรมศิลปากรได้เปรียบเทียบเนื้อหาทั้ง ๒ สำหรับแล้วพบว่า มีลักษณะใกล้เคียงกัน เอกสารสำหรับที่ ๑ ไม่มีบทนมัสการตอนต้น และเมื่อพิจารณาสำนวนภาษาปรากฏว่าเอกสารสำหรับที่ ๑ นั้นน่าจะมีความเก่ากว่าเอกสารสำหรับที่ ๒ แต่ถ้อยคำหลายแห่งหายไปไม่ครบตามฉันทลักษณ์ ต่างจากเอกสารสำหรับที่ ๒ ที่มีถ้อยคำสมบูรณ์กว่า และสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสำนวนที่มีการแต่งเพิ่มเติมภายหลังโดยขยายรายละเอียดบางส่วนออกไปจากเดิมแต่เค้าโครงเรื่องไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นกรมศิลปากรจึงได้ใช้เอกสารสำหรับที่ ๒ เป็นหลักในการตรวจสอบ และได้ปรับอักษรวิธีบางส่วนให้ใกล้เคียงปัจจุบัน

พระสี่เส้ากลอนสวด ฉบับกรมศิลปากรนี้มีผู้ทำวิจัยศึกษาวิเคราะห์แล้วโดย รองศาสตราจารย์วนิดา บำรุงไทย อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรัตนนคร และอาจารย์เกศรินทร์ คันธมาลา โรงเรียนพิชญ์โลกพิทยาคม เรื่อง “การศึกษาภาพสะท้อนสังคมในวรรณคดีเรื่อง พระสี่เส้ากลอนสวด” (บำรุงไทย และ คันธมาลา 2554)

พระยาสี่เส้า ฉบับวัดเทียนดัด

หนังสือสมุดไทยชาวเรื่อง พระยาสี่เส้า^๒ เป็นเอกสารต้นฉบับตัวเขียนของวัดเทียนดัด ต.บ้านใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม โดยฐานข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน) ได้สำรวจเก็บข้อมูล และทำสำเนาดิจิทัลเอกสารโบราณภายในวัดเทียนดัดเมื่อปี ๒๕๕๗ และจัดเก็บไว้ในฐานข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทย(ยังไม่เผยแพร่)

พระยาสี่เส้า ฉบับวัดเทียนดัด มีลักษณะเป็นวรรณกรรมกลอนสวด เขียนด้วยกาพย์ยานี กาพย์สุรางคนางค์ และกาพย์ฉับง สลับกันไปตลอดทั้งเล่ม จำนวน ๘๖๐ บท แบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนบทนมัสการ ๑๐ บท กล่าวถึงคุณของมารดา

^๒ ผู้ปริวรรตใช้ชื่อ “พระยาสี่เส้า” ตามชื่อที่ปรากฏในหน้าแรกของสมุดไทยฉบับวัดเทียนดัด.

และส่วนของเนื้อเรื่อง ๘๕๐ บท ฉบับกรมศิลปากรมีทั้งหมด ๘๖๔ บท ส่วนบทนมัสการ ๘ บท และส่วนเนื้อเรื่อง ๘๕๖ บท ซึ่งสามารถจัดตารางเปรียบเทียบได้ดังนี้

ฉบับวัดเทียนดัด		ฉบับกรมศิลปากร	
ยานี	๑๐	นมัสการ	๘
พิลาป (สุรางคนางค์)	๖๗	สุรางคนางค์	๖๗
ยานี	๓๗	ยานี	๓๗
ฉบั้ง	๑๕	ฉบั้ง	๑๕
ยานี	๓๔	ยานี	๓๓
ฉบั้ง	๓๐	เยสันตรา	๓๐
พิลาป(สุรางคนางค์)	๓๗	สุรางคนางค์ พิลाप	๓๘
ยานี	๔๐	ยานี	๓๘
พิลาป(สุรางคนางค์)	๕๔	พิลาป	๕๔
ยานี	๕๐	ยานี	๕๐
สุรางคนางค์	๒๔	สุรางคนางค์	๒๐
ฉบั้ง	๔๓	ฉบั้ง	๔๓
ยานี	๔๗	ยานี ซ้ำลูกหลวง	๔๕
พิลาป(สุรางคนางค์)	๕๒	พิลาป	๕๒
ฉบั้ง	๑๕	ฉบั้ง	๑๖
สุรางคนางค์	๗๗	สุรางคนางค์	๗๗
ฉบั้ง	๒๔	ฉบั้ง	๒๔
พิลาป(สุรางคนางค์)	๗๕	สุรางคนางค์	๗๕
ยานี	๖๘	ยานี	๖๘
พิลาป(สุรางคนางค์)	๕๙	สุรางคนางค์	๖๐
ยานี	๒	ยานี	๑๔
รวมทั้งสิ้น	๘๖๐	รวมทั้งสิ้น	๘๖๔

ในตอนท้ายเล่ม ผู้เขียนได้ระบุวันที่เขียนเสร็จไว้ว่าเป็นวันเสาร์ เดือนแปด ขึ้น ๑๓ ค่ำ และได้ออกตัวว่าหากใครยืมไปอ่านก็ขอให้รักษาให้ดี ๆ อ่านนอนอ่าน(สันนิษฐานว่าอาจจะพลาดทำหนังสือ ฉีกขาดได้) เพราะกว่าจะเขียนได้จบก็ปวดหลังมาก ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็น พระสงฆ์ เนื่องจากตอนท้ายมีการบันทึกว่า หลวงพี่อยากฉันหมากพลูบุหรี ให้สีกาสาว ๆ เอามาถวาย พร้อมทั้งขอภักดิ์ประสภสีกาทั้งหลายที่มานั่งฟังเรื่องพระสี่เส้า เนื่องจากเป็นวรรณกรรมกลอนสวดจึงมักใช้เป็นเรื่องที่เทศน์ญาติโยมภายในวัด

นอกจากนี้ยังพบเรื่อง พระสี่เส้า ฉบับอื่นๆ ได้แก่ พระสี่เส้าฉบับเพชรบุรี (ซึ่งมีผู้นำมาศึกษาวิเคราะห์เป็นวิทยานพนธ์แล้วโดย อากร ไมตรีโสภณ สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร) พระสี่เส้าคำกาพย์ ฉบับหมายเลข ๑๗ และ ๑๘ และฉบับที่รวมอยู่ในเรื่องศุภมิตรคำกาพย์ ฉบับหมายเลข ๑๖ พระสี่เส้าคำกลอน ฉบับหมายเลข

๔๙ และ ๕๐ ของหอสมุดแห่งชาติ พระสี่เส้าฉบับพิมพ์ โดยโรงพิมพ์นายเทพ(พระนคร) พ.ศ. ๒๔๔๑ พระสี่เส้าฉบับภาคใต้ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา พระสี่เส้าฉบับคำเทศน์ร้อยแก้วในภาคอีสาน (ไมตรีโสภณ 2531) และพระสี่เส้าฉบับวรรณกรรมวัดเกาะ พิมพ์โดยโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หน้าวัดเกาะ เล่ม ๑-๓ (พระสี่เส้า ม.ป.ป.)

เนื้อเรื่องโดยย่อ

ท้าวสุนทรราชกษัตริย์เมืองอนันตนคร มีพระมเหสีชื่อนางนพรัตน์ คืนหนึ่งนางฝันว่า พระบาทเบื้องขวาเหยียบยอดเขา พระสุเมรุจนอ่อนเอนไป ส่วนพระบาทเบื้องซ้ายเหยียบยอดเขาสัตตบรรพ และนางเด็ดเอาดอกมณฑามาเชยชมด้วยความสำราญพระทัย โหรจึงทำนายว่า นางจะประสูติโอรสที่มีรูปโฉมโสภณและมีบุญญาธิการมาก ต่อมาพระนางนพรัตน์ก็ได้ประสูติโอรสพระนามว่าพระสี่เส้า เมื่อพระสี่เส้ามีพระชนมายุได้สิบหกพรรษา ท้าวสุนทรราชกษัตริย์ก็มอบบราห্মบัตินให้ และให้อภิเษกกับนางอนันตเทวี วันหนึ่งพระสี่เส้าฝันว่ายอดปราสาทที่ประทับหักโค่นลงมา โหรทำนายว่าพระสี่เส้าจะต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองและทุกข์ทรมานอย่างสาหัสเป็นเวลาสองปีครึ่งจึงจะพ้นเคราะห์ ฉะนั้นขอให้พระองค์กระทำพิธีบูชาพระสี่เส้าเพื่อบรรเทาเคราะห์ พระสี่เส้าไม่เชื่อและโกรธมาก ด้วยถือว่าพระองค์มีบารมีเปี่ยมล้นเป็นที่เคารพยำเกรงทั้งสามภพ พระสี่เส้าจะมาทำอันตรายอย่างไรได้

ครบกำหนดเจ็ดวันตามที่โหรทำนายก็เกิดอาเพศ พระสี่เส้าคลุ้มคลั่งไล่ฟันข้าราชการ แล้วทรงม้าเหาะไป แต่ด้วยกรรมของพระสี่เส้า ทำให้พระสี่เส้าถูกหุบตีด้วยความเข้าใจผิด เช่น พบชวานาผู้หนึ่งซึ่งกำลังตามหากระบายที่ถูกสุนัขคาบไป ด้วยกรรมของพระสี่เส้ามังกูญของพระองค์กลายเป็นกระบาย ชวานาคิดว่าพระองค์โยมกระบายของตนไป จึงตรงเข้าหุบตีจนโลหิตไหลอาบทั้งกายเป็นต้น พระสี่เส้าถูกทำร้ายร่างกายเช่นนี้เพราะกรรมเก่า พระสี่เส้าเดินทางมาถึงโรงงานเมืองกินนุวัตและได้พบนางสุทนต์ ธิดาของท้าวกินนุวัต นางถูกเนรเทศออกจากเมืองเพราะโหรทำนายว่านางจะได้คู่เป็นคนยากเข็ญและจะทำให้ท้าวกินนุวัตต้องเสื่อมเสีย นางสุทนต์จัดสำรับและเสื้อผ้าไปถวายพระสี่เส้า ด้วยบุพเพสันนิวาสทำให้ทั้งสองเกิดถูกตาต้องใจกัน นางสุทนต์เชิญพระสี่เส้าขึ้นไปพำนักบนตำหนัก พระสี่เส้าเล่าเรื่องราวของพระองค์และได้นางสุทนต์เป็นชายาอยู่กินกันไปจนนางประสูติโอรส พระนามว่า “สุทนต์ศรี”

ท้าวกินนุวัตทรงทราบเรื่องก็กริ้วมาก พยายามหาทางกำจัดพระสี่เส้าด้วยวิธีการต่างๆ แต่ไม่สำเร็จ และเมื่อทราบข่าวชายเข็ญใจคือพระสี่เส้าก็มีความเกรงกลัวยิ่งนัก จึงได้ถวายนางสุทนต์

เมื่อครบกำหนดเวลาสองปีครึ่ง พระเคราะห์ของพระสี่เส้าก็ผ่านพ้นไป มงกุฏ พระขรรค์ แหวน รวมทั้งม้าพาหนะของพระองค์ก็กลับคืนสภาพเดิม พวกชวานาที่ครอบครองของเหล่านี้ก็ตกใจ นำไปคืนให้ท้าวกินนุวัต พระสี่เส้าไม่คิดจองเวรและประทานรางวัลให้คนเหล่านั้น ด้วยตระหนักว่าเหตุการณ์ทั้งหมดคือชะตากรรมที่พระองค์มีอาจพิชิตทาน เมื่อหมดสิ้นกรรมแล้วจึงได้ทรัพย์สมบัติทั้งหลายกลับคืนมาอย่างง่ายดาย พระสี่เส้าระลึกถึงบุญคุณของพระสงฆ์กับสามเณรน้อย จึงให้นิมนต์พระและเณรมาถวายภัตตาหารและขออุปการะสามเณรน้อยเป็นราชบุตรบุญธรรมนามว่า “เรวัต”

ต่อมาพระสี่เส้าหวนคิดถึงนางอนันตเทวีพระมเหสีจึงสั่งทหารแต่งสารไปยังอนันตนคร ให้นางทราบข่าวพระองค์ประทับที่เมืองกินนุวัต นางอนันตเทวีจัดไพร่พลมาเชิญเสด็จพระสี่เส้ากลับเมือง ในการนี้พระสี่เส้าพานางสุทนต์ สุทนต์ศรี และเรวัตกุมารกลับพร้อมพระองค์ด้วย พระสี่เส้ากลับมาครองอนันตนคร แต่งตั้งนางอนันตเทวีกับนางสุทนต์เป็นมเหสีฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา (นาคนวนล 2558)

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้ปริวรรตได้เปรียบเทียบเนื้อหาพระยาสี่เสائر ฉบับวัดเทียนดัด กับพระสี่เสائر ฉบับกรมศิลปากรแล้วพบว่ามีความใกล้เคียงกัน ทั้งในด้านจำนวนบทประพันธ์ ชื่อเมือง ชื่อตัวละครต่างๆ ภายในเรื่อง มีแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ในส่วนของสำนวนภาษา ฉบับกรมศิลปากรมีความไพเราะ สละสลวยกว่าฉบับวัดเทียนดัด ที่ส่วนใหญ่มักใช้คำศัพท์แบบท้องถิ่นชาวบ้าน ธรรมดามากกว่าศัพท์ที่เป็นคำยืมภาษาบาลี สันสกฤต

อย่างไรก็ดี ผู้ปริวรรตได้จัดทำเปรียบเทียบพระสี่เสائرระหว่างฉบับวัดเทียนดัด และฉบับกรมศิลปากรไว้ในที่นี้ด้วย โดยจะเปรียบเทียบให้เห็นเฉพาะส่วนที่มีความแตกต่างกันในด้านความหมายของคำ กล่าวคือหากจุดใดที่มีความหมายของคำ หรือประโยคที่แตกต่างกัน หรือตรงข้ามกัน ผู้ปริวรรตจะทำการเปรียบเทียบโดยใส่เชิงอรรถไว้ด้านล่างเพื่อให้เห็นว่าฉบับกรมศิลปากรใช้อย่างไร

ขณะเดียวกันในด้านสำนวนภาษาผู้ปริวรรตมิได้ทำการเปรียบเทียบหากทั้งสองฉบับยังคงความหมายของคำหรือประโยคที่เหมือนหรือคล้ายกันไว้ได้ ส่วนใดที่ฉบับวัดเทียนดัดขาดไป ก็จะสอบทานและเติมเต็มจากฉบับกรมศิลปากร โดยใส่คำหรือข้อความด้วย(อักษรสีแดง)ไว้ภายในวงเล็บ ส่วนใดที่ฉบับวัดเทียนดัดมี แต่ฉบับกรมศิลปากรขาดไป ก็จะใส่คำหรือข้อความด้วย(อักษรสีน้ำเงิน)ไว้ภายในวงเล็บเช่นกัน และส่วนใดที่ทั้งสองฉบับมีความแตกต่างกันมาก ผู้ปริวรรตจัดทำตารางเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความท้องสองฉบับได้อย่างชัดเจน

หน้าต้น

ญานี (ภาพยยานี) ๑๐ บท

เมื่อแม่เจ้ามีครรภ์	คิดกระสันถึงลูกยา
รักษาอุทรมา	ด้วยความยากลำบากกาย
๑ ยากนักอยู่ในครรภ์	ปืมชีวันจะทำลาย
พระแม่ไม่สบาย	แสนลำบากยิ่งหนักหนา
๑ ครั้นว่าจะเดินนัก	กลัวลูกรักเจ็บกายา
ค่อยเดินแต่ช้าช้า	ความเมตตาลูกในครรภ์
๑ ครั้นว่าเมื่อกินข้าว	พระแม่เจ้าคิดกระสัน
เผ็ดร้อนทุกสิ่งอัน	พระแม่นั้นมีอาชา
๑ ครั้นว่ากินเผ็ดนัก	กลัวลูกรักร้อนกายา
ลำบากอุ้มท้องมา	คุณมารดาอึ้งแสนทวี
๑ ครั้นลูกคลอดออกมา	พระมารดาก็ยินดี
มีใจอันเปรมปรีดิ์	ด้วยรักลูกเป็นกำลัง
๑ น่านมแม่เข้าป้อน	พระมาตามีใจหวัง
ลูกรักเป็นกำลัง	แม่คอยฟังลูกร้องไห้
๑ คุณแม่เลี้ยงลูกมา	แผ่นดินฟ้าไม่เปรียบได้
คุณแม่มากเหลือใจ	จะเปรียบได้ก็ไม่มี
๑ แผ่นดินแลแผ่นดินฟ้า	ก็เบาว่าคุณชนนี
คุณแม่ล้ำโลกีย์	เห็นสุดที่จะพรรณนา
๑ กล่าวมาจักเนิ่นนาน	เรื่องนิทานมากหนักหนา
ว่านักเห็นจักช้า	คุณมารดาไม่เปรียบได้

พิลาป (ภาพยสุรางคนางค์) ๖๗ บท

นิยายโบราณ	จะกล่าวตำนาน
เมื่อพระสรรเพชญ์	แต่ก่อนล่วงไป
สร้างสมภารได้	สมเด็จพระจอมไตร
	นับคือสังขยา ^๓

^๓ ฉบับกรมศิลปากรเป็น “นับสี่สังขยา”

สร้างสมภารไว้
จึงชักขาดก
พระองค์สร้างมา

ยังมีพระยา
ครอบครองพารา
ชื่อว่าเวียงไชย

ทรงนามพระบาท
ครอบครองช้างม้า
เป็นที่สโมสร

ทรงนามเทวี
นวลนางเทวี
สมเด็จพระราชา

สาวสาวสะพรั่ง
เหมือนหนึ่งดารา
เห็นงามบวร
เสวยราชสมบัติ
อยู่ในทศพิช
สมเด็จพระจักรี

นพรัตน์เอวกลิ้ง
เสด็จไสยาสน์
เมื่อนั้นจอมขวัญ

๑ สมเด็จพระจอมไตร
แต่ก่อนโพ้นนานมา
ยกออกเทศนา
ได้สี่อสงไขย

๑ เอโกราชา
องค์หนึ่งเลิศไตร
ช้างม้าเหลือหลาย
อนันตนคร

๑ ท้าวผู้เสวยราช
หมู่ราชบวร^๔
ประชาสลอน
แกฝูงประชา

๑ มีพระมเหสี
นพรัตน์กัลยา
เป็นที่เสนาหา
ร่วมรักสโมสร

๑ นักสนมชาววัง
นั่งเฝ้าสลอน
ห้อมล้อมจันทร์
ดุจท้าวโกสีย์

๑ ทั้งสองกษัตริย์
เป็นธรรมเปรมปรีดี
ประพุดิยินดี
อยู่ในยศธรรม์

๑ อยู่มาวันหนึ่ง
ทรงเสียงแจ่มจันทร์
เหนือแท่นสุบรรณ
ทรงพระสุบิน

^๔ ฉบับกรมศิลปากรเป็น “สุนทรราชบวร”.

พระบาทเปื้องขวา
ยอดเขาพระสุเมรุ
เทวาพระอินทร์

พระบาทแห่งเจ้า
เหยียบยอดสัตตบรรพ
เทพในราศี

พระองค์เจ้า
พระองค์พิณิจ
เห็นมณฑาบาน

เขยชมไปมา
ฝืนเท่านั้นแล้ว
ตื่นขึ้นทันใจ

ถึงเวลาแล้ว
จึงเล่าความฝืน
ที่นางฝืนมา

เล่าถวายไป
ขอพระองค์เจ้า
หาโหราจารย์

(สุนทรราชวงษ์มี)

พระองค์ให้หา
ว่านางโฉมตรู

๑ ในฝืนนั้นว่า
เหยียบยอดศิขริน
เอนอ่อนไปสิ้น
ลิลลาเหล็กหนี

๑ ยังฝืนอีกเล่า
เปื้องซ้ายโฉมศรี
สนั่นธรณี
อิงมี^๕บันาน^๖

๑ ยังฝืนอีกเล่า
เห็นงามตระการ
พิศดูบันาน
เด็ดเอาทันใจ

๑ เด็ดดอกสุมณฑา
สำราญฤทธิ์
นางแก้วทรมวย
อัศจรรย์หนักหนา

๑ นพรัตน์น้องแก้ว
ขึ้นเฝ้าราชา
อัศจรรย์หนักหนา
ถวายแก่ภูบาล

๑ นางฝืนนั้นไซ้
จนสิ้นอวสาน
โปรดเกล้ากระหม่อมฉัน
ทำนายทายดู

๑ เมื่อนั้นจักรี
ได้ฟังโฉมตรู
โหรามาดู
เจ้าฝืนเป็นโฉน

^๕ เสียงดังอีกที.

^๖ ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เหล็กหนีทุกสถาน”.

แก่ชานักงาน
ไปบอกขอเฝ้า^๗
หาโหรามาให้

รับสั่งแล้วไป
ไปหาขอเฝ้า
ว่าพระภูมี

ได้ฟังคำแล้ว^๘
จึงชวนกันไป
ว่าพระราชา

ได้ฟังขอเฝ้า
พระองค์ให้หา
ข้าอยู่มิได้

บังคมพระเจ้า
สมเด็จพระธรรม
ว่านางจอมขวัญ

จึงเล่าความฝัน
เล่าให้โหรฟัง
ว่านางเทวี

ได้ฟังพระเจ้า
ดูในตำรา
โหมงามทรามวัย

๑ มีพระโองการ
สำหรับเคยใช้
ว่าเราให้ไป
ทายฝันเทวี)

๑ บัดนั้นสาวใช้
ตามคำภูมี
บอกเล่าคดี
ให้หาโหรา

๑ บัดนั้นขอเฝ้า
สาวศรีบอกมา
สู่เรือนโหรา
ให้หาเขาไป

๑ บัดนั้นโหรเฒ่า
ว่าเจ้าจอมไตร
ตัวเราเข้าไป
จึงไปด้วยพลัน

๑ ครั้นถึงกัมเกล้า
ปิ่นเกล้าไอศวรรย์
มีโองการปล้น
ฝันร้ายฤดี

๑ เมื่อนั้นทรงธรรม
ของนางโฉมศรี
ตามเรื่องคดี
จะเป็นไฉน

๑ บัดนั้นโหรเฒ่า
ปิ่นเกล้าภพไตร
เห็นดีเหลือใจ
จะมีบุตรา

^๗ ขอเฝ้า – ข้าพึ่งบุญเจ้า เป็นผู้ช่วยสำหรับเจ้านายฝ่ายในใช้สอย.

^๘ พรรคนี่ไม่ส่งสัมผัส ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ได้ฟังคำเจ้า”.

จะมีโอรส
จะเป็นผู้ชาย
ใครเลยจะมา

ฟังโหรทูลมา
ทั้งเงินทั้งผ้า
ช้างม้าทั้งฝูง

โหมงามมีศรี
ท้าวน้องทรงครุฑ
ประสูติลูกยา

เฝ้าอยู่อัดแอ
พิทักษ์รักษา
สมเด็จพระ

โหมเฉิดเพริดเพรา
อายุเจ้าได้
สมเด็จพระบิดา

พระองค์เป็นเอก
นางหนึ่งมีศรี
สมเด็จพระบาท

ฤทธิ์เดชนั้นเล่า
มีอัครราช
ฤทธิ์เดชหนักหนา

๑ ฟันนี้ปรากฏ
ล้ำเลิศโลกา
โหมงามโสภา
เปรียบได้ถึงสอง

๑ สมเด็จพระราชา
ประทานสิ่งของ
เงินตราเนื่องนอง
ให้แก่โหร

๑ เมื่อนั้นเทวี
เสาวภาคย์โสภา
ถ้วนทศมาตรา
เป็นชายโสภา^๙

๑ ข้าสาวชาวแม่
หอมล้อมสลอน
ผ่านฟ้าบวร
ให้ชื่อลูกยา

๑ ชื่อพระสี่เสائر
เลิศล้ำโลกา
สิบทกพระวสา
มอบเวนสังการ^{๑๐}

๑ จึงอุปภิเษก
แก้ยอดเยวมาลย์
ชื่อนันต์นงคราญ
ครองราชย์ประชา

๑ สมเด็จพระสี่เสائر
ล้ำเลิศโลกา
เชื้อชาติอาษา
สิ้นทั้งสองตัว

^๙ พรรคนี้ไม่สงฆ์สัมผัสในบทถัดไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เป็นชายบวร”.

^{๑๐} ศฤงคาร, สิ่งให้เกิดความรัก, บริวารหญิงผู้บำเรอความรัก.

ไม่ยอมทรงนัก^{๑๑}

สมเด็จพระเจ้า

ตรีโลกย์อมกั้ว

บาดาลดำได้

ครั้นแล้วเหาะไป

กินน้ำอโนมา

ชื่อมหาศกดา

พระทรงเหาะไป

ชมนางนารี

เขยชมนางนาฏ

มีศักดิ์มียศ

เที่ยวทั่วทิศา

ถวายดอกไม้

พระเดชพระยศ

เป็นสี่พันเมือง^{๑๒}

ให้ปวดเศียรเกล้า

สี่ทวีปให้ท้อ

เป็นปิ่นกษัตรา

นาคาสุบรรณ

เกรงกลัวพระเดช

ทุกกรุงธานี

๑ ตัวหนึ่งไตรจักร

เหววย่อมกั้ว

เหาะไปได้ทั่ว

ฤทธิ์เดชลือชา

๑ ท้าวเสด็จไป

พิภพนาคา

โดยทางเวหา

มหานคร

๑ ตัวหนึ่งเล่าหนา

ฤทธาสินที

ในไตรตรึงษ์

ฝูงเทพธิดา

๑ ท้าวผู้องอาจ

แล้วกลับลงมา

ปรากฏลือชา

ชมเล่นทุกเมือง

๑ ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้

เงินทองนองเนื่อง

ปรากฏรุ่งเรือง

กลัวเกรงนักหนา

๑ ออกชื่อนามท้าว

ทุกท้าวพระยา

ไม่ต่อฤทธา

ทั่วทั้งปฐพี

๑ คนธรรพคนธรรพ์

กุมภันท์ยักษ์

นเรศธิปดี

ถึงปีมาถวาย

^{๑๑} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ท่านยอมทรงนัก”

^{๑๒} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “หมื่นสี่พันเมือง”

ทุกกรุงเดียระดาษ
มงกุฎกระทบกัน
หัวแหวนมีค่า

หัวแหวนนั้นไซ้
นายโรงกวาดได้
คูคือสุริยง

นายโรงย่อมดวง
สมเด็จพระสังเวย
ให้ทานทุกวัน

ยังเป็นตบะ
เธอสร้างสมภาร
เป็นพระศาสดา

เหนือแท่นภิรมย์
ท้าวทรงสุบิน
เมื่อราตรีกาล

ปรางค์แก้วรจนา
เล็งแลทุกวัน
เหตุไรหักลง

๑ เสด็จเหนือเกยมาศ

เข้าเฝ้าราชา
ทุกวันนี้มา

ถ้วนทุกพระองค์^{๑๓}

๑ เฝ้าแล้วเสด็จไป

ที่หล่นตกลง
เก็บไว้โดยจง

วันละเจ็ดทะนานพลัน^{๑๔}

๑ ไม่เป็นของหลวง

ออกขายทุกวัน
อยู่ในยศธรรม
แก่ราชประชา

๑ สวدمนต์ให้หัวพระ

จำศีลภาวนา
นี้ท่านปรารถนา^{๑๕}
อนาคตกาล

๑ วันหนึ่งบรรทม

เป็นสุขสำราญ
สุดสิ้นในสถาน
ตื่นขึ้นพิศวง

๑ ในฝันนั้นว่า

ยอดหักตกลง
ยอดนั้นยังตรง
ประหลาดนักหนา

^{๑๓} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ร่วงหล่นทุกองค์”

^{๑๔} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “วันละเจ็ดทะนาน” ซึ่งไม่ส่งสมผัสในบทต่อไป

^{๑๕} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ปณิธานปรารถนา”

เห็นเป็นอัศจรรย์
 เร่งคิดสงสัย
 สี่เสารัถ์ก็กล้า

เสโททรงธรรม
 สมเด็จจอมไตรย
 เหตุหนึ่งพระองค์

หฤทัยไหวหวั่น
 เหตุวันหนึ่งนั้น
 เศร้าหมองโรยรา

โหราเข้ามา
 จึงเล่าความฝัน
 ตามเรื่องคดี

ได้ฟังปิ่นเกล้า
 ทูลแก้ท้าวไต้
 พระเสาร์จะมา

พระเสาร์นี้^{๑๖}
 ถึงสองปีถึง
 จึงทรงนิมิตฝัน

๑ ท้าวตริกความฝัน
 ประพจน์วิญญูณ
 พระทัยราชา
 เร่งมาพิศวง

๑ เหตุอันหนึ่งนั้น
 ไหลออกโทรมองค์
 ท้าวไต้พิศวง
 ดูหลากนั๊กหนา

๑ ว่ากายนั้นสั้น
 สั้นคือตีปลา^{๑๖}
 พระองค์ทรงธรรม
 เป็นน้ำบาดสี

๑ โองการให้หา
 มิช้าทันที
 อัศจรรย์วันนี้
 ที่ท้าวเธอฝัน^{๑๗}

๑ วันนั้นโหรเฒ่า
 ดูในตำรา
 เคราะห์ร้ายนั๊กหนา
 ทับลัคน์ทรงธรรม

๑ ยังเจ็ดราตรี
 จะทับลัคน์ปลัน
 จึงคลายโทษทัณฑ์
 อัศจรรย์นั๊กหนา

^{๑๖} อากาเรดินสั้นเหมือนปลาถูกทุบหัว – ผู้ปริวรรต.

^{๑๗} วรรณคดีไม่ส่งสัมผัสในบทถัดไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ที่เธอฝันมา”

^{๑๘} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “พระเสาร์จรลี”

พระเสาร์จะไคลคลา ^{๑๙}	๑ สามโมงสี่บาท
จะเกิดกาลี	ทับล้นราชา
อังคารตัวกล้า ^{๒๐}	มีทั้งปรางค์ปรา ให้มาเกิดเข็ญ
พระเคราะห์ร้ายนัก	๑ เสด็จทับล้น ^{๒๑}
ศุกร์ทับกุมภมีน ^{๒๒}	จะได้ยากเย็น
อังคารอสุเรนทร์	จะเกิดความเข็ญ ทับจันทร์บ่คลา
พระศุกร์ทรงศักดิ์	๑ พระเสาร์ทับล้น
ดูในอินทภาษ	แทรกเข้ามีข้า
พระศุกร์ตัวกล้า	แล้วดูทักษา เข้าอยู่กุมภมีน
พระองค์ทรงศักดิ์	๑ พระเคราะห์ร้ายนัก
จงบูชาเคราะห์	อย่าได้ดูหมิ่น
อย่าได้ดูหมิ่น	พระเสาร์จิ่งสิ้น ^{๒๓} ว่ากุมมีบุญ
ต่อไปนานเล่า	๑ จงรับพระเสาร์
อย่าถือมานะ	เธอจะให้คุณ
จงฟังฉันทูล	ว่ากุมมีบุญ นะพระทรงธรรม
พระองค์จะจาก	๑ จะให้พลัดพราก
จะได้ความยาก	ราไชยไอศวรรย์
ต่อภายหลังนั้น	ปืมจากชีวัน จึ่งจะได้ดี

^{๑๙} วรรณคดีไม่สัมพันธ์กับวรรณคดีก่อนหน้า ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เสาร์จะลินลาศ”

^{๒๐} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “พระเคราะห์ตัวกล้า”.

^{๒๑} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เสาร์จะทับล้น”.

^{๒๒} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ภูมินทร์” ต้นฉบับวัดเขียนดัดเขียนว่า “ภูมิน” ทั้งสองแห่ง ซึ่งปกติแล้วคำว่า “ภูมินทร์” ต้นฉบับวัดเขียนดัดจะเขียนว่า “ภูมิน” หรือ “พูนิน” ผู้ปริวรรตจึงแปลคำว่า “ภูมิน” ให้เป็นอีกความหมายหนึ่งคือ “กุมภมีน” หมายถึง ราศีกุมภ์ และราศีมิน – ผู้ปริวรรต.

^{๒๓} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “พระเสาร์สุรินทร์”.

กริ้วโกรธคือไฟ
เอาเทีจมาทาย
ให้กูบูชา

กูขึ้นไปได้
ไปถึงยามา
เทพในราศี

ตำได้ไตรภพ
ถ้าเห็นกูไป
พระเสาร์ด้วยง

ว่ามีเดชะ
เทพในตรีงษ์ไตร
โหรเฒ่าสู้รู้

จะรบกันเล่า
รบด้วยทหาร
พระเสาร์เข้ามา

ทุนหัดกุบาล
(พระมีมานะ)
พระเสาร์นั้นไซ้

พระองค์ไม่กลัว
ทหารอาสา
พระเสาร์สุเรนทร์

๑ เมื่อนั้นภูวนัย
แกไหรามากมี
กล้าร้ายบัดสี
พระเสาร์ด้วยดี

๑ เทียบถึงตรีงษ์ไตร
ด้วยอิทธิฤทธิ์
ดุสิตด้วยดี
ยอมกลัวทุกองค์

๑ สี่ทวีปเที่ยวจบ
นาคาภุขงค์
ทรงกายไม่ตรง
จะทำอะไรกู

๑ พระมานะ^{๒๔}
กว่าชาวชมพู
ก็ยอมกลัว
ให้กูบูชา

๑ กูกับพระเสาร์
ไม่กลัวเลยนา
แต่ล้วนตัวกล้า
จะม้วยบรรลัย

๑ โหรเฒ่าอาจารย์
สมเด็จจอมไตรย
กริ้วโกรธไปโย
ไซ้จะมาให้เห็น

๑ ไซ้ว่าเป็นตัว
จะให้ยกเกณฑ์
ใครเลยจะเห็น
เป็นเงาเข้ามา

^{๒๔} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “พระมีมานะ”.

พระเคราะห์กวดขัน
พระองค์จะจาก
ขอพระผ่านฟ้า

ไม่ฟังโหรว่า
ให้หาเสนา
เชี่ยวชาญณรงค์

เฝ้าพระทวาร
เร่งรัดกวดขัน
แล้วให้เข้ามา

ให้ได้อ้อยคน
ชั้นสองสองร้อย
ชั้นสามเล่าไซ้

ชั้นห้าไม่น้อย
ชั้นหก ๒ ร้อย^{๒๖}
สมเด็จพระสาย

เจ็ดร้อยโดยตรา
ดินปรางค์ปราสาท
สำหรับป้องกัน

๑ ยังอีกเจ็ดวัน
เห็นร้ายหนักหนา
พลัดพรากพารา
เร่งระวังพระองค์

๑ สมเด็จพระราชา
ฤทธายังยง
เข้ามาโดยจง
ลืบทูอาสา

๑ ให้หาทหาร
แห่งละพันโดยตรา
ขยันอาสา
เฝ้าปราสาทไชย

๑ ปราสาทชั้นบน
เคยประจัญศึกใหญ่
ให้คอยจงได้
สามร้อยโดยหลาย

๑ ชั้นสี่ ๒ ร้อย^{๒๕}
ห้าร้อยเพริดพราย
คอยตามนัดหมาย
ให้เฝ้าทุกชั้น

๑ ชั้นเจ็ดลงมา
รักษาทรงธรรม
อำมาตย์ตัวขยัน
รอบทั้งปรางค์ปรา

ฎานี้(กาพย์ยานี) ๓๗ บท

ครั้นถ้วนครบเจ็ดวัน
พอครบเหมือนโหรว่า

พระเสารั้นเสด็จมา
ราชาทูนทูลาย

^{๒๕} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ชั้นสี่ร้อย”.

^{๒๖} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ชั้นหกหกร้อย”.

๑ นั่งนอนบ่หอนสุข	ผุดนั่งถูกระส่ำระสาย
จับพระขรรค์อยู่วุ่นวาย	ไล่ฟาดฟันคนทั้งปวง
๑ ฝ่ายว่าคนทั้งหลาย	วังวุ่นวายทั้งวังหลวง
เสนาทุกกระทรวง	ก็เจ็บปวดลำบากใจ
๑ คนร้อยอยู่ชั้นบน	ตามจุมพลบ่หวาดไหว
ถัดมาส่องรอยไซ้	ช่วยกันห้ามพระราชา
๑ สมเด็จเจ้าจอมไตร	ให้คั้งไปในวิญญาน์
ไล่ฟันหมู่เสนา	พระราชาไม่ปราศรัย
๑ ทหารอยู่ทุกชั้น ^{๒๗}	ด้านทรงธรรมบ่หวาดไหว
เขาทำอำเภोज	พระภูวนัยเสด็จหนีไป
๑ ทรงเครื่องทั้งห้า ^{๒๘} แล้ว	จึงพระแก้วเสด็จจรลี
มาขึ้นม้าพาชี	พระภูมิกี้เหาะไป
๑ ฝ่ายวามเหสี	ครั้นภูมิจากเวียงไชย
นางนาฏเจ้ารำไร	ถึงท้าวไทผู้ผิวขวัญ
๑ โอโห้พระฤทธิไตร	กรรมสิ่งใดมาตามทัน
จำจากพรากพลัดกัน	เมื่อยโศกศัลย์ไม่รู้วาย
๑ เหตุเพราะพระองค์ฝัน	โหรทูลปลันว่าเคราะห์ร้าย
พระไม่เชื่อโหรทาย	จึงพลัดพรากไปจากเมือง
๑ แต่ไปเมื่อหน้า	เมื่อยไม่มาวายแค้นเคือง ^{๒๙}
ท้าวไทไปจากเมือง	พระบุญเรื่องเป็นไฉน
๑ ใครเลยจะปกเกล้า	ข้าพเจ้านี้สืบไป
ผ่านฟ้ามาตัดใจ	ละเมียวัวไม่เอ็นดู
๑ สละนางสาวสรร	งามฉกรรจ์น่าเอ็นดู
เคยเซยเคยชมชู้	ควรละเสียนี้เมื่อยไป
๑ สี่พันหมื่นบุรี	รู้คดีจะชิงชัย
ฤทธิ์เดชใครผู้ใด	จะเหมือนท้าวก็ไม่มี

^{๒๗} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ทหารอยู่สองชั้น”.

^{๒๘} เครื่องราชกกุธภัณฑ์ สัญลักษณ์สำคัญแห่งความเป็นพระมหากษัตริย์ คือ ๑. พระมहाพิชัยมงกุฎ ๒. พระแสงขรรค์ชัยศรี ๓. ธารพระกรชัยพฤกษ์ ๔. วาลวิชนี(พัดกับแฉับ) ๕. ฉลองพระบาท รวมเรียกว่า เบญจราชกกุธภัณฑ์.

^{๒๙} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “กินน้ำตาน้ำแค้นเคือง”.

- ๑ โอโอีกรรมสิ่งใด มาขัดให้เป็นดังนี้
 จำให้ป็นธรรณี มาพลัดพรากจากเวียงไชย
- ๑ ร่ำพลางนางเทวี มีเสาวนีย์ตรัสสั่งไป
 แก่หมู่เสนาใน ให้ชุมพลตามพระองค์
- ๑ บัดนั้นจึงมนตรี รับเสาวนีย์นางโฉมยง
 ไปชุมซึ่งจตุรงค์
- ๑ แล้วแต่งสารตราไป ทุกรุ่งไกรพระพารา
 อาหารเสียกิริยา เเท่น้ำมาจากกรุงศรี
- ๑ ถ้าว่าผู้ใดพบ ได้ประสบป็นธรรณี
 จึงตอบซึ่งสารศรี บอกคดีให้แจ้งมา
- ๑ ส่วนว่าเสนาใน ชุมพลไปตามราชา
 ทุกเมืองไปเที่ยวหา ไม่ได้พบพระภูมิ
- ๑ เว้นแต่เมืองกินนุวัต พากันลัดไม่จรลี
 เพราะกรรมของจักรี จึงคลใจของเสนา
- ๑ ปรึกษากันถ้วนถึ ว่าเมืองนี้น้อยหนักหนา
 คิดกันอยู่ไปมา จะตามไปเห็นเสียที
- ๑ คิดแล้วจึงเสนา กลับโยธามาบุรี
 กราบทูลแก่เทวี ว่าไม่พบพระทรงธรรม
- ๑ สมเด็จพระนางเทวี ฟังเสนียิ่งโศกศัลย์
 ร่ำรักพระทรงธรรม กับสาวสรภำนั้นใน
- ๑ โอพระยอดเนนื่อง เคยปกครองได้เย็นใจ
 ยามเมื่อชมสาวใช้ เมียมได้อุเบกสา
- ๑ โอโอพระยอดรัก พระทรงศักดิ์เคยเสด็จมา
 ชมเนนื่องในไสยา พระราชาสำราญใจ
- ๑ เคยจูบแล้วเคยกอด พระกรสอดกระหวัดไว้
 เคยชมเนนื่องแทนท้องใน ควรฤไปจากพารา
- ๑ ว่านักจกียืดยาว มาจะกล่าวถึงผ่านฟ้า
 พลัดพรากจากพารา มากับม้ามโนมัย
- ๑ สี่เสาร์พระราชา พระเสาร์มาทับล้นไว้
 เสด็จขึ้นอาษาไป ในเวหาไปโดยจง
- ๑ ไปได้หลายวันแล้ว จึงพระแก้วอดโทษนา
 พระองค์ทรงโคกกา กับหลิ่งม้ามโนมัย
- ๑ คิดถึงมเหสี เนตรภูมิคือเลือดไหล
 จะกลับไปเวียงไชย ไปไม่ได้ตั้งจินดา

๑ ด้วยกรรมของท้าวไท	ได้ทำไว้แต่หลังมา
ครั้งไปในวิญญาน์	พระยอดฟ้าโตกาลัย
๑ ฝ่ายว่าม้าพาซี	พาวุฒิเธอคลาโคล
มาถึงแดนกรุงไกร	กินนุวัตพระนคร
๑ เหาะไปในเวหา	ด้วยอาชาอัศสร
เป็นกรรมของภูธร	เหาะไปได้แล้วแลนา
๑ หลงอยู่กลางพงพี	จุงพาซีค่อยเดินมา
เป็นกรรมของราชา	ถือมานะว่ามีบุญ
๑ ลำบากพันกำลัง	พระไม่ฟังคำโทรทูล
ที่นี้เห็นจะสูญ	ไม่ได้กลับไปพารา
๑ ร่ำพลางทางบทร	จุงหัตศครค่อยเดินมา
ลูเอ็งกลางท้องนา	พระราชาค่อยเดินไป

ชบั้ง (ภาพยนต์บั้ง) ๑๕ บท

จะกล่าวถึงชวานาบัด	ครั้นเข้าออกไป
ชับนกกินข้าวในนา	
๑ มีสุนัขตัวหนึ่งเดินมา	ที่กลางท้องนา
ก็คาบกระบาย ^{๓๐} มันไป	
๑ วันนั้นเป็นกรรมของท้าวไท มงกุฎกลายเป็น	
กลับเป็นกระบายทันที	
๑ ชวานามันเห็นภูมี	ร้องมาทันที
ไอนี้มาลักกระบายกู	
๑ พาไอ้ซีร้ายไม่อดสู	มาลักกระบายกู
มาครอบไว้บนเกศา	
๑ เมื่อนั้นจึงพระราช	ได้ฟังชวานา
บอกว่ามงกุฎของกู	
๑ ชวานาว่าไม่อดสู	มึงช่างลวงกู
มงกุฎมึงได้ไหนมา	
๑ ว่าแล้ววิ่งไปไม่ช้า	ตีพระราช
ลี้มอยู่เหนือธรณี	
๑ มันถองซ้าลงหลายที	สมเด็จพระจักรี
ภูมีแทบบันดาตาย	

^{๓๐} ภาพยนตร์ลายกระบาย แต่มีขนาดเล็กกว่า ปากกลม ก้นสี่เหลี่ยม.

- ๑ โลहितไหลอาบทั้งกาย สงสารภุสสาย
แทบตายไม่เป็นสมประดี
- ๑ มันจึงว่าแก่ภูมิ อย่าอยู่ที่นี่
จงไปให้พ้นเถิดรา
- ๑ ว่าแล้วมันเอากระบวยมา จึ่งพระราช
อดศาตำรงทรงกาย
- ๑ จึ่งค่อยจูงผันผาย เจ็บปวดแทบตาย
ทรงกายไม่มีใครได้เลย
- ๑ พระองค์คิดถึงทรมเชย กรรมของกูเอย
ไม่เคยได้มาเป็นเช่นนี้
- ๑ สงสารแก่พระภูมิ เสด็จจรลี
ถึงนาแห่งหนึ่งโดยหมา

ญาณิ (กาพย์ยานี) ๓๔ บท

- ส่วนว่าใครเจ้านา บ่นำพาจะมากลาย
นานนานออกมาขาย จึ่งไปดูนาของตน
๑ ขโมยลักเกี่ยวข้าว ของไอ้เฒ่าไปหลายหน
วันนั้นพระจุมพล จูงม้ามาที่น่าน
๑ มันแบกหอกไม้สั้น มันจะคอยขโมยปล้น
มันเห็นพระทรงธรรม มันสำคัญว่าขโมย
๑ เป็นกรรมของทำวให้ พระขรรค์ไชยมีฤทธา
กลับกลายมีทันช้า กลายเป็นเคียวบัดเดียวใจ
๑ ไอ้เฒ่าเห็นราชา ถือเคียวมาวิ่งเข้าไป
ตีพระองค์ทรงไชย ภูวนัยไม่รู้ตัว
๑ ไอ้เฒ่ามันดบตี พระจักรีให้มีดมัว
สงสารไม่รู้ตัว มันชกตีไม่สมประดี
๑ เท่าล้มลงกับที่ เลือดภูมิทั่วกายา
ทำวจิ่งร้องถามมา ว่ากูผิดด้วยสิ่งใด
๑ ไอ้เฒ่าฟังราชา มันตีดาไม่ปราศรัย
เอาม้ามาเลี้ยงไว้ แล้วลักเกี่ยวข้าวของกู
๑ พระองค์จึ่งเถียงไป เคียวเมื่อไรพระขรรค์กู
ว่าแล้วชูขึ้นดู พระขรรค์จึ่งเป็นเคียวไป
๑ ไอ้เฒ่าฟังราชา โกรธโกรธาตะละไฟ
มันชิงเอาเคียวไป นี่หรือไรพระขรรค์มีง

- ๑ พระองค์เห็นพระขรรค์
นี้แทกรรมมาถึง
- ๑ เจ้านาโอัจญโร
ไปเสียให้พันทนา
- ๑ สงสารพระสี่เสารี่
น้ำเนตรไหลเรี่ยเรี่ย
- ๑ สงสารพระผ่านฟ้า
เจ็บปวดยิ่งยวดใจ
- ๑ จะเดินไม่มีใครได้
สงสารแก่พระองค์
- ๑ ถึงนาแห่งหนึ่งเล่า
ส่วนว่าเจ้าของนา
- ๑ วันนั้นพอถึงสัด
วันนั้นหนีไปพลัน
- ๑ วันนั้นภูวนัย
จูงม้าเดินปรกเปลี่ย
- ๑ เป็นกรรมของพระองค์
กลับกลายเป็นวัวพลัน
- ๑ ฝ่ายว่าโอัจเจ้านา
ซัดใจไม่ใช่ชั่ว
- ๑ ในเห็นพระทรงธรรม์
สำคัญวาลักไป
- ๑ ว่าเหวยโอัจชาติชั่ว
อาจใจใครจะทัน
- ๑ ท้าวลัมลงด้วยพลัน
จูงม้ามาตีตี
- ๑ เห็นว่ามาผู้เดียว
มักูลิวาวัว
- ๑ เจ้าโคมันจึงว่า
นี้ม้ามึงหรือไร
- ๑ สมเด็จพระจักรี
ว่าโอัจนิจจา
- ๑ สงสารพระทรงธรรม์
มงกุฎเป็นกระบวย
- พระทรงธรรม์ก็รำพึง
จึงมาเป็นดั่งนี้นา
- ขับท้าวโอัจมิได้ช้า
ถ้าอยู่ช้าจะแทงเสีย
- ลูกขึ้นเล่าเดินปรกเปลี่ย
เซ็ดเลือดเสียจูงม้าไป
- ยังแต่ม้าอาชาไนย
เลือดลามไหลทรมทั้งองค์
- ทรงองค์ไว้ไม่มีใครตรง
คอยดำรงจูงม้ามา
- พระองค์เจ้าค่อยไคลคลา
ผูกวัวไว้แล้วเกี่ยวข้าว
- สะบัดอย่างวางเหยาะเยา
ตามตัวเมียไปไกล
- น้ำเนตรไหลลงเรี่ยเรี่ย
มาถึงนาเจ้าวัวพลัน
- ม้าที่ทรงอยู่ทุกวัน
พระทรงธรรม์ไม่รู้ตัว
- แลไปแลมาไม่เห็นวัว
เพราะว่าวัวมันหนีไป
- เดินมาพลันเห็นไวไว
ชวนกันไล่พระทรงธรรม์
- มาลักวัวกุกกลางวัน
ว่าเท่านั้นรุมกันตี
- ร้องเถียงมันไปทันที
พาโลตีว่าลักวัว
- ตีเล่นเจียวไม่เกรงกลัว
รุมกันตีเล่นตามใจ
- โอัจมูสามึงเถียงไป
โอัจโกหกช่างเจรจา
- เห็นพาชียงโอัจภา
ม้าเป็นวัวน่าใจหาย
- สารพันจะกลับกลาย
พระขรรค์กลายเป็นเคียวไป

๑ เป็นกรรมมาถึงตัว	มาเป็นวันน้อยใจ
สมเด็จพระจอมไตร	จึงอ่อนวอนแก่เจ้าวัว
๑ โทษเรานี้ผิดแล้ว	จึงพระแก้วขอโทษตัว
เราผิดเพราะลักวัว	ขอโทษตัวเราเถิดรา
๑ ถ้าว่าลักอีกเล่า	อย่าไว้เราะท่านอา
ฆ่าเสียให้มรณา	ฟังเราว่าจงปราณี
๑ ฝ่ายว่าเจ้าโคนัน	ฟังทรงธรรมกล่าววาที่
จึงว่าแต่หัวที่	ว่าดังนี้จะเป็นไร
๑ เอ็งเถียงเอาตัวนา	วัวว่ามาน่าขัดใจ
ที่นี้งดโทษไว้	ลักอีกไซ้ไม่ละกัน
๑ ว่าแล้วเอาวัวไว้	ขับท้าวไท้เสียด้วยพลัน
เอ็งนี้ใจฉกรรจ์	แต่กลางวันยังลักเรา
๑ เรานี้มีไว้ใจ	อยู่ต่อไปจะลักอีก
ไปเสียพันนาเรา	ว่าแล้วเล่ามันผลักไส

ชบั้ง (ภาพย์ฉบั้ง) ๓๐ บท

๑ เมื่อนั้นจึงพระจอมไตร	เจ็บปวดเหลือใจ
ท้าวไท้จักปี่มรณา	
๑ เดินเข็ดนัยเนตรราชา	ค้อยทรงกายา
เดินมากก็พอสายัณห์	
๑ แลเห็นเรือนยายตาพลัน	สมเด็จพระธรรม์
หมายมั่นจะขออาศัย	
๑ เดินมาถึงเข้าบัดใจ	จึงร้องขึ้นไป
ขออาศัยอยู่ด้วยเถิดรา	
๑ ยายเฒ่าจึงร้องลงมา	แต่วันนั้นนา
เหตุไรไม่มาอาศัย	
๑ ตาเฒ่าจึงร้องลงไป	เขาขออาศัย
ตามใจเขาเถิดนะยาย	
๑ เมื่อนั้นสมเด็จพระสา	อาศัยตายาย
เจ็บปวดแทบจะวายชนม์	
๑ ครั้งนั้นเป็นกรรมของจุมพล	หัวแหวนของตน
ก็กลายเป็นเลือดฉบั้ง	
๑ วันนั้นสองเฒ่ายายตา	คิดกันไปมา
ว่าเราจะปลูกผักขาย	

- ๑ จะปลุกมะเขือผักไห่ ถั่วงาเล่าไซ้
 พักแพงแดงไทยมากมี
- ๑ ถ้าขายได้แล้วด้วยดี เงินทองมากมี
 ภูนี้จะหาเมียใหม่
- ๑ งานการสิ่งใดมิได้ก็ทำเนา ได้แต่เมียสาวสาว
 ภูนี้ก็จืดใจ
- ๑ ที่นั้นยายเฒ่าก็จะบ่น แลดูอยู่ลนลน
 จะบ่นว่าภูทิ้งเสีย
- ๑ น้ำตาไหลอยู่เรื่อยเรื่อย เห็นภูทอดเมีย
 อีเฒ่าก็เสียน้ำใจ
- ๑ ยายเฒ่าได้ยินก็ว่าไป ไอ้เฒ่าจิ้งไร
 โหหวังว่าไปไม่อาย
- ๑ ยังไม่ให้เห็นต้นปลาย ไอ้เฒ่าจิ้งไร
 พุดจางองหองเหลือใจ
- ๑ ไม่ทันเห็นน้ำเล่าไซ้ ตัดกระบอกคอนไป
 ไอ้เฒ่าจิ้งไรเหน้อยเสียเปล่า
- ๑ ยังไม่เห็นกระรอกนั้นเล่า กิ่งหน้าไม้ไว้เปล่า
 อวดว่าจะเอากระรอกกิน
- ๑ ตาเออยายคิดทมิฬ คนเขาได้ยิน
 เขาจะนิทาเยะหยัน
- ๑ จะว่าไอ้เฒ่าก้งัน พุดจางวุดขัน
 ตัวสั้นจะหาเมียสาว
- ๑ เขาจะให้เล่นฉวางฉวาง จองหองมีเมียสาว
 ไอ้เฒ่าอย่าคิดเสียนา
- ๑ สองเฒ่าเถียงกันไปมา จงพระสุริยา
 เวลาใกล้รุ่งราตรี
- ๑ จึงค้นหาลูกพี่โดยดี ถั่วงาอันมี
 ในถุงในไถ้อาตมา
- ๑ ไม่พบของตนเสียนา หายทั้งถั่วงา
 บรรดาไหหายสูญไป
- ๑ หัวแหวนในไถ้ของท้าวไท้ ก็กลับกลายเป็น
 เล็ดถั่วเล็ดงาด้วยปล้น
- ๑ เป็นกรรมของพระทรงธรรม์ยายเฒ่าว่าปล้น
 ไอนั้นจักลักเอาไป

- ๑ ตาเฒ่าเข้าคั่นทันใจ คั่นองค์ภูวนัย
ก็พบเลือดแก้วแลนา
- ๑ ตาแก่กริ้วโกรธหนักหนา ตีพระราชา
ทุบถองตีดำแทบตาย
- ๑ บัดนั้นสองเฒ่าตายาย ตีพระภุชสะ
เอาไถ้นั้นไว้แล้วขับเสีย
- ๑ พระองค์ไปจากเฒ่าผิวเมีย เมียแก่ขับเสีย
ท้าวไทก็ทรงโศกา

พิลาป (กาพย์สุรางคนางค์) ๓๗ บท

ที่ไหนเล่าเลย
จะได้อันใด
ที่นี้เห็นว่า

มงกุฎพระขรรค์
หัวแหวนนั้นนา
กลับกลายไปได้

ทรงโศกสร้อยเศร้า
ทั้งนี้เพราะกรรม
จึงติดตามมา

สมเพชเวทนา
จะไปแห่งใด
แต่ล้วนเขาดี

ไม่มีผู้ใด
อาหารสิ่งใด
ไหนเลยชีวา

๑ โอ้ออกุเอ๋ย
จะมีชีวา
เป็นเพื่อนอาตมา
จะม้วยบรรลัย

๑ กรรมมาตามทัน
ก็กลับกลายไป
กับอาชาไนย
สมเพชหนักหนา

๑ สงสารผ่านเกล้า
คิดถึงอาตมา
ทำให้หนักหนา
ล้างผลาญทันที

๑ โอ้ออกุอ้อ
เป็นน้าบัดสี
เขาไม่ปราณี
ยับทั้งกายา

๑ ความเจ็บเหลือใจ
ที่จะเมตตา
ก็ไม่ได้มา
จะรอดเป็นตัว

ทุกท้าวพระยา
ครั้งครานี้แล
ไม่มาเกรงกลัว

สะอื้นไปมา
ทรงพระกำสรด
จึงพระภุชเษย

ทิวโหยโรยแรง
ครั้นว่าเหนอยน้ก
แล้วค้อยบจร

พอเข้ามาถึง
พอถึงกุฎี
สมเด็จพระจอมไตร

เจ้าคุณข้าไว
เดฉนคนยาก
คุณได้ปรานี

ที่อันเหลือฉน
เหมือนช่วยชีวิต
จนแล้วจึงมา

รูปโฉมแซมซ้อย
ได้ยินเสียงท้าว
เจ้าฉนรใจบุญ

๑ แต่ก่อนไรมา
ยอมมาเกรงกลัว
แต่ไอ้เลี้ยงวัว
ทุบถองแทบตาย

๑ ทรงพระโคกา
ชลนาลามไหล
ระทดพระทัย
ค้อยบจร

๑ ทรงพระกรรแสง
แทบจะม้วยมรณ
หยุดพักเสียดก่อน
ตามทางโคลคลา

๑ ถึงวัดแห่งหนึ่ง
อารามทันใจ
พระชีผู้ใหญ่
นั่งลงทันที

๑ จึงร้องขึ้นไป
ได้โปรดเกศี
อดอยากสิ้นที่
ให้ท่านบ้ำงรา

๑ อุทะกั๊ง^{๓๑}จ้งหัน^{๓๒}
ตามท่านจะเมตตา
เดฉนเถิดรา
ขอทานเจ้าคุณ

๑ ยังมีฉนน้อย
เป็นคนใจบุญ
ปิ่นเกล้าไอศุรย์
วังลงไปดู

^{๓๑} น้ำ.

^{๓๒} ข้าว, อาหาร (ใช้แก่พระสงฆ์).

วิ่งไปทันที
กับสงฆ์ทั้งนั้น
เห็นพระโอมตรู

แก่พระโอมงาม
สมเด็จพระสังฆราช
แต่ต้นจนปลาย

มีใจละห้อย
อาหารมากิน
เณรน้อยร้อยซึ้ง

เธอกินสำราญ
ด้วยความอดอยาก
เอาน้ำมาให้^{๓๕}

เลือดไหลเป็นคราบ
พระสงฆ์ทั้งนั้น
สมเด็จพระสังฆราช

พระสังฆราชเจ้า
ครั้งมาชาตินี้
อยู่ด้วยพระองค์

๑ เณรเห็นภูมิ
บอกแก่พระครู
ชวนกันมาดู
เลือดย่อยลามไหล

๑ พระสงฆ์จึงถาม
ว่ามาแต่ไหน
จึงเล่าความไป
ให้พระสงฆ์ฟัง

๑ สงสารเณรน้อย
เป็นพันกำลัง
กับปิย^{๓๓}สุปิง^{๓๔}
เจ้าจึงเอามา

๑ ให้แก่กุบาล
กุบาลหรรษา
เป็นหลายวันมา
(ปรณนิตฺตฺกวนฺนํ)

๑ ต้มน้ำให้อาบ
ติดตัวทำไว้
เอายามาให้
ค่อยสำราญองค์

๑ ชาติก่อนนั้นเล่า
มีคุณแก่สงฆ์
ยินดีทุกองค์
ช้านานหลายวัน

^{๓๓} กับข้าว ใช้เฉพาะภิกษุ สามเณร.

^{๓๔} สุปิง – สุปะ ของกินที่เป็นน้ำ, แกง, ของต้มที่เป็นน้ำ.

^{๓๕} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เณรน้อยนั้นหนา”.

จะทรงผนวช
จึงคลานเข้าไป
กราบลงด้วยพลัน

เหมือนได้เอาบุญ
ข้าเจ้าจะใคร่บวช
คุณจงเมตตา

ได้ฟังโหมมธุ
จึงจัดแจงผ้า
เอากรักมาให้

พระภูวนัย
ชักผ้าหาพิน
นี้กรรมจะทัน

เลี้ยงวัชรินธาร
มันจึงไปตาม
เห็นพระจอมไตร

เป็นเนื้อประจักษ์
แดงเป็นเลือดวัว
จึงแลเห็นผ้า

เป็นไส้พุงหมด
มันจึงเข้ามา
ไอนี้ลักวัว

๑ คิดจะใคร่บวช
เป็นสงฆ์ด้วยพลัน
(หาสมภารนั้น)
จึงมีวาจา

๑ ขอแต่เจ้าคุณ
โปรดโยมเถิดรา
ในศาสนา
แก่ข้าสืบไป

๑ เมื่อนั้นพระครู
ดีเนื่อดีใจ
ให้พระจอมไตร
ต้มคั้นด้วยพลัน

๑ ครั้นต้มกรักไว้
ลินลาผายผืน
แล้วขึ้นมาพลัน
แก่พระจอมไตร

๑ ยังมีโคบาล
ววนั้นหนีไป
ววนั้นทันใจ
มันจึงเข้ามา

๑ มันเห็นขึ้นกรัก
น้ำกรักนั้นนา
แมนแท้แก่ตา
กลายเป็นหนังวัว

๑ อันรัตตะคค^{๓๖}
หน้ามีดตามัว
ไม่ให้เห็นตัว
มาฆ่ากินพลัน

^{๓๖} รัตประคค - ผ้าสำหรับรัดอกของภิกษุสามเณร.

ตีด้วยตะพด
ล้มลงกับที่
เธอร้องไปพลัน

สงสารพระเจ้า
พระองค์จึงบอก
ญาติมิตรรักไว้

ได้ยินวุ่นวาย
เห็นเขาผูกคอตาย
จึงบอกพระครู

มันจึงบอกความ
ไอ้เฒ่าคนนี้
ฆ่าให้มรณา

จึงบอกไปเล่า
ประสกนินา
เป็นทลิตการ^{๓๗}

จะยอมซักผ้า
ประสกนินเฒ่า
เป็นคนศรัทธา

พระสงฆ์ถ้วนหน้า
สมคบโจรไว้
ได้แล้วชมชู

๑ ไอ้เฒ่าสาหด
ทุกพระทรงธรรม
ดินอยู่หยันหยัน
ญาติสิ่งใด

๑ มันตีอีกเล่า
ปืมจักบรรลัย
แก้อัจไร
เหตุไรตีกู

๑ พระสงฆ์ทั้งหลาย
จึงออกไปดู
ประสกนินอยู่
ตามเหตุมีมา

๑ พระสงฆ์จึงถาม
แก่อัจไร
ลักเอาข้าวมา
ต้มกินสำราญ

๑ พระครูผู้เฒ่า
แก่นายโคบาล
ดูน่าสงสาร
เชิญใจหนักหนา

๑ เราให้ต้มกรัก
ผ้าไตรดอกนา
อยู่ด้วยเรามา
ไม่ได้ฆ่าวัว

๑ เจ้าโคจึงว่า
ไม่มาเกรงกลัว
ให้ไปลักวัว
มาสู้กันกิน

^{๓๗} ทลิต, ทลิตทก - ยากจก, เชิญใจ.

ไอนี้หยาบช้า
มิ่งว่าหยาบช้า
มิ่งอย่าดูหมิ่น

นิมนต์ผู้เจ้า
กรักหรือเนื้อวัว
ฤๅเข้าเถิดว่า

มีใจละห้อย
ว่าแก่เจ้าวัว
แก้เชือกออกพลัน

แลเห็นจริงอยู่
คิดน่าอัศจรรย์
เจ้าโคจึงว่า

ถ้าลักอีกเล่า
จะมีความผิด
ฟังคำบอกพลัน

มันเก็บเอาพลัน
มันขนเอาไป
ไปสู่เคหา

๑ พระสงฆ์จึงว่า
กูอยู่แก่สัน
ว่าชวนกันกิน
แก้กูเลยนา

๑ เจ้าโคว่าเล่า
ดูเอาเถิดรา
หน้าหัวหนักหนา
เป็นของสำคัญ

๑ ฝ่ายเจ้าเณรน้อย
ด้วยพระทรงธรรม
(ข้าขอประกัน
จากคอรราชา

๑ ชวนกันไปดู
เหมือนเจ้าวัวว่า)
เห็นหลากหนักหนา
ให้ขับเสียพลัน

๑ ขอพระผู้เป็นเจ้า
เห็นไม่ละกัน
จงคิดผ่อนผัน
ขับเสียเถิดรา

๑ ว่าแล้วเท่านั้น
เนื้อหนังบ่ช้า
เนื้อหนังมังสา
เหย้าเรือนของมัน

ญานี (ภาพย์ยานี) ๔๐ บท

สงสารพระผ่านเกล้า
จึงเจ้าเณรน้อยนั้น
๑ ตักน้ำเอามาให้
ล้างเลือดพระภูมิ
๑ เจ้าเณรแลพระสงฆ์
ข้าวน้ำโภชนา
๑ พระองค์ค่อยสำราญ

ทุกข์สร้อยเศร้ายิ่งโศกศัลย์
พลอยโศกศัลย์ด้วยภูมิ
รักทำวไต้ยั้งแสนทวี
พระพันปีเจ็บหนักหนา
เอ็นตุงค์พระราชา
ทั้งหยุดยาหาให้พลัน
พระภูบาลอยู่หลายวัน

สมภารผู้เฒ่านั้น
 ๑ ประสกอย่าได้อยู่
 ว่าเราให้หยาบซ้า
 ๑ เรานี้ก็เอ็นดู
 สงสารพระจอมไตร
 ๑ ถ้าข้าไม่มรณา
 เจ้าเณรสั่งท้าวไท้
 ๑ ท้าวฟังเจ้าเณรสั่ง
 ท้าวเธอลีนลามา
 ๑ กราบลาสงฆ์ด้วยพลัน
 เข้ามาโดยใจหมาย
 (๑ อาปุงจlixอกกราบลา
 สมเด็จพระภูบาล
 ๑ สงสารพระสี่เส้า
 เสด็จเดินตามทางไป
 ๑ เดินพลางทางรำไร
 ไกลถึงบุรีนั้น
 ๑ สงสารพระบุญเรือง
 มีผ้าผืนเดียวมา
 ๑ ชายหนึ่งพันพระองค์
 ค่อยเดินค่อยคลาไคล
 ๑ เห็นยากเที่ยวขอทาน
 มาถึงตะแลงแกง
 ๑ จะทำอย่างนี้บ้าง
 ผ้าคลุมพระเศียรอยู่
 (๑ พระองค์ไม่ร้องขอ
 เดชพระโถมฉาย
 ๑ พระจึงกะถดเข้ามา
 จึงร้องไปด้วยพลัน
 ๑ เจ้าขนมนางเนื้อเกลี้ยง
 ขวนกันมาภิรมย์
 ๑ กินเถิดกินเปล่าเปล่า
 เมื่อนั้นจึงท้าวไท้

ว่าไปพลันแก่ราชา
 เจ้าของมันรู้มันจะมา
 มันจะมาเอาตัวไป
 ถ้าว่าอยู่ไม่พ้นภัย
 ไม่ใครไปจากวัดวา
 จะกลับมาหาให้ได้
 เมื่อนำไปจงกลับมา
 เนตรไหลหลังอาบพักตรา
 เข้ามาหาสงฆ์ทั้งหลาย
 ทรงธรรมแล้วผืนผาย
 จึงถวายนมัสการ
 สุขิตาอยู่สำราญ
 ออกจากวัดแล้วเดินไป)
 แสนโศกเศร้าน้ำเนตรไหล
 พระภูวนัยให้โศกศัลย์
 คอยคลาไคลไปด้วยพลัน
 พระจุนะราชพระพารา
 ความแค้นเคืองเป็นหนักหนา
 เวทนาน้ำตาไหล
 ชายหนึ่งคลุมเศียรเดินไป
 ถึงทำยตะแลงแกง
 พระภูบาลทรงกรรแสง
 ทรงกันแสงแล้วนั่งอยู่
 ผิดท่าทางน่าอดสู
 พระโถมตรูเร่งละอาย
 เหมือนยากเขาทั้งหลาย
 คนทั้งหลายให้คร่ำครั้น
 ไกลแม่ค้าขมนั้น
 ขิมสักน้อยเจ้าขนม
 ได้ยินเสียงพระทราชมเขย
 พระทราชมเขยออ่อนหวาน
 เราไม่เอาเบี้ยท่านไซ้
 รับขนมกินสำราญ

๑ โหระเหว่าดูทัักษา	จันทรามาแลเล็ง
คูนันรักกันเอง	ไม่กลัวเกรงพระทรงธรรม
๑ คู่ของนางน้องแก้ว	มาถึงแล้วโดยสำคัญ
เป็นคนยากไร้หนัก	เที่ยวขอทานจึงได้กิน
๑ เป็นคนต่างประเทศ	ทูลภูเบศร์จนสุดสิ้น
สมเด็จพระภูมินทร์	พระนรินทร์ทรงโกรธา
๑ เสียแรงกูเลี้ยงไว้	กู่จะให้กินพารา
ควรเป็นดั่งนี้นา	พระราชอาชั้บเสียพลัน
๑ ถ้าอยู่จะอายุหน้า	แก่ไพร่ฟ้าสิ้นทั้งนั้น
ไปเสียจากไอศวรรย์	สู่หิมวันต์ไกลพารา
๑ สุทธิวัตนางเทวี	เป็นชนนีนางชญา
จึงทูลพระราชอา	พระผ่านฟ้าชั้บเสียโย
๑ ทั้งนี้ย่อมาสนา	ดวงชะตาของนางไซรั
สมเด็จพระเจ้าจอมไตร	ยิ่งโกรธาให้แสนทวี

พิลาป (กาพย์สุรางคนางค์) ๕๔ บท

ผู้เป็นมารดา	๑ สุทธิวัตฉญา
ได้ฟังภูธร	นางแก้วโฉมศรี
โศกเศร้าไศกี	เดื่อตร้อนแสนทวี
	เพียงจักบรรลั้ย
กรรมมาถึงแล้ว	๑ โอ้พระลูกแก้ว
พระทองเนื้อเกลี้ยง	จะทำไฉน
หวัง(ว่า)จะได้	แม่เลี้ยงเจ้าไว้
	ฟังบุญ(สมภาร)
โหมงามทรมชเย	๑ โอ้แก้วแม่เอ้ย
แม่เสียตายเจ้า	ใครเลยจะปาน
โหมงามใครจะปาน	โหมง่าเพาพาน
	เทียมเทพอักษร
ร่ำรักลูกยา	๑ สมเด็จพระมารดา
ควรฤบิดา	เพียงจักม้วยมรณ
สงสารบังอร	ช่างมาตัดรอน
	จะเดินกระไร

สงสารลูกดา
เจ้าเคยสำออง
ทรงโฉมวิไล

ดุจดั่งลำเทียน
เององค์ทรงสวัสดิ์
ปรีมด้วยสงสาร

พระจุกไร้นั้น
ชายใดเห็นเจ้า
น้ำใจเปลี่ยนแปลง

ทรงศอกศอกา
สงสารโฉมฉาย
เจ้าเคยได้อยู่

สวนแก้วอุดม
แสนสาวชาวสนม
ที่นี่จะมา
คนเดียวเล่าไซ้
แม่สงสารเจ้า
พระทัยให้เปลี่ยว

จึงพระมารดา
จึงทูลปิ่นเกล้า
ขอพระจุมพล

๑ ป่ารกหนามหนา
จะไปกลใด
อยู่ปรางค์ปราสาทไชย
จะไปไพรสาร

๑ รูปงามกว่าเขียน
วาดเขียนบ่ปาน
พึงกำดัดพาน
ในความเส่นหา

๑ พระเกศพระกรรม
ดุจหนึ่งวาดเขียน
ชอยเขาวนเวียน
เวียนเหลียวแลดู

๑ แม่ลูกสองรา
ชลนาพรั่งพรู
หน้าอายอดสู
ปรางค์แก้วรจนา

๑ ถ้าจะไปชม
ทรงสีวิกา^{๓๘}
ห้อมล้อมชายขวา
เดินป่าองค์เดียว

๑ เจ้าจะเดินไพร
ใครจะแลเหลียว
จะเดินผู้เดียว
เห็นจะวายชนม์

๑ รำนักจักช้า
คิดได้บัดดล
ท่านท้าวสามล
ได้โปรดก่อนรา

^{๓๘} วอ, เสลียง, คานหาม.

ให้ลูกออกไป
ให้อยู่แต่ไกล
ตามแต่บุญญา

ว่าแก่เขาวมาลย์
จะให้ลูกอยู่
ตามแต่เทวี

จะคืนไม่ได้
ว่าเป็นกษัตริย์
ได้ยิวาจา

ค่อยคลายไศกา
เสาวนีย์จิงตรัส
ปลุกตำหนักให้

จัดของมากมี
เงินทองของดี
เป็นถึงพระยา

กราบบาหมารดา
กับนางทาสี
ถึงตำหนักใน

นางนาฏคิดอ่าน
นางจึงให้ทาน
ทั้งเหล่าแซ่ยา

๑ อย่าขับไปไกล
อยู่ในหิมวา
นอกกรุงพารา
ของนางเทวี

๑ จิงมีโองการ
เจ้ายอดมารศรี
นอกกรุงบุรี
เจ้าจะเมตตา

๑ พี่ได้ตรัสไป
เขาจะนินทา
ได้ตรัสออกมา
กลับคืนคำไป

๑ สมเด็จพระดา
มาบอกทรมวย
แก่ขอเฝ้าไป
นอกพระพารา

๑ ครั้นแล้วเทวี
ให้แก่ลูกยา
พื้นที่พรรณนา
ยากจนเมื่อไร

๑ สุกตตีไฉยา
น้ำเนตรหลังไหล
ลินลาคลาโคล
ตั้งใจจินดา

๑ ถึงแล้วมีนาน
ให้ตั้งศาลา
อาหารนานา
ตั้งไว้หลายหน

ชวนกันอุ่นวย
เหล่าแซ่แก๊กลอน
แก๊ทั้งหืดไอ

น้ำพระทัยเจ้าดี
ให้แก่ยาก
เดชะผลทาน

จะมาประสบ
เห็นเขาทั้งนั้น
รับทานเทวี

ชวนกันถวายน
ครั้นรับทานแล้ว
สมเด็จพระธรรม์

เห็นหลากหนักหนา
เร็วเร็วสาวใช้
ยากคนนี่
มันไม่เกรงกลัว
สาวศรีรับสั่ง
ครั้นถึงท้าวไท

แล้วนั่งลงไหว้
(แก่องค์จุมพล
ว่าพระเทวี

๑ ยากทั้ง(หลาย)
รับทานอภัย
เผ็ดร้อนเหลือใจ
มากมายทุกประการ

๑ นางนาฏเทวี
เจ้าบำเพ็ญการ
ทลิตการ
ของนางเทวี

๑ เมื่อจะได้พัน
สมเด็จพระจักรี
ชวนกันจรลี
พลอยไปด้วยกัน

๑ ยากทั้งหลาย
บังคมแจ่มจันทร์
ชวนกันผินผาย
ไม่ไหวเทวี

๑ สุทัตต์กัลยา
ยากคนนี่
ลงไปด้วยดี
มันมาแต่ไหน

๑ มันยืนคลุมหัว
มายืนอยู่โย
บังคมลาไป
สมเด็จพระจักรี

๑ สาวศรีตักใจ
ถามไปด้วยดี
ยุบลอันมี)
เจ้าตรัสส่งไป

สี่เสาร์เหวาราช
เศียรพินะนอง
จึงคลุมเศียรไว้

ตัวพินี้พลอย
บ้านเมืองอยู่ไกล
พิจจึงได้มา

จะลาท่านไป
เจ้าจึงไปทูล
ฤทธานจะให้กิน

ทูลแก่ทราวมวัย
ข้าเจ้าเข้าไป
รูปร่างหน้าตา

ไพเราะมีศรี
แม่นได้เป็นคู่
คือแก้วสุริการ^{๓๙}
ได้ฟังสาวศรี
แก้มเป็นกำไล
แล้วจึงจินดา^{๔๐}

ฤชายนี่ไซ้รู้
ฤเป็นนักลอง
เล่นเบี้ยเล่นไก่

๑ เมื่อนั้นพระบาท
จะเฉลยไข
กลัวต้องสุริยใส
กลัวร้อนหนักหนา

๑ ตุราสาวน้อย
ตามเขาเข้ามา
ยากไร้นักหนา
ขอทานท่านกิน

๑ ฤทธานไม่ให้
โดยใจถวิล
แก่พระยุพิน
ตามแต่บุญญา

๑ สาวศรีกลับไป
เหมือนเธอสั่งมา
ได้พิจารณา
เห็นงามสะคราน

๑ เจรจาพาที
กล่าวเกลี้ยงเสียงวาน
ร่วมรู้เยาวมาลย์
แกมทองรจนา

๑ สุทัตต์เทวี
ยินดีหนักหนา
ยิ้มละไม่ไปมา
ถึงคำโหรทาย

๑ แล้วคิดสืบไป
ไม่กลัวความอาย
โง่งเงงเหมาย
เสียแล้วหนีมา

^{๓๙} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “คือแก้วสุริยกานต์”.

^{๔๐} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “แล้วจึงจินตนา”

ฤเล่นวิ่งวัว
 ฤ(เล่น)ปลากัด
 คบเถรคบเถร^{๔๑}

พอกลิดเข้าแกม
 เอาให้ถึงแรด
 เป็นเจ้ามือเปล่า

ว่ากูยงยวด
 ฤเล่นหีบเบี้ย
 ฤเต็ดหัวปลี

ว่ากูสันทัด
 นักเลงปวิชา
 เล่นจนฉิบหาย

แต่งตัวโอดโอง
 ว่าตีว่าสอง
 มั่นกินสินที่

เห็นนำบัดสี
 เล่นจนฉิบหาย
 ทิ้งเหย้าเรือนเสีย

ครั้นรำพึงแล้ว
 จะทำไฉน
 บัดนั้นทาสี

๑ ฤเข้าบ่อนถั่ว
 ไม่ซัวเลยนา
 ในวัดโนวา
 เล่นจนสิ้นตัว

๑ ฤเล่นต่อแต้ม
 เสียแล้วโคกเศร้า
 ถึงแปดถึงเก้า
 คือซัวสันดี

๑ ฤว่าเล่นตวด
 อวดว่าเดินดี
 เสียแล้วลอบหนี
 หนีเขากระมังนา

๑ ฤเล่นกำตัด
 จัดเบี้ยออกมา
 หน้ามันมีอาย
 ดูน่าบัดสี

๑ ฤเล่นฮีโปง
 (ว่าสองสามสี่)
 มันมาข้างสี่
 จนขายลูกเมีย

๑ ถ้าเป็นเช่นนี้
 ดูเป็นคนเสีย
 ฤขายลูกเมีย
 จึงมาถึงนี้

๑ เมื่อนั้นนางแก้ว
 ว่าแก่ทาสี
 จึงรู้คดี
 ว่าแก่ฉายา

^{๔๑} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “คบเถรเถรบา”.

ดูเล่นเป็นไร
หม่อมฉันนี่เห็น
จึงนางฉายา

จะให้เราไป
น้องให้ช่วยเงิน
ทำไฉนนะพี่

รูปร่างอย่างกลิ้ง
รูปร่างสำอาง
ครั้นถึงเวลา

ปิดโป้ไปเปล่า
ขอเฝ้าฉลาด
ที่ริมประตูดิน

ฉลาดสิ้นที่
อันการจ้ำจี้
จะทำตัวสั้น

ได้ฟังทาสี
ให้แต่งสำหรับ
สมเด็จพระเจ้าจันทร์

เจ้าคอยเยี่ยระยาด
ไปสู่โรงทาน
จึงนางทาสี

๑ เขิญแม่ลงไป
ให้เห็นแก่ตา
ว่าตีนักหนา
ว่าแก่ทาสี

๑ ดุราสาวใช้
ดูชายคนนี้
สะเทิ้นสันดี
จะรู้จักิริยา

๑ พี่เลี้ยงคนหนึ่ง
ดีพียงนั้นนา^{๔๒}
เคยเล่นหางตา
ออกมาประตูดิน

๑ คอยทำขอเฝ้า
โดยใจถวิล
หยิบหมากให้กิน
จะทำอะไรกัน

๑ พี่เลี้ยงคนนี้
จึงทูลแจ่มจันทร์
พี่ไม่กลัวมัน
ช่วยเงินไปไย

๑ สมเด็จพระ
มีจิตกระสัน
จงเร็วฉับพลัน
แต่งตัวด้วยดี

๑ สมเด็จพระนางนาว
กับด้วยสาวศรี
ด้วยพลันทันที
ให้สำหรับปล้น

^{๔๒} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ชี้หิ้งนักหนา”.

เห็นประหลาดนัก
จึงถามสาวศรี
ว่านางจอมขวัญ

แม่อยู่หัวเจ้า
บุพเพ(สัน)นิवास
สองกษัตริย์นั้นไซ้

เสวยโภชนอันมี
ยังเสวยไม่ได้
ไปทูลแจ่มจันทร์

ให้เป็นแก่นสาร
ให้ข้าอาบน้ำ
บอกแก่โฉมฉาย

เหมือนคำท้าวไท
นางแต่งภูษา
น้ำกุหลาบหอมดี

สรรสร้างกายา
แล้วจึงเสวย
สมเด็จพระองค์

จึงนางทาสา
จึงเอาของหวาน
อีกทั้งพระศรี

๑ สมเด็จพระจักร
มีทุกสิ่งอัน
ทันทีด้วยพลัน
ให้ข้าหรือไร

๑ ทาสีบอกเล่า
ถวายแก่จอมไตร
แต่ชาติก่อนไกล
เคยครองคู่กัน

๑ เจ้าจะให้พี่
ทุกสิ่งครบครัน
บอกไปด้วยพลัน
ว่าไม่สบาย

๑ ถ้าวาทำทาน
ของนางโฉมฉาย
ชำระพระกาย
เถิดหนาทาสี

๑ ทาสีทูลไป
ทูลไปด้วยดี
สุคนธาอันมี
ไปถวายพระองค์

๑ สมเด็จพระราชา
แล้วทำเครื่องทรง
เครื่องสุวรรณบรรจง
เสวยตามประเพณี

๑ เสวยแล้วบ่ช้า
ยกมาด้วยดี
ใส่พานทันที
ถวายแก่พระองค์

เห็นพระราชาน้ำ
 สานี้อยู่
 ให้แก่พระองค์

๑ นางดูกรिया
 แปลกกษัตริย์มั่นคง
 รูปเทียนโดยจง
 ที่ในโรงทาน

ญาติ (กาพย์ยานี) ๕๐ บท

เมื่อนั้นนางกษัตริย์
 นำพระทัยให้รำคาญ
 ๑ อายุสิบห้าปี
 พระทัยให้คลุ้มคลั่ง
 ๑ ข้าเลื่องพระเนตรมา
 ส่วนว่าพระจักรี

(๑ พระองค์ชะม้อยดู

.....)
 ๑ สององค์เกิดกำดัด
 เพราะว่าตาต่อตา
 ๑ แล้วกลับมาตำหนัก
 กามกวนมายวนยี่
 ๑ เมื่อนั้นนางเทวี
 ดูรานางสาวใช้
 ๑ ไปเชิญให้เธอมา
 ให้เชิญพระภูบาล
 ๑ บัดนั้นนางทาสี
 ลินลามาคด้วยพลัน
 ๑ ข้าแต่พระจอมจักร
 ขอเชิญพระภูบาล
 ๑ พระฟังนางสาวศรี
 แล้วท้าวจึงตรัสไป
 ๑ ตัวพี่คนเชื้อใจ
 ควรหรือนางฉายา
 ๑ ท้าวทำเป็นมารยา
 ไปทูลแก่เทวี
 ๑ จะให้ก็จะอยู่
 ท้าว่าเป็นมารยา

เจ้าสุทนต์สวัสดิสงสาร
 ด้วยสงสารเป็นกำลัง
 นางเทวีจิตรระวัง
 ด้วยกำลังนางเต็มที
 ต่อราชาด้วยยินดี
 เห็นเทวีเจ้าแลมา

เห็นโฉมตรูสนับยนา

.....)
 คิดกระหวัดเส่นหา
 มาเห็นกันก็ยินดี
 นางน้องรักหม่นหมองศรี
 นางเทวีเศร้าพระทัย
 มีเสาวนีย์ก็ตรัสไป
 จงลงไปหาภูบาล
 ว่าฉายาจะทำทาน
 ขึ้นมาบนตำหนักพลัน
 รับเสาวนีย์น้องแจ่มจันทร์
 บอกทรงธรรมมีพันนาน
 นางน้องรักจะให้ทาน
 ขึ้นไปหานางทราวมวย
 พระภูมีคิดสงสัย
 แก่สาวใช้อันลงมา
 ขอทานได้เลี้ยงอาตมา
 ให้ตามไปเห็นผิดที่
 แกล้งตรัสมาแก่สาวศรี
 ว่าเรานี้กลัวนักหนา
 มิเอ็นดูจะขอลา
 พระราชาทำแบายคาย

๑ สาวศรีจึงกลับไป	บอกรทัยนางโฉมฉาย
เหมือนคำ(พระ)ภุสายุ	นางโฉมฉายให้รำคาญ
๑ กลัวว่าพระภูมี	จะหลีกหนีจากสถาน
คิดไปให้รำคาญ ^{๔๓}	ด้วยสงสารมากวนใจ
๑ จึงว่าแก่สาวศรี	โฉนดีพี่สาวใช้
พี่จงช่วยคิดให้	ช่วยแก้ไขน้องด้วยรา
๑ บัดนี้นางสาวใช้	จึงทูลไปมิได้ช้า
ขอเชิญเจ้าฉายา	ลงไปดูตามห้องที่
๑ เมื่อเจ้าจะใคร่ได้	กวนกันโยเห็นไม่ดี
ได้แล้วจะเปรมปรีดี	ลิมข้านี้กระมังนา
๑ ฤแม่จะป็นให้	ข้าเจ้าไซร้สั่นอ้อยรา
หยอกเล่นดอกฉายา	อย่าโกรธข้านะทรามวัย
๑ สุกตัดนางจักษิ	(พี่สาวศรียิ้มละมัย
จึงองค์ทรงคลาไคล	ลงไปสู่พระภูมี
๑ ครั้นถึงเจ้าบังคม	หัตถ์ประนมอัญชูลี
ละอายแฝงสาวศรี)	ชะม้อยเนตรดูราชา
๑ สมเด็จพระนักษัตริย์	เห็นสุกตัดเจ้าลงมา
รู้กลนางกัลยา	พระราชชาติท่วงที่
๑ จึงตรัสแก่ฉายา	พี่ไมทนาด้วยโฉมศรี
น้ำพระทัยของเจ้านี้	ทำทานพี่ยังนักหนา
๑ จะให้พี่ขึ้นไป	ตำหนักนางฉายา
ไม่ควรแก้ตัวช้า	ถ้าเจ้ามาพี่ดีใจ
๑ ว่าแล้วพระภูเบศร์	ดูนัยเนตรนางทรามวัย
เจ้าชะม้อยช้อยเนตรไป	เห็นอรัทัยสบนัยนา
๑ พระองค์จึงกระถด	เข้าไปให้ไถ่ฉานฉายา
จึงยกพระกรขวา	ฉวยหัตถฉานางเทวี
๑ สมเด็จพระนักษัตริย์	จึงสะบัดกรพระภูมี
จึงมีพระเสาวนีย์	แก่ภูมีเป็นมารยา
๑ ดูดูทำบังอาจ	ไม่กลัวราชาอาชญา
ควรฤข่มเหงช้า	หยอกต่อหน้านางสาวศรี
๑ นางทำเป็นมารยา	ธรรมดาเป็นสตรี
ตัดพ้อแก่ภูมี	ประเวณีทั่วทุกคน

^{๔๓} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “กามกวนป่วนแต่ดล”.

๑ พระฟิ่งนางยอดรัก	พระทรงศักดิ์ทำเลห์กล ^{๔๔}
รู้แล้ววานิรมล	เจ้าทำกลทำมารยา
๑ จิ้งตีสนางเทวี	สไบนี้งามนักหนา
ขอชมสักน้อยรา	ว่าแล้วคว้าว้าสไบ
๑ นางผลักรงมณี	พระเสาวนีย์จิ้งตีสไป
ดูดูทำเล่นได้	บังอาจใจใครจะเหมือน
๑ นางแก่งทำโกรธไป	นางอรทัยทำบิดเบียน
แก่งทำเป็นแซเขื่อน	ใครจะเหมือนนางมารยา
๑ น้องรักน้องจิงให้	ควรทำได้เป็นหยาบซ่า
รับทานข้าจะมา	เอาตัวข้าอีกกราชา ^{๔๕}
๑ ตัดพ้อเป็นมารยา	ส่วนนี้ยาทำค้อนเอา
ชมเหงไม่เกรงเรา	เหตุว่าเจ้าเป็นผู้ชาย
๑ แต่ปากหากพ้อตัด	ใจกำหนดให้วุ่นวาย
พระไม่เสื่อมสลาย	ไม่สบายในวิญญาน์
๑ สมเด็จพระภูมี	ฟิ่งเสาวนีย์ยอดธิดา
พระองค์รู้มารยา	ทำโกรธาแล้วตรัสไป
๑ ดูกรนางน้องแก้ว	เป็นบุญแล้วจิงซังมา ^{๔๖}
เหมือนใจเห็นว่าได้	ควรหรือไม่กรุณา
๑ รักจิงก็จะอยู่	มิเอ็นดูจะขอลา
อย่าว่าให้หยาบซ่า	ให้อายหน้าแก่สาวศรี
๑ ส่วนว่านางกษัตริย์	ได้ฟิ่งตรัสพระภูมี
พระทัยเศร้าหมองศรี	กลัวภูมีจะจากไป
๑ เตือดตันในวิญญาน์	ตอบราชาไปทันใจ
ข้าแต่พระจอมไตร	พระองค์ไซ้รักกลัวอาย
๑ พระองค์มาหยอกน้อง	เล่นคล่องคล่องเห็นสบาย
ว่าบ้างสิกลัวอาย	หยอกสบายเล่นข้างเดียว
๑ ถ้าว่ารักน้องจิง	พระยอดมิ่งผู้ทรามเปลี่ยว
หยอกเล่นแต่ข้างเดียว	เห็นไม่ควรเลยนะพันปี
๑ พระองค์รู้มารยา	นางฉายามารศรี
จิงองค์พระภูมี	หยอกเทวีเล่นสำราญ

^{๔๔} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “จิงทรงศักดิ์ทราบนุสนธิ”.

^{๔๕} วรณนี้มีคำไม่สัมพันธ์ในบทถัดไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “รับทานแล้วมีสา ข้าจะมาเล่นตัวเรา”.

^{๔๖} วรณนี้มีคำไม่สัมพันธ์ในบทก่อนหน้า ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เป็นบุญแล้วส่งมาให้”.

๑ ฉวยฉุดยุครไว้	น้ำพระทัยให้รำคาญ ^{๔๗}
ส่วนว่านางนงคราญ	ผลึกพระกรเสียดันใจ
๑ ทำได้นำบัดสี	พระพันปีไม่ปราศรัย
ทำได้ไม่อายใจ	หยอกน้องโยที่นี้มา
๑ ถ้าว่ารักน้องแล้ว	เชิญพระแก้วจงไคลคลา
ขอเชิญพระราชา	ขึ้นตำหนักนะพันปี
๑ สมเด็จพระจอมจักร	ฟังน้องรักก็ยินดี
จึงชวนนางเทวี	ค่อยจรลีตามกันมา
๑ ครั้นถึงตำหนักแล้ว	นวลนางแก้วก็ปริดา
จัดแจงแต่งภูษา	อันรจนาให้ท้าวทรง
๑ น้ำกุหลาบอันหอมดี	ให้ภูมีเธอโสภสร
ครานั้นสองพระองค์	สรองพระองค์ก็ยินดี

สุรางคนาง (ภาพย์สุรางคนางค์) ๒๔ บท

มีพระเสาวนีย์
ข้าแต่พระองค์
นามพระยอดฟ้า

อยู่พาราได
เป็นเหตุอันใด)
สมเด็จพระภูมี

๑ เมื่อนั้นสุดตัด
ทูลถามพระราชา
ทรงพระกรุณา
ชื่อโรภูมี

๑ พระองค์ทรงชัย
(จึงมาถึงนี้
จึงได้จรลี
จงบอกฉายา

บทถัดไปมีข้อความไม่ครบบท และสำนวนภาษาค่อนข้างแตกต่างกันกับฉบับกรมศิลปากร

	ฉบับวัดเทียนตัด		ฉบับกรมศิลปากร
ตัวที่ทรงศักดิ์	๑ ตูราน้องรัก		๑ เมื่อนั้นทรงเดช
	กรุงไกรไอศวรรย์	ได้ฟังเยาวเรศ	โฉมงามถามมา
อนันตมหา	พารานคร	พี่ผ่านไอศวรรย์	อนันตพารา
		รุ่งเรืองเลื่องหล้า	ยศศักดิ์นามกร

^{๔๗} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ในพระทัยให้เบิกบาน”.

พี่ชื้อสี่เสาร์
เสาร์เข้าทับลัคน์
จากพระนคร

ทองคำล้าเภา
เหตุไฉนหนอ
มาอยู่ที่นี่

เดิมข้าพเจ้า
ว่าชะตาไซ้
บิดาข้าไซ้

ให้ออกไปเล่า
ชนนินขอไว้
พบพระยอดฟ้า

ไพบระมีศรี
ลูบหลังเยาวราช
บุญแล้วจึงได้

พี่จะพาน้องแก้ว
จะอภิเษก
ครองพระพารา

สุดแต่จะโปรดน้อง
สุดแต่ปัญญา
ตัวของมารศรี

๑ จะบอกแก่เจ้า
นะพระบังอร
จึงได้สัญจร
จึงมาถึงนี้

๑ พี่ขอลามเจ้า
เจ้าเฉิดโฉมศรี
จึงจรรลี
เหตุอันใด

๑ นางจิงทูลเล่า
โหราทูลไข
ได้ผัวเชษฐใจ
ทรงพระโกรธา

๑ จิงขับข้าเจ้า
สู่ไพร่ทมิฬ
ให้อยู่นอกพารา
เหมือนโหรทูลไข

๑ พระฟังเสาวนีย์
ชมชื่นรื่นใจ
ประกาศปราศรัย
พบกันสองรา

๑ ถ้าพันเคราะห์แล้ว
ไปสู่พารา
เป็นอัครชายา
เป็นมเหสี

๑ นางทูลฉลอง
พระทองพันปี
ของพระภูมี
จะฟังบุญท้าวไท

ไพเราะมีศรี
ตัวพีนีเล่า
ผิดพงศ่วงศ์ไป

หม่อมฉันทน์ไชร์
หลุทัยยินดี
เป็นเพราะวาสนา

เห็นองค์ทรงศักดิ์
เห็นว่ามิบุญ
จะมีเหตุสักอัน

พระทัยยินดี
จวบกอดอ่อนองค์
สองเสนาหา

๑ พระฟิ่งเสาวนีย์
ภูมิลำไป
เป็นคนเชื้อใจ
เหตุใดจึงเมตตา

๑ นางทูลท้าวไท้
เห็นพระองค์มา
ให้มีเสนาหา
จึงมาพบกัน

๑ น้องไม่รู้จัก^{๔๘}

(นรลักษณ์ทรงธรรม)
ครอบครองไอศวรรย์
จึงพลัดเมืองมา

๑ พระฟิ่งเสาวนีย์
ยังมีเสนาหา
ชงโคลงชงลา
เพลิดเพลินพระทัย

บทต่อไปนี้มีความแตกต่างกัน โดยฉบับวัดเทียนดัด มีการแต่งขยายไปถึง ๕ บท ส่วนฉบับกรมศิลปากรมีเพียง ๑ บท

ฉบับวัดเทียนดัด

ฉบับกรมศิลปากร

แต่พลบค่านั้น
สามยามสี่ทุ่ม
เวียนลูกนั่งไป

จะใกล้รุ่งแล้ว
เจ้าจะเหน้อยนัก
เชิญเจ้าบรรทม

ได้ฟังภูมีย์
ทำเป็นหยิกข่วน
ทำเนาเถิดเจ้าข้า

๑ สองกษัตริย์ซมกัน
เล่าโลมกันไป
มีดกุมพระทัย
ไม่ได้บรรทม

๑ ไก่ขันแจ้วแจ้ว
นะแก้วทราวมขม
น้องรักเอวกลม
สักน้อยเถิดรา

๑ สุกตต์เทวี
ยิ้มละมัยไปมา
พิรวนทรราชา
ทำไมกะนอน

^{๔๘} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “น้องดูประจักษ์”.

จนพระสุริยัน	๑ สองกษัตริย์ชมกัน		
จะใกล้รุ่งแล้ว	เหนื่อยอดสุนทร		
รู้ถึงบิตร	นะแก้วบังอร		
	เห็นจะครรถ์		๑ สองสมชมชื่น
	๑ นางทูลฉลอง	พระทัยระรื่น	เต็มตื่นพิศมัย
ไฉนงานน้อง	อย่าหมองพระทัย	สัมผัสรัตนาง	จนแสงใส
จวบกอดกันพลาง	จนสว่างแสงใส	เสด็จจากห้องใน	สู่แท่นรจนา
ออกจากห้องใน	สู่แท่นรจนา		

สี่พระทนต์นั้นสุด
ถวายแต่พระองค์
แล้วสั่งทาสา

รจนารุ่งเรือง
มันทำกวดขัน
ที่นี้จอมขวัญ

จะนั่งไฉน
เราจะไปเฝ้า
ทูลแก้ท้าวไท

ถึงวังราชา
พระลูกได้คู่
แต่งการคืนนี้

รูปร่างสะคราญ
ลอบลงไปหา
หม่อมฉันท่ามิไฉน

๑ น้ำบ้านพระโอรชู้
นางจึงเอามา
ให้เธอสรงพักตรา
ยกเครื่องมาปล้น

๑ สาวศรีแต่งเครื่อง
ถวายแก่แจ่มจันทร์
แสนงอนตามกัน
สำราญพระทัย

๑ ทาสีคิดกัน
เห็นไม่พินภัย
ปิ่นเกล้าภพไตร
ให้ทราบคดี

๑ คิดแล้วลอบมา
ทูลพระมเหสี
ร่วมรู้เทวี
จึงทราบพระทัย

๑ ชายนั่นขอทาน
เจ้ามาพอใจ
รับมาไว้ใน
ไม่ฟังเลยนา

ชบั้ง (กาพย์ฉบัง) ๔๓ บท

๑ บัดนั้นสมเด็จพระมารดา ฟังทาสีว่า
ธิดาเจ้ามีคู่ครอง

- ๑ โศกศัลย์กรรแสงเศร้าหมอง รักลูกโดยปอง
เหตุใดมาเป็นเช่นนั้น
- ๑ เหวไรได้ทำแต่ก่อนมา ทำขายบาบาท^{๔๙}
อายแก่ไฟรฟ้าทั้งปวง
- ๑ รำรักธิดาในเรือนหลวง คับแค้นแน่นทรวง
พิลาปก็ให้รำไร
- ๑ เมื่อนั้นกินนุวัตรท้าวไท รู้ข่าวขึ้นไป
ว่าอรทัยเจ้าได้สามี
- ๑ โกรธายิ่งกว่าอัคคี พระเนตรภูมี
สีแดงดังแสงสุริย
- ๑ กระทีบพระบาทคำรณ มันทำสนลวง
เป็นคนถ้อยศักดิ์บัดสี
- ๑ แล้วจึงคิดได้ด้วยดี เพราะชะตาราசி
ตามที่ของมันเถิดรา
- ๑ โองการตรัสถามลงมา ชายผู้นั้นนา
เดิมที่มันมาแต่ไหน
- ๑ สูงต่ำดำครวใคร รูปร่างอย่างไร
ทูลไปให้รู้คดี
- ๑ สาวใช้ทูลให้ภูมี ว่าหน่อจ๊กกรี
มีศรีดังแก้วแกมทอง
- ๑ โฉมงามเลิศล้ำยอง โฉมเจ้าทั้งสอง
ดังเทพแกลังสรรรค์มา
- ๑ ยังไม่ได้ทราบเกศา ว่าอยู่พารา
พิภพเมืองใดทรงธรรม
- ๑ โองการตรัสไปโดยพลัน มันย่อมรู้จักัน
เอาเท็จจามูสา
- ๑ ชอบแต่แหะปากออกมา มะพร้าวหัวเข้าคา
มันย่อมรู้ด้วยกันดี
- ๑ ทาสีตงใจลูกหนี กลับมาด้วยดี
ก็ทูลแก่นางจอมขวัญ
- ๑ ว่าพระปิ่นเกล้าไอศวรรย์ กริ้วโกรธด้วยพลัน
ข้าเจ้าเข้าไปฟังดู

^{๔๙} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “อ้ออายชายหน้า”

- ๑ สมเด็จพระนางจันทรา ด้ว่าสู้รู้
ใครใช้ให้เอ็งเข้าไป
- ๑ เป็นว่าไม่กลัวท้าวไต้ เพราะรักมันไต้
อรทัยเซยชมสามี่
- ๑ แต่คำจันสิ้นราตรี กลางวันหมองศรี^{๕๐}
ชมกันจันสิ้นสุรียา
- ๑ มีไต้แก้วพระบิดา อยู่ช้านานมา
ฉายาเจ้าก็มีครรรภ์
- ๑ ครั้นถ้วนทศมาสด้วยพลัน ประสูติจอมขวัญ
เป็นชายก็งามโสภา
- ๑ โฉมเฉิดเลิศล้ำเส่นหา เหมือนพระอัยกา
ปิ่นเกล้าเจ้าภูวดล
- ๑ ทูลแจ้งแห่งอนุสนธิ์ เจ้าผู้บรมล
ว่านางประสูติพระนัดดา
- ๑ รูปร่างอย่างยั้งเทวดา โฉมเฉิดเลิศฟ้า
เป็นชายก็งามเฉิดฉาย
- ๑ กิณนุวัตรตรัสแจ้งภิปราย โกรธาค่อยคลาย
ก็สั่งแก่หมู่เสนา
- ๑ เร่งแต่งราชอาชญา รับพระนัดดา
เข้ามาบัดนี้จึงพลัน
- ๑ เสนารับสั่งผายผัน ครั้นถึงแจ่มจันทร์
จึงทูลไปพลันในทันที
- ๑ เธอให้เชิญนัดดาด้วยดี ไปวังภูมิ
บัดนี้อย่าช้าเร็วพลัน
- ๑ เมื่อนั้นนวลนางจอมขวัญ ตอบเสนาพลัน
ทรงธรรมไม่กลัวชายบาทา
- ๑ เสนารับราชนัดดา ขึ้นรถโคลคลา
ช้างม้าโยธาล้อมไป
- ๑ ครั้นว่าไปถึงวังใน จึงอ้อมขึ้นไป
ถวายแก่ท้าวไต้อัยกา
- ๑ กิณนุวัตรก็รักหนักหนา ชมเชยนัดดา
ตรัสแก่ชายาด้วยดี

^{๕๐} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “กลางวันสองศรี”.

- ๑ หลานเราเข้ามาบัดนี้ จึงพระเทวี
สองศรีก็เขยชมกัน^{๕๑}
- ๑ จึงประทานสารบรรณา^{๕๒} สำหรับนัตดา
จะอาบจะสรงวารี
- ๑ อีกทั้งพระสนมด้วยดี สาวสาวมีศรี
ให้เลี้ยงนัตดาท้าวไท
- ๑ แล้วสั่งพี่เลี้ยงนั้นไป เอ็งทั้งนี้ไซ้
ไปคอยเอาความผิดมัน
- ๑ ถ้าได้ความแล้วด้วยพลัน กูจะตำพัวมัน^{๕๓}
ว่าแล้วทรงธรรมตรีสไป
- ๑ ให้เชิญนัตดาอย่าใจ พี่เลี้ยงนั้นไซ้
ก็เชิญไปสู่อ่างจันทร์
- ๑ ทูลว่าบิดาทรงธรรม ประทานหลานขวัญ
ทั้งแหวนทั้งผ้ามากมี
- ๑ บัดนั้นสุทนต์เทวี ฟังนางสาวศรี
ยินดีพระทัยชាយา
- ๑ อุ้มพระกุมารมิช้า เสวยนมแม่เรา
ผ่านฟ้าผู้ยอดพิสมัย
- ๑ แล้วทรงให้สาวศรีทันใจ อาบน้ำทรมวย
สาวใช้ก็ให้บรรทม

ญาติ (กาพย์ยานี) ๔๗ บท

- ๑ นอนไปพี่จะกล่อม นอนละม่อมพระทรมชม
นอนเถิดอย่าปรารมภ์ พระทรมชมนอนสำราญ
- ๑ ข้าข้าจะแก่งไก่อ พระทรมวยเกษมสันต์
บรรทมให้สำราญ ยอดสงสารของพี่เอย
- ๑ นอนเถิดพี่จะข้า พระยอดฟ้าผู้ทรมเชย
ศรีสวัสดิ์ของพี่เอย พระทรมเชยจงบรรทม
- ๑ นอนเถิดพระยอดสร้อย อย่าละห้อยอย่าปรารมภ์
เชิญพ่อจงบรรทม พ่อเอวกลมอย่ารำไร

^{๕๑} วรรคนี้คำไม่ส่งสัมผัสในบทถัดไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “สองศรีเจ้าขมนัตดา”.

^{๕๒} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ประทานขันสาครบรรณา”.

^{๕๓} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “จะฆ่าพัวมัน”.

๑ ครั้นที่เจ้าหลับแล้ว	นางใจแก้วมันจึงไป
คอยดูพระภูวนัย	จะเอาผิดพระราชา
๑ ไม่ได้ความผิดแล้ว	ชวนกันทำแบายคาย ^{๕๔}
สมเด็จพระผ่านฟ้า	เธอรู้แจ้งประจักษ์ใจ

บทต่อไปนี้เป็นฉบับวัดเทียนดัดขยายเป็นสองบท ส่วนฉบับกรมศิลปากรรวบไว้เหลือบทเดียว

ฉบับวัดเทียนดัด		ฉบับกรมศิลปากร	
๑ คอยมันไม่ได้ผิด ด่ามันให้หน้าใจ	มันจึงคิดกันสืบไป เห็นจะได้ความผิดมัน	๑ คอยมาไม่ได้ผิด ด่ามือหัวใหญ่	มันจึงคิดกันสืบไป ไสหัวมันลงไปเสีย
๑ คิดแล้วจึงด่าเปรียบ มีงช่างทำหัวล้น	กระทบกระเทียบแก่เพื่อนกัน ไสหัวมันลงไปเสีย		
	๑ มีงเป็นหมาพลอยกิน มันด่าเป็นคนเสีย	กินจนสิ้นให้เสียเบี้ย ว่าหยาบช้าเป็นสามัญ	
	๑ พระฟังทาสีด่า สงสารพระภูบาล	เนตรราชาคือต่อธาร ให้รำคาญในพระทัย	
	๑ อนิจจาแก่ตัวกู ควรฤ้อสาวใช้	กูจะอยู่ไปกันได้ ด่าเล่นได้น่าอดสู	
	๑ เข้าไปในห้องแก้ว เกิดมาน่าอดสู	กรรแสงแล้วคลุมเศียรอยู่ กูจะอยู่ไปโยนา	
	๑ สู้ตัดนางเทวี ก้มเกล้าเจ้าเข้ามา	เห็นภูมิผิดกิริยา ทูลถามท้าวปิ่นจอมเมือง	
	๑ ใครว่าสิ่งอันใด ฤโกรธข้าบุญเรื่อง	ฤท้าวให้คิดถึงเมือง ฤแค้นเคืองข้าสิ่งใด	
	๑ พระขานนางเทวี ยอมมีที่น้อยใจ	พี่ชายนี้โกรธเจ้าโย คิดค้นไปก็นิ่งเสีย	
	๑ ผุงคนมันตูดถูก ด่าเปรียบเป็นคนเสีย	เพราะรักลูกเอ็นดูเมีย เจ็บใจนักพี่ขอลา	
	๑ อยู่เถิดนางน้องแก้ว คอยเลี้ยงพระลูกยา	สิ้นบุญแล้วแก้วพี่อา ไม่มรณาจะแทนคุณ	
	๑ ถ้าพี่ถึงเมืองแล้ว ครอบครองปิ่นไอสุรย์	จะรับแก้วเจ้าใจบุญ เจ้ามีคุณแก่พี่อา	

^{๕๔} วรเรื่องนี้คำไม่รับสัมผัสในบทก่อนหน้า ฉบับกรมศิลปากรเป็น “มันทำเป็นแบายคาย

ล่อท้าวไทด้วยมารยา”.

- ๑ นางฟังพระภูเบศวร์ ชลเนตรนองพักตรา
- กอดบาทพระราชา นางชាយาให้รู้ให้
- ๑ พระองค์จะไปแล้ว ตัวน้องแก้วจะอยู่ไย
- ยาพิษจะกินไป จะบรรลือไปเป็นผี
- ๑ กรรแสงสลบไป นางทราวม้วยไม่สมประดี
- เมื่อนั้นพระภูมี เห็นเทวีทรงโสกา
- ๑ ซ้อนเกษขึ้นใส่ตัก เจ้ายอดรักของพี่อา
- รักพี่ยิ่งนักหนา อนิจจามาบรรลือ
- ๑ เอน้ำกุหลาบมา สรงพักตรานางทราวม้วย
- ค่อยพินขึ้นมาได้ นางอรัยทรงโสกา
- ๑ สงสารพระสี่เส้า แสนโศกเศร้าด้วยสองรา
- จึงอุ้มพระลูกยา พระราชาให้โศกศัลย์
- ๑ เมื่อนั้นนางชាយา ทำมารยาทูลทรงธรรม์
- ไม่เอ็นดูด้วยปลัน เห็นแก่ลูกน้อยเถิดรา
- ๑ พระฟังนางน้องแก้ว กรรแสงแล้วมีบัญชา
- ตรัสไปแก่ลูกยา พระพ่อมามีอาลัย
- ๑ ครั้นว่าจะไปแล้ว คิดถึงแก้วผู้สายใจ
- ครั้นว่าพอจะไป ให้อาลัยด้วยลูกยา
- ๑ ถ้าวายอยู่เมืองเรา มั่นนี้เล่าจะมรณา
- จึงวางพระลูกยา ลงไว้แล้วให้รำให้
- ๑ สงสารสองกษัตริย์ โทมน์สกรรแสงให้
- รักกันเป็นพันใจ ไปไม่ได้เพราะเสนาหา
- ๑ ฝ่ายว่านางสาวใช้ คิดกันใหม่ด้วยริษยา
- อุ้มองค์พระยอดฟ้า ไปไว้ในกลางดิน
- ๑ เมื่อนั้นพระสี่เส้า แลเห็นเจ้าพระยุพิน
- นอนอยู่เหนือแผ่นดิน พระภูมินทร์อุ้มเอามา
- ๑ อุ้มลงในสาคร พระภูธรสั่งลูกยา
- ฝ่ายว่ากุมารา ตีนน้ำเล่นในสาคร
- ๑ น้ำในสาครนั้น กระเด็นปลันถูกบิตร
- สาวใช้ไอ้แสนอน จึงไปทูลแก้ท้าวให้
- ๑ ขายนันทะนงศักดิ์ อุ้มหลานรักของจอมไตร
- อาบน้ำเล่นสำราญใจ ในสาครของพระองค์
- ๑ สมเด็จพระภูมี ฟังสาวศรีทูลมันคง
- พระเนตรคือสุริยง ท้าวเธอทรงพระโกรธา

๑ ตรัสสั่งแก้ยมราช	ให้เพชฌฆาตผูกคอตมา
โช่ตรวนทั้งชื่อกา	สูจ้มาห้้ประการ
๑ แล้วเอาใส่ตรูไว้	ไ้จ้จ้ไรคนสาธาณณ์
ยมราชรับโองการ	จ้กฐนตามรับสั่ง
๑ สงสารนางเทวี	เนตรมารศรีเจ้าไหลหลัง
เวรใดแต่ทนหลัง	จ้จ้ประมาตจ้จ้จ้
๑ ฉวยอุ้มพระลูกแก้ว	ขวางอกแล้วว้จ้ตามมา
ขวัญเจ้าแม่อา	พ้อจะเป็นประการใด
๑ เห็นเขาเอาพระองค์	จ้จ้จ้จ้จ้ใส่ตรูไว้
นวลนางวางเข้าไป	กราบทูลให้พระมารดา
๑ พระองค์จ้จ้โปรดปราน	พระเจ้าหลานด้วยเถิดรา
วางลงเหนือบาท	พระมารดาจ้จ้จ้จ้
๑ ขอโทษซึ่งผิดข้า	พระมารดาโปรดเก้
เมื่อนั้นพระชนนี	อุ้มโอมศรีพระน้ดดา
๑ เขยชมพระหลานแล้ว	ว่าลูกแก้วของแม่อา
เจ้าอุ้มพระลูกยา	ไปเฝ้าท้าวปั้นภพไตร
๑ นางรับเอาลูกแก้ว	ขวางอกแล้วว้จ้จ้ขึ้นไป
เอาลูกวางลงไว้	เหนือพระบาทพระภูมิ

กลับไปหน้าปลายเถิดนะ ท่านทั้งหลายทั้งปวงเอ๋ย

หน้าปลาย

หน้าปลายอยู่ข้างนี้ละ ท่านทั้งหลายทั้งปวง อย่าติเตียนนะท่านเอ๋ย

๑ ก้มเกล้าเจ้ากราบทูล	นเรนทรศรย์โปรดเกษี
ผิวข้าผิดผิดไม่มี	พระพันปีลงอาชญา
๑ สมเด็จพระนุวัตร	ยื่นพระหัตถ์อุ้มนัตตา
ทูลขึ้นเหนือเกศา	ตารักเจ้าแสนทวี
๑ แลเห็นพระธิดา	ไม่ดูหน้าเปือนพักตร์หนี
นางทูลสักร้อยที	ทำนิงไปไม่เจรจา

พิลาป(ภาพย์สุรางคนางค์) ๕๒ บท

โปรดข้าพุทธิเจ้า
มันคิดขุยง
ไม่พิจารณา

ให้แจ้งเนื้อความ
ถ้าว่ามีผิด
นี้ผิดไม่มี

เห็นแต่อย่างนี้
ไม่กลัวบาปกรรม
มาทำผิวข้า

ไม่มีโทษา
ควรฤทำได้
อยู่ไปโยมี

๑ นางทูลข้าเล่า
เถิดนะพันปี
ฟังคนริษยา
โกรธาแสนทวี

๑ บ่ได้ไถ่ถาม
นะพระพันปี
ไม่คิดชีวี
นะพระบิดา

๑ ฤพระพันปี
สมบัตินานา
จะเป็นเวรธา
เป็นน่านัดสี่

๑ เอ็นดูผิวข้า
เลยนะพันปี
ไม่โปรดเกษี
จะตายตามไป

บทต่อไปนี้เป็นวัชเวทียนต์ขยายเป็นสองบท ส่วนฉบบักรรมศิลปากรรวไว้เหลือบเดียว

ฉบบัเวทียนต์	ฉบบักรรมศิลปากร
กับพระลูกแก้ว	กับพระลูกแก้ว
ควรรูปิตา	ไม่เห็นแก่ข้า
ทั้งสามนี้ไซ้	ขอพระภุสสาย
อย่าอุมันดดา	จะได้ความอาย
ไม่เห็นแก่ข้า	เห็นแก่หลานชาย
จงพระภุสสาย	โปรดเกล้าลูกยา

ตรัสให้รู้โทษ
จักอุมลูกเต้า
ยีนองค์ลงมา

ไซ้เห็นออยู่หัว
ลูกมาอ้อนวอน
อันนี้หน้าที่

เห็นนางอยู่ข้า
เห็นลูกร้องไห้
บังคมผิวขวัญ

ถ้อยคำวาจา
เพราะว่ารักผิว
นางจึงทูลขยาย

เห็นแก่นันดดา
เอ็นดูนันดดา
ขอพระทรงนาม

จะโปรดมิโปรด
จะจ้านรรจา
ข้าเจ้านันนา
เถิดราพันปี

พ่อชั่วแม่ชั่ว
ชมเชยเสียที
ไมโปรดเกษี
จะตายด้วยกัน

สุทธิวิตมารดา
ขึ้นมาด้วยพลัน
หฤทัยกระสัน
ชลเนตรบ้วย

เห็นลูกโศกา
อกคว่าขวัญหาย
กลัวว่าจะตาย
คติเนื้อความ

ขอพระผ่านฟ้า
ฟังข้าเจ้าห้าม
อย่าได้วู่วาม
จงโปรดปรานี้

ชาติก่อนได้ทำ
มักฆ่าได้ซ้ำ
มักดีได้ดี

จริตไม่มี
ผิดที่หนึ่งด่า
สามคราขับมัน

จะฆ่าจะตี
ตั้งแต่ผิวมัน
สละได้ไหม

เจ้ามีรู้อย
ซึ่งแม่รักลูก
จงทรงเมตตา

ฟังอัครชายา
เจ้ามาช่วยว่า
เห็นแก่อโหมยง

ไม่มีความโกรธ
เจ้าเห็นว่าดี
มันไม่เกรงกัน

ลูกท้าวหลานพญา
มาทำขายหน้า
คบอ้ายจิ้งไร)

๑ ตามบุญตามกรรม

ชะตาราดี
ว่าไปโยมี
ตามบุญของมัน

๑ จะฆ่าจะตี
แต่ก่อนมานั้น
สองคราลงมัน
จากกรุงภพไตร

๑ ฟังผิดที่นี่
ควรโทษฤไฉน
ลูกเรานั้นไซ้
เห็นแก่นัดดา

๑ กำพริ้วแต่น้อยน้อย
คดีเตียงสา
ไม่ถูกตำรา
ข้าทั้งสามองค์

๑ กิณนุวัตตราชา
คลายความโกรธลง
เห็นเป็นมันคง
นัดดาด้วยพลัน

๑ เจ้ามาขอโทษ
เพราะรักหลานขวัญ
ฤอ่อนแ่่มจันทร์
คบคนจิ้งไร

(๑ ถ้าวาคบหา

มันมิคบโย

ตีฤฉนใด

มันคนขอทาน

หาไม่ชีวิต
เห็นแก่นัดดา
ว่าแล้วภูบาล

เอ็งออกไปสั่ง
ให้เอานักโทษ
เข้ามาด้วยพลัน

บอกยมราชา
ถึงท้องพระโรง
นั่งเฉยเสียได้

แลเห็นกษัตริย์
ท้าวทรงพิโรธ
จงหอนักหนา

ทูลแก่ปิ่นเกล้า
ตัวข้านักโทษ
ถึงว่าจะไหว

ผู้ผ่านชนนี้^{๕๕}
จะให้นักโทษ
ก้มเกล้าถวาย

อันโทษถึงตาย
ยกอกรประนม
บ่ได้เป็นศรี

๑ กุศิดอยู่ชนิด
จะมววยปราณ
เจ้ายอดสงสาร
ตรัสไปด้วยพลัน

๑ ดุราชาววัง
พระยายมนั่น
ผัวนางจอมขวัญ
บัดนี้เร็วไว

๑ ชาววังออกมา
พาไปทันใจ
สี่เส้ารภูวนัย
บ่ไหวพ้อตา

๑ ท้าวกินนุวัต
ทำอหังการ
คือตั้งไฟฟ้า
มึงมาแต่ไหน

๑ จิงพระสี่เส้า
เจ้าภพไตร
บ่ไหวท้าวไท
บ่พ้นความตาย

๑ ท้าวไทชื่อบดี
ตรัสอย่างมุ่งหมาย
มิโปรดถึงตาย
บังคมภูมี

๑ นักโทษทั้งหลาย
ไม่ควรดูศรี
บังคมภูมี
แก่เจ้าสากล

^{๕๕} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ท้าวไทชื่อบดี ผู้ผ่านธณี”.

มนตรีไพโรฟ้า
เมืองขึ้นออกเล่า
บังคับภูวดล

บ่ไหวอยู่หัว
ถึงว่าจะไหว
แก่พระภูมิ

คำพระภูมินทร์
นักโทษคนนี้
ถ้อยคำเจรจา

เห็นจริงหนักหนา
พิศรูปลายจาก
ดูเห็นเฉิดฉาย

สุทัตต์เทวี
นางรักสุดสวาท
ชะรอยสมภาร

ตรัสถามลงมา
ดูร่านักโทษ
รู้หลักนักธรรม

ไม่มีมารยาท
ลงร่วมสาคร
ควรฤมิงมา

๑ ควรแต่เสนา
พระยาสามนต์
ของเจ้าจุมพล
จะเป็นศักดิ์ศรี

๑ ข้าไม่ถือตัว
ท้าวไทธิบดี
ไม่เป็นศักดิ์ศรี
ผู้ผ่านพารา

๑ กิณนวัตได้ยิน
รำพึงจินดา
คิดดีหนักหนา
หลากคนทั้งหลาย

๑ แล้วพิจารณา
มีศรีพรรณราย
ทลิตะนั้นทั้งหลาย
ไซ้คนขอทาน

๑ โฉมงามมีศรี
จึงร่วมสงสาร
ใครเลยจะปาน
สร้างมาด้วยกัน

๑ กิณนวัตราชา
บัดเดียวด้วยปล้น
คนโฉดใจฉกรรจ์
ถ้อยคำเจรจา

๑ ตั้งฤบังอาจ
ทำอหังการ
ของพระนัคตา
ทำชอบโฉน

พระสี่เสารัราช
 ข้าไม่อุกอาจ
 สาครท้าวไท้

ข้าเจ้าย่อมกลัว
 เดินเห็นระวีง
 หลานพระนะหัว

เซยชมโลมลูบ
 จนถึงพระบาท
 ไม่จูบเกศา

สมเด็จพระหลาน
 พี่เลี้ยงมันแก่ง
 หลานพระภูมิ

ของพระเนื้อเกลี้ยง
 ไม่ให้เสวยนม
 ข้าเจ้าอุ้มมา

ตีน้าเป็นฟอง
 เจ้าตีน้าเล่น
 ทาสีแสนงอน

น้ำนั้นกระเด็น
 ทาสีมันเห็น
 ความจริงของข้า

๑ บัดนั้นพระบาท

จึงทูลเฉลยไข
 อาน้ำร่วมใน
 หลายพระนะหัว

๑ ทุกวันนี้
 ย้าแยงเกรงทั่ว
 ลูกนึ่งยอบตัว
 ทูลเกล้าเกศา

๑ ถ้าว่าจะจูบ
 แต่เอวลงมา
 ของพระนัดดา
 กลัวพระภูมิ

๑ วันหนึ่งกุมาร
 ปิ่นเกล้าฯ ธรณี
 วางเหนือปฐพี
 กลิ้งเกลือกไปมา

๑ พระสนมพี่เลี้ยง
 มันไม่นำพา
 นะพระผ่านฟ้า
 วางในสาคร

๑ พระหลานทราคมค่นอง
 นะพระภูธร
 ในชั้นท์สาคร
 มันคอยริษยา

๑ เจ้าตีน้าเล่น
 ถูกกายแห่งข้า
 จึงทูลราชา
 นะพระทรงธรรม์

เป็นสัตย์เที่ยงแท้
ไม่ได้อาบน้ำ
มิจริงดั่งนั้น

อุ้มลูกมารศรี
นั่งแนบแอบผิว
ครั้นฟังบิดา

ฟังพระยอดฟ้า
เธอไม่เอาโทษ
ให้หาสาวใช้

ให้ตำรวจใน
ฝ่ายตำรวจใน
ทาสีตัวสั้น

ทูลพระเยาวราช
จึงทูลขอโทษ
ซ้ำผิดมากมาย

เมื่อเอ็งจะดำ
ดำเปรียบเทียบกัน
เห็นว่ากูนี้

ผิดแล้วแม่เจ้า
แม่ได้เมตตา
มิโปรดลูกไว้

๑ ความเท่านี้แล
ข้าไม่เสกสรร
ร่วมพระหลานขวัญ
ขอรับอาญา

๑ สุทัตต์เทวี
กรรแสงโศกา
เจ้ากลัวอาญา^{๕๖}
จะตรัสฉนั้นใด

๑ กิณนุวัตราชา
เจ้ามาทูลไซ
ไม่โกรธท้าวไท
ขึ้นมาด้วยพลัน

๑ โองการตรัสไป
เขียนสาวใช้นั้น
ผูกคอไปพลัน
ร้องไห้วุ่นวาย

๑ วังเข้ากอดบาท
สุทัตต์โถมฉาย
โปรดอย่าให้ตาย
จึงโปรดเกษี

๑ สุทัตต์จึงว่า
ไม่คิดปราณี
กูรู้ท่วงที่
ตกยากเจ็บใจ

๑ ทาสีกัมเกล้า
จงงดโทษภัย
อย่ามาตัดใจ
จะม้วยเป็นผี

^{๕๖} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ไม่กลัวอาญา”.

จะผูกเวร
จึงทูลบิดา
จงโปรดเกษี

ตามแต่อรทัย
แล้วนางให้ปล่อย
ทาสีกราบลา

เจ้ามาแต่ไหน
ผู้ตีเชิญใจ
ญาติวงศ์พงษ์พันธุ์

ชั่วดีจงบอก
เอ็งมาทำชู้
โทษถึงบรรลัษย์

ได้ฟังคำท้าว
น้อยพระทัยนัก
จึงทูลราชา

ครองกรุงพารา
เราได้เป็นใหญ่
นามกรนั้น

๑ นางคิดอนิจจา
บาปกรรมจะมี
ว่าอย่าฆ่าตี
ลูกกลัวเวร

๑ กินนุวัตตรัสไป
เถิดนะลูกอา
ไม่ลงอาญา
ออกมาด้วยพลัน

๑ แล้วตรัสถามไป
ไม่รู้สำคัญ
จงบอกไปพลัน
อยู่บ้านเมืองใด

๑ ชาวในชานนอก
ให้ทราบพระทัย
กุนีอายใจ
รอดผิดลูกยา

๑ สมเด็จพระเสวี
ผู้เป็นพ่อตา
กรรแสงโศกา
ขึ้นไปด้วยพลัน

๑ เราเป็นพระยา
นครอนันต์
ครองไอศวรรย์
ชื่อว่าสี่เสวี

ชบั้ง (ภาพย์ฉบับ ๑๖) ๑๕ บท

๑ ท้าวกินนุวัตผู้โสมเฉลา
กลัวฤทธิ์พระเจ้าก็ขวัญหาย

แล้วพิจารณาเล่า

บทต่อไปนี้เป็นวัดเทียนดัดรวบไว้เหลือบทเดียว ส่วนฉบับกรมศิลปากรขยายเป็นสองบท

ฉบับวัดเทียนดัด	ฉบับกรมศิลปากร
๑ ถอยองค์ลงจากแท่นทอง ภรรยาขงโปรดเกศา	๑ ถอยลงจากแท่นทองพรรณราย ก้มเกล้าถวาย ๑ ขอพระโปรดข้าเจ้าไว้ พระภูวไนยโปรดเกศา

๑ พระสี่เส้ารำราชมโองการมา แก่พระราชาอย่าตกใจ	เราไม่ถือโทษา
๑ เป็นกรรมของเราเองจะโทษใคร กรรมแต่ก่อนไซ้รมาตามสนอง	ท้าวเธออย่ากินใจ
๑ ท้าวกินนุวัตถามโดยใจปอง จากมณฑียรทองนี้เพื่อใด	เหตุใดมาสัญญา ^{๕๗}
๑ พระสี่เส้าจึงเฉลยไข เส้าเข้าทักบัลคนในราศี	เป็นเหตุด้วยเคราะห์ไซ้
๑ โหรให้เราไหว้มาบวงพลี เรานี้มีฟังคำโหรา	เมื่อจะเกิดกฐี
๑ เราจึงพลัดพราจากเมืองมา เถิงกลางมรรคาก็อัศจรรย์	องค์เดียวกับอาชา
๑ มงกุฎก็กลายเป็นกะบายพลัน งอเป็นเคียวพลันม้าเป็นวัว	อาชาไนยแลพระขรรค์
๑ ม้านั้นเขาชิงเอาบ่เกรงกลัว มันว่าลั้ววของมันมา	เมื่อกรรมมาถึงตัว
๑ ท้าวกินนุวัตราชา เครื่องท้าวเธอมาถวายให้	พระองค์เธอให้หา
๑ เชิญขึ้นบนแท่นทองพระองค์ไซ้ ถวายจอมไตรอีกทั้งพารา	สุทัตต์อรัย
๑ แล้วสั่งอำมาตย์ว่าอย่าช้า หาเครื่องบรรดาของพระจุมพล	สุเร่งไปจัดหา
๑ อำมาตย์ก้มเกล้าบังคม คอยสวดดูแลแสวงหา	บทจรประชาชน

^{๕๗} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ตั้งฤพระทอง”.

๑ เมื่อสิ้นเคราะห์ของพระราชินี พระเสวรีเสด็จจากลัคนา
 พันสองปีถึงมาหายทุกข์ทน

สุรางคนาง (ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘) ๗๗ บท

สิ่งของทั้งนั้น
 กลับคืนอย่างเก่า
 วัวเป็นม้านั้น

กระบายกลายพลัน
 หนึ่งโคนนั้นกลาย
 เล็ดลั่วเล็ดงา

เห็นเป็นอัศจรรย์
 แม้นเราเอาไว้
 จะถวายพระองค์

พระสี่เสวรีเจ้า
 ที่ทำคนนั้น
 ฝูงคนทั้งห้า

ทั้งห้ากลัวตาย
 เอามงกุฏนั้น
 ทั้งพระยาม้านั้น

โดยใจจำนง
 ไปถวายปิ่นเกล้า
 ถึงกลางมรรคา

๑ สิ้นเคราะห์เจ็ดวัน

อยู่ทุกตำบล
 ของเจ้าภูวดล
 พิจิตรรจนา

๑ เคียวเป็นพระขรรค์

เป็นมงกุฎขี้
 เป็นพระภูษา^{๕๘}
 คืบเป็นธำมรงค์

๑ ฝูงคนทั้งนั้น

ดูหลากพิศวง
 ชีวิตไม่คง
 กิณนุวัตราชา

๑ ปากคนฤเกล้า

เป็นผิวกัลยา
 เป็นโทษหนักหนา
 ทำพิศคิดฉงน

๑ คิดแล้วใจหาย

พร้อมกันทุกคน
 พระขรรค์จุมพล
 อีกทั้งภูษา

๑ กับพระธำมรงค์

เดินตามกันมา
 เจ้ากรุงนครา
 พออำมาตย์ไป

^{๕๘} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เป็นผ้ากาสา”.

มุขะอำมาตย์
ของหลวงทั้งนี้
ของมึงบอกไป

ผูกคอใส่หลัง
ถึงวังภูเบศร์
ถวายคนทั้งห้า

ตรัสลงมาเล่า
กรรมของเราเอง
พระไม่จองภัย

ผ้าผ่อนแพรพรรณ
ปล่อยคนทั้งนั้น
คืนยังเคหา

เห็นเครื่องพระเจ้า
มงกุฏเศรัาศรี
ทั้งภูษาการ

รัศมีศรีทรง
กลายเป็นอับเฉา
พระขรรค์คมกล้า

แนบกับพระองค์
ทุกสิ่งยอมหาย
เมื่อบุญจะให้

๑ เขาเห็นประหลาด
เข้าคร่ำทันทใจ
มึงลักไปไหน
จะถวายราชา

๑ อำมาตย์ได้ฟัง^{๕๙}
ทูลถองจุงมา
ทูลเหตุราชา
ปิ่นเกล้าภพไตร

๑ สมเด็จพระเจ้า
ผูกคอมันโย
จะมาโทษใคร
แก่ราชฎีประชา

๑ ตรัสให้รางวัล
เงินทองนักหนา
ชวนกันออกมา
อยู่สุขสำราญ

๑ สมเด็จพระเจ้า
นัยเนตรคือธาร
ทั้งเครื่องสังวาล
หมองเศรัาศรีนักหนา

๑ อีกทั้งอำมรงค์
อย่างยิ่งสุริยา
เศรัาศรีหมองนักหนา
มาเหือดหายไป

๑ กระทบเครื่องทรง
ชลเนตรลามไหล
พลัดพรากจากไป
ยังได้คืนมา

^{๕๙} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “อำมาตย์ไม่ฟัง”.

อนันตเทวี
โฉนจะพบ
ปานนี้จะมา

ว่าที่เป็นตาย
เจ้าจะไศกา
จากชลพันไม่

เพราะว่ากรรมมี
ไม่ควรที่เป็น
โอนานิจจา

ให้เห็นประจักษ์
บัดเดียวเครื่องทรง
สมเด็จพระบาล

สะอ้งรจนา
พระทรงมงกุฎ
ท้าวเสด็จลงไป

พอม้วยไปแล้ว
กรรมเวรเป็นโฉน
มันไซ้พระยาม้า

พระกรกำหญ้า
ว่าข้าเหาะเหิน
ยังจะเหาะได้

๑ ยังแต่่มเหสี
ไม่เห็นกัลยา
เจ้าแก้วแววตา
ครวญคร่ำรำไร

๑ ไม่รู้ร้ายดี
สุขทุกข์เป็นโฉน
ชลนาลามไหล
ติดตามแสวงหา

๑ ไม่ได้พบพี่
บังหุบบังตา
ดั่งนี้เลยนา
นำมาสงสาร

๑ ท้าวกำสรดนัก
ด้วยโพธิสมภาร
กึ่งามชัชวาล
ยินดีพระทัย

๑ ท้าวทรงภูษา
อำมรงค์เทริดไตร
งามสุดสุริยใส
สู่ม้าอาชา

๑ เห็นพระยาม้าแก้ว
กรรแสงไศกา
กลายเป็นโคนา
ให้พ่ายพอมไป

๑ ลูบหลังลูบหน้า
ป้อนม้ามโนมัย
ดำเนินในไพร
ฤที่พาซี

บัดเดียวพระยาม้า
พลัดจากผอมผ่าย
สมเด็จป็นธรรณี

ชักบังเหียนแล้ว
ทักซิณสามรอบ
ฝูงราษฎรประชา

เห็นอย่างนี้เลย
ผัวนางเทวี
หัวปีต้องภัย

ระโรมโครมครีก
ลางคนตกใจ
บ้างเข้าวัดวา

ล้มลงตัวสิ้น
บ้างกอดไหเหล้า
(วิ่งชานหวนไหว)

เอิกเริกวุ่นวาย
หมุ่มขมนตรี
สลบไปสิ้น

พลัดตกลงมา
ทรงกรรแสงให้
เห็นจะปลดปลง

๑ ค่อยปลอบค่อยว่า
เป็นเพราะबारมี
ใหญ่หลวงพวงพี
ชื่นชมหนักหนา

๑ แผ่นขึ้นม้าแก้ว
เหาะขึ้นเวหา
ขอบขัณฑเสมา
กระหนกตกใจ

๑ เกิดมาไม่เคย
เหาะเหินเดินได้
มีบุญเหลือใจ
ว่าคนทลิตาน

๑ ม้าร้องก้องกึก
ก้องทั่วเวหา
เสือกสนไปมา
บ้างชุกชนไป

๑ บ้างวิ่งปะกัน
คลานเข้าเตาไฟ
ตักดื่มเข้าไป
เอิกเริกทั้งแผ่นดิน

๑ ประชาราษฎรทั้งหลาย
กลัวพระภูมินทร์
สาวศรีไต้ยิน
ทั้งวังพระองค์

๑ กิณนุวัตราชา
จากแท่นทองทรง
ชีพไม่คั่นคง
ครั้งนี้แลเนา

ไฉวันางสุหัตต์
ช่วยห้ามเธอเสีย
พิภพจะมา

ห้ามว่าอย่าอย่า
ท้าวคนอัปรีย์
จักกลัวอะไร

อับอายขายหน้า
ผูกคองไป
พันเสียว่านาน

ฟังลูกสาวตรัส
ลูกแล้วล้มลง
กลิ้งเกลือกไปมา

ออกไม่มีใครได้
ระด้าวท้าวดิน
เหงื่อโคลไหลนอง

ท้าวทนต์ลำบาก
ยกกรขึ้นไหว้
โปรดราชฎ์ประชา

ปีตุเรศของข้า
ขอเชิญพระองค์
พระราชบิดร

๑ ท้าวยกพระหัตถ์
เอ็นดูพารา
อย่าแผลงฤทธา
โทษทรุดลงไป

๑ นางฟังบิดา
ไหว้ข้าวว่าไร
ฤทธิที่ไหน
แกคนขอทาน

๑ กลัวไยเล่าณา
บิดาทุกประการ
ส่งให้ทหาร
ลับหูลับตา

๑ สมเด็จพระนุวัต
เนตรคือธารา
ไม่ทรงกายา
กับท้องพระโรงทอง

๑ อ้าปากหายใจ
น้ำลายพุ่มพอง
ตาปลิ้นปลิ้นพอง
โทษมอญคราชา

๑ สุหัตต์เห็นหลาก
กลัวเป็นเวรธา
ทูลท้าวราชา
อีกทั้งบิดร

๑ ถ้าจะอยู่ข้า
จะมาม้วยมรณ
ลงจากอัมพร
กลัวพระฤทธา

จะขัดแย้งหนัก
เวียนได้เจ็ดรอบ
ชักม้าอาชา

แกว่งพระขรรค์แล้ว
กินนุวัตฤทธิกล้า
นั่งนิ่งอยู่เอย

สุดสิ้นชีวิต
ถ้าว่าท้าวแก้ว
มาแผลงฤทธิ์

ไม่คิดปราณี
จงมารบกัน
ทดแทนให้ได้

จะจับเสียดัด
สูงเทียมพรหมโลก
ไม่เกรงกลัวท่าน

เอาท้าวหัวไว้
ตรัสพลางทางเขี้ยว
นางนี้เมียข้า

(ปี่มัจฉกปลดปลง)

อ่อนโอนเทศเกล้า
ผิดแล้วท้าวไ้

๑ พระพิงษ์น้องรัก

เอ็นดูกล้า
ขอบขันทเสมา
ลงยืนเกยไชย

๑ ลงจากม้าแก้ว

จึงเสด็จเข้าไป
ฤทธาเป็นโฉน
ดูน่าบัดสี

๑ ท้าวอย่าฟังคิด

เราไม่ถอยหนี
เราว่าเราดี
สงครามกันไป

๑ ทำเราสิ้นที่

แทบเลือดตาไหล
จะกลัวกันไย
สาใจจิงฆาล

๑ เชิญท้าวกินนุวัต

เต็มทั้งจักรวาล
เราจักสังหาร
สักกึ่งเทศา

๑ ไม้รู้ว่าไฟ

ร้อนนักท่านอา
เฉยอยู่โยนา
บิดาของใคร

๑ กินนุวัตไหลหลง

ปี่มัจฉกตัดใจ
กับท้าวภูวนัย
ขอรับอาญา

แก้วแก่นวรัตน์	๑ ขอถวายสมบัติ
ขอทานชีวิต	สิ้นทั้งพารา
เห็นแก่ฉายา	อย่าให้มรณา
	สุทัตต์ทรมาวัย
	๑ พระยอดโลกา
ได้ฟังพ่อตา	ยิ้มยิ้มแจ่มใส
ทำวทรงพระสรวล	ไม่ด่วนว่าโย
เราเป็นอะไร	กลัวโยเล่าंना
	๑ ตรัสแล้วภูมิ
สั่งแก่มนตรี	ปลูกโรงอาชา
ตะพุ่น ^{๖๐} ทั้งหลาย	มากมายนักหนา
สำหรับเกี่ยวหญ้า	ม้าพระยาภูบาล ^{๖๑}
	๑ สีสาร์ทรงธรรม
ครองกรุงไอศวรรย์	เป็นสุขสำราญ
กับนางกษัตริย์	สุทัตต์นงคราญ
สมเด็จพระภูบาล	เป็นสุขนักหนา
	๑ วันหนึ่งภูเบศร์
ตรัสสั่งวิเสท ^{๖๒}	แต่งเครื่องเข้ามา
เราจะทำบุญ	ให้มากนักหนา
สงฆ์ทั้งวัดวา	กับเณรน้อยนั้น
	๑ อำมาตย์จงไป
นิมนต์เจ้าไทย	เณรน้อยด้วยพลัน
นิมนต์ให้หมด	สิ้นทั้งวัดวา ^{๖๓}
อำมาตย์ไปพลัน	นิมนต์ด้วยดี

^{๖๐} (ใบ) คนที่ต้องพระราชอาญาลักษณะหนึ่ง เป็นนักโทษเกี่ยวหญ้าให้ช่างหลวงหรือม้าหลวงกิน.

^{๖๑} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “มาไว้พยาบาล”.

^{๖๒} ผู้ทำกับข้าวของหลวง.

^{๖๓} วรรณคดีมีคำไม่รับสัมผัสวรรคก่อนหน้า ฉบับกรมศิลปากรเป็น “สิ้นทั้งวัดนั้น”.

ชวนกันผันผาย
กับทั้งเณรน้อย
ถึงวังภูมิ

เห็นพระทรงธรรม
สะกิดบอกกัน
เธอองค์นี้น่า

เธอนี้พระยา
ฝ่ายว่าสมภาร
ว่าบพิตรเจ้า

เสด็จมาอาศัย
เณรน้อยนั่นเล่า
รูปขอสมา

กราบลงกับเท้า
กระโยมนี่แล
คิดถึงคุณไซ้

มานี้พ่อเจ้า
อุ้มขึ้นใส่ตัก
พ่อก็คุณนา

เจ้ากุฉลาด
ทูลแก่ราชา
บ้านนอกขอกรีว

๑ พระสงฆ์ทั้งหลาย

ถึงวังภูมิ
เข้ามาในที่
นั่งแท่นเจรจา

๑ สงฆ์องค์หนึ่งนั้น

จำแม่นนักหนา
กระซิบเจรจา
ที่อาศัยเรา

๑ เพื่อนกันจึงว่า

อย่าว่าเปล่าเปล่า
ถวายนกรไปเล่า
มีบุญนักหนา

๑ บพิตรฤไธ

อยู่วัดของข้า
ทำวักนักหนา
อย่าน้อยพระทัย

๑ สมเด็จพระเสวรี

แล้วจึงแถลงไข
จำแม่นเหลือใจ
จึงนิมนต์มา

๑ เรียกเณรน้อยเล่า

กลัวโยมโยนา
จูบพัคตร์ไปมา
ยิ่งล้นพันตัว

๑ เณรน้อยสามารถ

เห็นถ้ำชมชัว
เป็นพระยาข้ากั้ว
ไม่เคยเข้าวัง

ชาวดงพงป่า
 รั้วแขวงมูลนาย
 ไม่เคยเข้าวัง

มีโองการขาด
 โยมรักเณรน้อย
 คุณได้โปรดปราน

สุดแต่ภูธร
 รูปขอถวาย
 ตามแต่บุญญา

สี่เสารัฏสาय
 ชาววังทั้งหลาย
 มหาเด็กลูกชาวที่

ครบสิ้นทุกองค์
 ของควาของหวาน
 ฉันทแล้วด้วยพลัน
 ลางองค์เหลือवलััง
 ถ้าเจ้ามีบุญ
 ว่าแล้วบพจร

สมเด็จพระธรรม์
 เลี้ยงเป็นลูกหลวง
 บุญได้ตั้งใจ

๑ เฝ้าพงษ์วงศา
 ยากพันกำลัง
 จำหน่ายหลายครั้ง
 ขอได้โปรดปราน

๑ พระสี่เสารัราช
 ตรัสแก่สมภาร
 ใครเลยจะปาน
 ให้โยมเถิดรา

๑ สมภารถวายพร
 จะทรงเมตตา
 แก่ให้ราชา
 เณรกับภูมี

๑ พระสงฆ์ถวาย
 ยอกรขุติ
 ยกเครื่องมากมี
 ยกสำหรับปล้น

๑ จึ่งถวายแก่สงฆ์
 ปันให้สันทัต^{๖๔}
 ตระการครบครัน
 จึ่งถวายพระพร

๑ สงฆ์ออกจากวัง
 สั่งเณรบังอร
 อย่าสุญเราก่อน
 ไปวัดทันใจ

๑ เจ้าเณรน้อยนั้น
 รวบริกเหตุทัย
 ทั้งปวงกลัวภัย
 ประเสริฐนักรักษา

^{๖๔} วรคณนี้มีคำไม่สงฆ์สัมิสวรครถัดไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “บรรจงให้ฉันท”.

หาบุญนั้นไม่^{๖๕}

วาดเขียนปิดทอง

เห็นงามนักหนา

เป็นเล่ห์กลกัน

ชื่อบุญพระราม^{๖๖}

ทั้งวิหารลาย

ข้าส่วยอากร

ราชยานคานหาม

จึงตั้งขึ้นพลัน

เจ้าเณรน้อยนั้น

เป็นพี่น้องกัน

ถวายนามลูกยา

ตรัสผลัดชื่อใหม่

ใหญ่มารูปทรง

เข้าเฝ้าภูบาล

พระทัยภูบาล

คิดถึงไอสวรรค์

รู้พลทั้งหลาย

ปานนึ่งคราญ

เจ้าจะทุกขใจ

คิดแล้วภูมิ

๑ อารามนั้นไซ้

วิจิตรรจนา

ทุกช่องชั้นฝา

กว่าวัดทั้งหลาย

๑ แล้วทำเขยยันต์

คนดูมากมาย

งามกว่าวัดทั้งหลาย

พระระเบียงเกิดฉัน

๑ ตลาดখনอน

ขึ้นวัดครามครัน

ถวายพระครูนั้น

เป็นสังฆราชา

๑ แล้วแต่งทำขวัญ

กับพระลูกยา

วันนี้ลูกอา

สุทัตต์ศรี कुमार

๑ ลูกหลวงนั้นไซ้

เรวัตเพาพาล

พระองค์สระราญ

เป็นสุขสบาย

๑ อยู่มาช้านาน

ให้ระส่ำระสาย

กำนันมากมาย

ทั้งพระมเหสี

๑ กูมาช้านาน

จะร้ายฤดี

รำไรแสนหวี

กรรแสงโตกกา

^{๖๕} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ให้บุรณะใหม่”.

^{๖๖} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “บูรณาราม”.

เอ็นดูแก่เจ้า
รู้ว่าเมียมี
อย่าเลยฉายา

เสด็จเหนือแท่นแก้ว
ตรัสแก่เสนา
บัดนี้จึงไฉ

ตามราชโองการ
ยกพลมนตรี
สามเดือนบพจร

เสนาผู้ใหญ่
เสนาอ่านถวาย
ว่าพระยอดฟ้า

เมืองกินนุวัต
พระสนมชาววัง
ชื่นชมยินดี

มีพระเสาวนีย์
จัดพลเร็วไว
เร็วเร็วอย่าช้า

อัดแอแจจน
พลทั้งสี่หมู่
เสร็จแล้วเข้ามา

๑ ครั้นจะบอกเล่า
นางอรฉายา
จะโทมนัสสา
แต่งตราสารไป

๑ คิดเห็นชอบแล้ว
จึงพระภูวนัย
แต่งตราสารไป
ไปสู่่นคร

๑ เสนาแต่งสาร
แล้วลาภูธร
หัตถ์อักษร
ถึงกรุงนครา

๑ เอาสารไปให้
ตามในสารตรา
แก่อัศวชายา
ปิ่นเกล้าฯ ธรณี

๑ รู้ว่าปิ่นกษัตริย์
จะมาบุรี
กับทั้งมหีส
สิ้นทั้งพารา

๑ สมเด็จพระ
สั่งแก่เสนา
ไปเชิญราชา
เตรียมพลนอกใน

๑ เสนาจัดพล
ช้างม้ารถไชย
ดูงามไสว
ทูลลาเทวี

หนทางสามเดือน	๑ ยกพลคลาเคลื่อน
กองหน้าไปถึง	แต่ราชธานี
กองหลังเสนี	แดนกรุงบุรี
	ฟังจะยาดรา
	๑ จิงมุขมนตรี
หยุดพลเสนี	นอกข้ามทเสมา
แต่ล้นผู้ใหญ่	เข้าไปนักรา
ถึงวังราชา	กราบไหว้ถวายกร

ชบั้ง (กาพย์ฉบัง ๑๖) ๒๔ บท

๑ เสนาเข้ามาสลอน	บังคมภูธร
ถวายข่าวคดีทุกทน	
๑ ข้าบาทถ้วนนายทุกคน	เที่ยวหาจุมพล
เที่ยวไปจบทั่วทิศา	
๑ เมืองนี้มีได้สงกา	เห็นน้อยนักรา
คิดว่าจะมาเมื่อใด	
๑ ตั้งแต่สมเด็จพระไตร	เสด็จจากวังใน
พลไพร่ไม่มีสุขเลย	
๑ โศกเศร้าเร่าร้อนบ่เสวย	ปั้นเกล้าข้าเอย
จะพลัดพรากจากไพร่ไกล	
๑ ภูมิสี่สารเฉลยไข	ด่ารัสตรัสไป
แก้อำมาตย์แลมนตรี	
๑ เวรตามมาย้ายี้	พลัดจากบุรี
เรานี้ได้ยากนักรา	
๑ เรือดอาหารโภชนา	เป็นกรรมทำมา
เวรานั้นมาตามทัน	
๑ เสนากัมเกล้าอภิวัน	ขอเชิญทรงธรรม
พระองค์จ้งคืบพารา	
๑ กลับไปครองไชยเสนา	โปรดเกล้าเทศา
ข้าพุทธเจ้าทั้งหลาย	
๑ สมเด็จพระเกล้าฤสา	บอกคนทั้งหลาย
จะไปจึงให้ข่าวสาร	
๑ พระเจ้าเข้าไปมนิมาน	บอกซึ่งอาการ
ท้าวกินนุวัตทันใจ	

๑ เรานี้จะลาท้าวไท	ไปยังกรุงไกร
อนันตนครบุรี	
๑ กินนุวัตตัสทราบดี	จัดแจงสาวศรี
นางสนมกำนัลทั้งหลาย	
๑ รูปร่างสำอางพรรณราย	สาวสาวเฉิดฉาย
ทั้งเจ้าขร้วยมากมี	
๑ สิบสองกำนัลสาวศรี	ไปด้วยเทวี
ภูมีพระราชธิดา	
๑ แล้วท้าวจัดพลโยธา	ช้างม้าดาษดา
ทั้งสี่วิกาอทอง	
๑ ไพร่พลมนตรีเนืองนอง	แตรสังข์ฆ้องกลอง
สำหรับกษัตริย์ยาตรา	
๑ เสรีแล้วทูลแก่ราชา	บัดนี้โยธา
สำเร็จพร้อมภูมิ	
๑ เมื่อนั้นสี่เสาริบัติ	บอกแก่เทวี
พรุ่งนี้เราจะยาตรา	
๑ ผัวรักจากจรพารา	จะไปด้วยข้า
ฤว่าไม่ไปนะเทวี	
๑ นางนาฏกราบบาทขุสี	จะขอจรรลี
ไปกับพระองค์ด้วยพลัน	
๑ สองกษัตริย์ตรัสปรึกษากัน	จะไปอภิวันท์
ทรงธรรม์ปิดตุเรศมารดา	
๑ ตรัสแล้วทรงแต่งกายา	จึงเสด็จลินลา
มาหาท่านท้าวสองศรี	

พิลาป(ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘) ๗๕ บท

หมอบเกล้าเกศา	๑ สู้ตัดต์กัลยา
พระองค์เป็นสุข	ลาพระชนนี
ลูกรักจรรลี	ทุกข์ภัยยามมี
	กับพระราชชา
	๑ พระคุณโปรดเกล้า
ไม่ช้านานเล่า	ข้าเจ้าจะมา
เคยขึ้นมาเฝ้า	คำเข้าอตรา
เคยจ่านรรจา	แต่นี้จะไกล

ได้โปรดเกศา	๑ ทั้งราชันดดา
เซยชมยั้งแล้ว	จะลาเอาไป
อย่าตรอมพระทัย	หลานแก้วจะไกล
	ท้าวทั้งสองรา
	๑ ยิมพระโอบา ^{๖๗}
อันงามปรากฏ	ให้แก่มารดา
แต่นี้จะไกล	อัยกาอัยกี
ชมแล้วจะลา	ปิ่นเกล้าไอศวรรย์
	๑ สมเด็จพระยาย
อุ้มพระหลานชาย	รับมิ่งสิ่งขวัญ
ความयरักเจ้า	ใครจักเทียมทัน
สิ้นทั้งไอศวรรย์	ปองให้นัดดา
	๑ ชมแล้วชมเล่า
ยกขึ้นทูลเกล้า	ทรงโศกโศกา
(แต่นี้จักไกล	พระราชันดดา)
แต่นี้แลนา	จะเศร้าโศกศัลย์
	๑ แล้วตรัสไปเล่า
สมเด็จพระสี่เสาร์	ขอฝากจอมขวัญ
นางสนมพี่เลี้ยง	รายเรียงครามครัน
ให้เลี้ยงจอมขวัญ	สำหรับกษัตริย์ ^{๖๘}
	๑ ฝากนางสุทัตต์
ผิดร้ายให้ตรัส	เห็นแก่ลูกยา
ผิดชอบหนักเบา	เจ้าจเมตตา
อย่ามีอาญา	ฆ่าให้บรรลัย
	๑ พระสี่เสาร์ราช
รับค่านางนาฏ	อย่าร้อนหฤทัย
อันพระบุตรี	ไม่มีโพยภัย
พลั้งพลาดสิ่งใด	อย่าได้สงกา

^{๖๗} วรรณคดีมีคำไม่สงสัสมัสวรรคตไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ยี่นพระโอรส”.

^{๖๘} วรรณคดีมีคำไม่สงสัสมัสบทกตไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “พระราชันดดา”.

มีคุณที่สุด
แทนคุณให้ได้
ถึงกรุงพารา

ให้เจ้าเป็นเอก
ไม่ให้้อบอวย
ยึดไปพันปี

อย่าทรงพระทุกข์
มีม้วยบรรลัย
แทนคุณอัยกา

ฟังลูกเขยว่า
ลูบหลังลูกแก้ว
แต่นี้จะไกล

ถ้าถึงวังแล้ว
ลูกเมียท้าวมี
ฟังคำแม่ว่า

อย่าได้ให้ผิว
เอาใจรอบคอบ
สิ่งใดอันมี

ลับหน้าตาหลัง
ถึงน้อยเหมือนมาก
สิ่ง(ใด)ปรารถนา

๑ อันองค์นงนุช
เทียมเท่ามารดา
เหมือนใจสัตย์ญา
จะแทนคุณศรี

๑ จะอภิเษก
กว่านางนารี
อย่าเศร้าหมองศรี
จะเห็นสัจจา

๑ ท้าวจงเป็นสุข
ถึงราชันดดา
เติบโตใหญ่จะมา
อัยกีสืบไป

๑ สุทัตต์ฉายา^{๖๙}
ดีเนื้อดีใจ
กอดแล้วรำไร
จากอกมารดา

๑ แม่จะสอนเจ้า^{๗๐}
จงมีอัมชา
เจ้าอย่าริษยา
ประคองจงดี

๑ เจ้ารักษาตัว
หมั่นหมองราศี
ประคองจงดี
พิทักษ์รักษา

๑ ทรัพย์อยู่ในคลัง
อย่าเอาออกมา
ปากคนนะลูกอา
ทูลท้าวจงดี

^{๖๙} ควรเป็น สุทธิวิตฉายา หรือ สุทธิฉายา ฉบับกรมศิลปากรเป็น “สุทธิฉายา”.

^{๗๐} วรคณนี้มีคำไม่ส่งสัมผัสวรรคถัดไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “แม่จะสอนแก้ว”.

ยุ่งหยาบจาบจ้วง
 ท้าวจะไปชม
 หึงสาอย่ามี

นบนอบให้ดี
 เมียน้อยเมียหลวง
 เบาหนักจิกว่า

สกาหมากรุก
 อย่าเล่นต่อแต้ม
 อย่าเล่นเช่นนี้

พระองค์ทรงฤทธิ์
 เจ้าค่อยขยาย
 อย่าให้วู่วาม

ก้านลั่นขันที่
 แม้จะพลังพลาด
 เพราะเขาทั้งหลาย

แสนสาวสิงคาร
 แม่อย่าทูลขัด
 ลากเขาลูกอา

นวลนางพระสนม
 ค่อยเปียงค่อยบ้าย
 อย่าให้ภูมิ

๑ แม่อย่าหึงหวง
 หึงหวงสตรี
 นักสนมสาวศรี
 ไม่ดีนะลูกอา

๑ ลูกเมียท้าวมี
 อย่อหังการ์
 อย่อลวงเจรจา
 อดออมจงดี

๑ อย่าเล่นสนุก
 อีกทั้งมโหรี
 ภัยงานันมี
 เห็นจะเสียความ

๑ ถ้าว่าใครผิด
 ท้าวจิกไถ่ถาม
 แต่พอหายความ
 โทษคนทั้งหลาย

๑ ทำได้ดังนี้
 จะรักมากมาย
 ว่าจะพันร้อย
 เมตตากรุณา

๑ ท้าวจะประทาน
 ตามพระอัมชา
 ทานตัดบัญชา
 ไม่ควรมีดี

๑ ถ้าท้าวไปชม
 ภริมย์สาวศรี
 แยกกายจงดี
 ขัดพระอัมชาศัย

เมื่อท้าวสมสนิท
 อย่าคิดเตียดฉันท
 ทูลแก่ท้าวไท้

อย่าห่างสามี
 ชายมักเตียดฉันท
 ฟังคำแม่ว่า

ผัวรักพิศवास
 แม่สั่งสอนไป
 เจ้าทำให้ดี

โลมลูกจูบเจ้า
 ไม่ใคร่ให้ไป
 เกรงบุญราชา

รับคำมารดา
 ยอกรกราบบาท
 นางกัมเกษี

ลูกรักใส่เกล้า
 ยอกรถวายธาตุ
 ลูกรักจักลา

ฟังคำทูลลา
 เจ้ารักษาตัว
 สนมพระทัย

๑ อย่างมุ่งหมายคิด

จักหมองเหตุทัย
 ผิดชอบสิ่งไร
 จึงควรลูกอา

๑ เมื่อยามราตรี

นะพระลูกอา
 สิ่งนั้นแลนา
 จะเป็นศักดิ์ศรี

๑ หญิงมีมารยาท

ชื่นชมยินดี
 จำใส่เกษี
 นะพระลูกอา

๑ สอนแล้วสอนเล่า

พุ่มพายน้าตา
 ไกลแม่เลยนา
 แม่ไปจงดี

๑ สุทัตต์กัลยา

ใส่เกล้าเกษี
 ที่ราชชนนี
 รับบาทมารดา

๑ ถ้อยคำแม่เจ้า

ตราบเท้ามรณา
 ธิราชบิดา
 ปิ่นเกล้าภพไตร

๑ สมเด็จพระบิดา

น้ำตาหลังไหล
 อย่าให้มีภัย
 ไว้ให้จงดี

กัมเกล้าเจ้าฟ้า
หนักเบาเล่าไซรั
เอ็นดูมารศรี

ตอบคำพระเจ้า
ข้ายากทรพล
จะเลี้ยงธิดา

ขอกินเป็นทาส
ท้าวแก้วชายหน้า
จึงสั่งให้ไป

ชีวิตข้านี้
รอดอยู่บัดนี้
จะฝากโฉมฉาย

ใครเหมือนบ้างรา
ข้าคนลลิตา
จะฝากอรทัย

ฟังลูกเขยตรัส
ออกคว่ำขวัญหาย
กลัวพระอาญา

พระองค์ทรงฤทธิ์
เหมือนเห็นแก่เจ้า
เห็นแก่สายใจ

๑ กินนุวัตพ่อตา
ฝากนางเทวี
โทษภัยอย่ามี
ข้าได้เลี้ยงมา

๑ สมเด็จพระเจ้า
ผู้เป็นพ่อตา
เป็นคนลลิตา
ของท้าวกระไร

๑ อยู่แต่ร้านตลาด
ตามความเชียวใจ
โกรธาคือไฟ
ลงโทษถึงตาย

๑ นีว่าชนนี
มีมวยฉิบหาย
พันปีบอขาย
ใครจะตามใจ

๑ เป็นท้าวพระยา
งามหน้าท้าวไท
จะว่าไปใย
ไม่ควรท่านอา

๑ สมเด็จพระกินนุวัต
ประชดวาจา
พุ่มพายน้าตา
พ้างเพียงบรรลัย

๑ ข้าได้ทำผิด
อย่าคุมโทษภัย
สุทัตต์อรทัย
พระราชนัดดา

กินนวัตน์เกล้า
เราไม่กริ้วโกรธ
เรานี้หากว่า

จะจวนเวลา
พระเสด็จจากปรารค์
โองการตรัสให้

กองหน้าทัพไชย
รักษาชนนี้
ทั้งพระน้องยา

จะคล้ายพระทัย
ตามพระเหตุทัย
พื่อนิ่งหมาย

ฟังพระโองการ
สองกษัตริย์ปรากฏ
เรวัตโถมศรี

ยกพันไคลคลา
เสนาแห่ห้อม
สะเทือนห้วยไหว

จากกรุงภไกร
ระริบพริบพร้อม
เสียงพลโยธา

๑ สมเด็จพระเจ้า
ยิ้มยิ้มไปมา
คุมโทษโทษา
ฟังให้รู้ไว้

๑ คอยอยู่เถิดหนา
ข้านี้จะไป
นำนางอรทัย
เรวัตลูกยา

๑ เร่งคุมคนไป
ไปก่อนบิดา
จงดีลูกอา
อย่ามีอันตราย

๑ ถ้าถึงกลางไพร
ชมพระไสยา
อย่าได้ระคาย
อโนดาตมัตทิว

๑ เรวัตกุมาร
บังคมบทศรี
ขึ้นรถจรรลี
ขึ้นช้างสารใหญ่

๑ ได้ฤกษ์เวลา
จากกรุงภไกร
แหวดล้อมกันไป
เทียมถึงเวหา

๑ ยกพลออกไป
ไปตามมรรคา
กีกก้องโกลา
สนั่นธรณี

เสียงปี่ซ้องกลอง
เสียงพลโห่ร้อง
ทางเป็นมงคลี

แห่หน้าไสว
ห่มเสื่อสักหลาด
ถือปิ่นยืนยัน

ทวนทองแกว่งไกว
ห่มสีลายเขียว
หัตถ์ถืออาษา

ห่มสีลายแดง
ข้างตั้งข้างกัน
ธงเที่ยวไสว

หยุดตั้งพลับพลา
ครั้นรุ่งอโณทัย
ข้ามเขาอรัญญ์

ขึ้นพาชีชาติ
เร็วกว่าลมพัด
ด้วยฤทธิ์ศรัทธา

ริมฝั่งคงคา
ชำระพระเกษ
อาบสรองพาชี

๑ โครมครีกกีกก้อง
แต่รสังข์มากมี
กีกก้องธรณี
มีดกลุ่มเป็นควัน

๑ พลถื่อแพนไชย
คือดั่งแก่งสรรค
องอาจใครจะทัน
หน้าข้างราชา

๑ เกาทัณฑ์หน้าไม้
ดูงามโสภา
ประเปรียวหนักหนา
หน้าหลังไสว

๑ พลพวกข้างแขง
ดูงามเหลือใจ
คชขารชรไชย
จามรทานตะวัน

๑ ครั้นคำสนธยา
ให้พระจอมขวัญ
ยกไปด้วยพลัน
ห้วยเหวคงคา

๑ พระสี่เส้ารราช
เหาะขึ้นเวหา
กษัตริย์เหาะมา
เถิงมหานคร

๑ ชักม้าลงมา
ลงจากพาชี
ริมฝั่งสระศรี
แล้วให้กินหญ้า

เครื่องทรงธรรมนั้น

พระองค์ชำระ

อินดาดคงคา

ริมฝั่งน้ำไซรี

ชมไม้ชมนก

คำนึงถึงศรี

ทำวเก็บผลไม้

ฝากลูกทั้งสอง

เสด็จขึ้นอาชา

ชักพาชักลับ

ขึ้นยังรถแก้ว

ให้แก่อรทัย

พี่ไปโนนดาด

พี่คิดถึงเจ้า

จึงชวนเทวี

ชมผลดอกไม้

สาวหยุดพุดตาน

พุดซ้อนพุดลา

มะลิวัลย์พรรณไม้

พิกุลบุณนาค

แล้วพระภูมี

๑ มงกุฎพระขรรค์

ได้แก่ชานา^{๗๑}

ในสระมหา

มหานที

๑ ทำวเก็บผลไม้

เอนกมากมี

ผาดผกจรลี

แก้วพี่ไม่มา

๑ (สมเด็จพระจอมไตร)

ห่อชายภูเขา

กับน้องกัลยา

ผ่านฟ้าเหาะไป

๑ แลเห็นกองทัพ

ลงมาบัดใจ

แล้วยื่นผลไม้

พระยอดमारศรี

๑ มีโองการตรัส

แสนสนุกเปรมปรีดิ์

ผู้ยอดमारศรี

ชมไพรพทุกษา

๑ เสด็จเข้าไปในไพร

เอนกนานา

ดอกกรรณิการ

กระดั่งงาสารภี

๑ มะลิซ้อนหงอนไก่

ในไพรมากมี

หอมหลากงามดี

ชมพรรณพทุกษา

^{๗๑} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ทำวเปลื้องออกมา”.

ชมไม้ทั้งปวง
 สักสูงยุงยาง
 ลำดวนยวนใจ

จึงพระภูวนัย
 นกยางจับเจ้า
 แก้วโทนโกนจา

นกระทาลีคุ้ม
 กาสากาสัง
 พระหัตถ์ตรีสชี้

ดูจหนึ่งเสียงน้อง
 สองกษัตริย์ตรีสชม
 หยอกกันไปมา

การเวกนารัก
 ชมแล้วชมเล่า
 ขวนน้องแจ่มจันทร์

กรีดเล็บเก็บใต้
 ทุเรียนมังคุด
 ลูกเกิดลูกหว่า^{๗๒}

ลูกเงาะเหมาะดี
 สัมแก้วสัมจุก
 เก็บแล้วทรงธรรม

๑ เสด็จเข้าดงหลวง

ขึ้นในพระทัย
 ขานางไสว
 พยอมหอมมา

๑ ชมผลดอกไม้

ชมหมู่ปักษา
 แยกเต่าสาธิตา
 สัตวาโนรี

๑ นกเขานกคุ้ม

ตระกรุมอินทรี
 นางนวลมีศรี
 บอกรักกล้า

๑ โนรีรำร้อง

เมื่อจำนรรจา
 ภิรมย์हरรษา
 ในป่าพนมวัน

๑ ชมวายุภักษ์

เห็นแล้วรับขวัญ
 ปิ่นเกล้าทรงธรรม
 เก็บผลพฤษภา

๑ สมเด็จพระภูวนัย

ผลไม้บานา
 ละมุดสีดา
 นานาอินจัน

๑ ทับทิมลิ้นจี่

สีแดงเฉิดฉัน
 ดิบสุกครามครัน
 ให้สองทราวมวย

^{๗๒} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “มะดูกลูกหว่า”.

ถึงริมชลธาร
ให้หยุดโยธา
ตั้งพลับพลาชัย

ก้านลั่นชั้นที่
แวดล้อมทรงธรรม์
ลงจากพลับพลา

เย็นฉ่ำไปหมด
ดอกสัตตมังกุด
แสนสนุกสำราญ

เห็นงามเป็นแสง
ช่วยกันวายเก็บ
สัตตพรรณนานา

หมูนางสาวศรี^{๗๓}

ชมดอกอุบล
ฝักดอกมากมี

เชิญชวนน้องแก้ว
พระองค์พิศवास
สองสมเสนาหา

ยกพลโยธา
แตรสังข์ฆ้องกลอง
สามเดือนจึงไป

๑ เสด็จมาช้านาน

จึงพักพลไว้
ช้างม้าข้าไทย
ที่ริมชลธาร

๑ ขวนพระมเหสี

เรวัตลูกยา
ทั้งสองกษัตรา
แล้วสรงสนาน

๑ น้ำใสไหลหยด

ชมบุษบาบาน
เห็นงามตระการ
เล่นน้ำคงคา

๑ ชมดอกบัวแดง

น่ารักหนักหนา
เด็ดดอกบูชา
เห็นน้ำยินดี

๑ ชมดอกบัวทอง

ชิงกันอิงมี
จงกลมีศรี
เก็บได้เอามา

๑ ชมสำเภาแล้ว

เข้าไปพลับพลา
ด้วยนางกัลยา
ปรีดีเปรมพระทัย

๑ ครั้นรุ่งสุริยา

โห่ร้องก้องไพโร
กีก้องป่าใหญ่
ถึงกรุงพารา

^{๗๓} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ชมดอกบัวขาว หมูนางสาวสาว”.

มาถึงเมืองแล้ว
กับนางกษัตริย์
ชาวตลาดถ้วนหน้า

บังคมทรงธรรม
ชาวบ้านร้านตลาด
ห้อมล้อมท้าวไท

ประโคมแตรสังข์
ลงจากรถทอง
กับลูกเสนาหา

ญานี (ภาพยนต์ ๑๑) ๒๘ บท

๑ อนงค์นางเทวี
เห็นท้าวเสด็จมาใน
๑ นางจิ่งน้อมเศียรเกล้า
ก้านัลทั้งซ้ายขวา
๑ ขรัวยายนางเฒ่าแก่
อิงคະนึ่งทั้งปรางค์ศรี
๑ อนันตนางเทวี
แต่ท้าวจากพารา
๑ ท้าวไปไม่มีทุกข์
พระหายความววยปรารถ
๑ ตั้งแต่กรรแสงรำ
พระไปได้ครบครัน
๑ ไม่คิดถึงไอสวรรย์
ไม่คิดข้าบริจจาก
๑ ท้าวตอบเสาวนีย์
ลำบากยากเหลือใจ
๑ เรวัตกุมารนั้น
พินิจขอเจ้ามา
๑ นางนี้มีคุณนั้
เลี้ยงพี่ไม่อนาทร

๑ สมเด็จพระแก้ว
ท้าวค้อยไคลคลา
สุทัตต์กัลยา
ดีเนื่อดีใจ

๑ กัมเกล้าอภิวินท์
สมเด็จพระจอมไตร
เกลื่อนกลาดกันไป
กีก้องโกลา

๑ เสด็จมาถึงวัง
อิงคະนึ่งนักหนา
ชวนน้องกัลยา
เข้าสู่ปรางค์ใน

มเสด็จจอมไตร
เจ้าชื่นใจเป็นนักหนา
บังคมเจ้าปิ่นโลกา
บังคมท้าวแล้วพัทวิ
ทั้งชาวแม่แลขันที
มาชมเจ้าปิ่นโลกา
ทูลคดีแก่ราชา
กรรแสงหาทุกวันวาน
ได้ความสุขสำราญ
แก่ข้าน้อยนางก้านัล
ทุกเช้าค่ำไม่วายวัน
ทั้งลูกเมียร่วมเสนาหา
นางก้านัลทั้งซ้ายขวา
คิดแต่ราชประชาไ নয়
จากเทวีสุขเมื่อไร
พระเล่าสิ้นแต่หลังมา
คุณใครจะปานนะน้องอา
เลี้ยงเป็นบุตรสืบอุทร
จึงผัวรักไม่ม้วยมรณ์
พี่จึงพาอาเจ้ามา

- ๑ สุกตต์จิงกัมเกล้า นางนี้เล่าคือกัลยา
อย่าคิดอื่นนะน้องอา ว่าพี่น้องร่วมอุทร
- ๑ สุกตต์อรุชนาฏ พังพระบาทไม่แงงอน
บังคมประนมกร แก่อนันต์นางเทวี
- ๑ ผ่านเกล้าแม่ไม่เห็น ท้าวลำบากเขาโบายตี
ขอทานท้าวบุรี ยากสิ้นที่ยิ่งทลิตา
- ๑ ข้าเจ้าเอ็นดูไท้ รับมาไว้ในเคหา
บิดาข้าโกรธา จะลงโทษให้ถึงตาย
- ๑ ข้าน้อยทูลได้ ชิพท้าวไท้ไม่วอดวาย
พอเคราะห์นั้นค่อยคลาย จึงสงสารถึงกัลยา
- ๑ เมื่อนั้นมเหสี พังคดีถั่วหมา
โหมยทรงโศกา กรรมของท้าวนะทูลหัว
- ๑ พี่นี้มีใจรัก แก้วพี่มีคุณผ้า
แค้นใจคิดไปอื่นไกล
- ๑ กอดจูบลูบหน้าหลัง ไม่ชิงชังอย่างน้อยใจ
สมบัติทั้งนี้ไซ้ จะแบ่งปันกันสองรา
- ๑ นางจึงให้ประทาน สาวสังครมากนกหนา
เครื่องทรงจรณา ทั้งส้อมสร้อยสังวาลย์
- ๑ พี่เลี้ยงแลนางนม เลี้ยงสามชมพระกุมาร
นางแต่งบันดาการ ให้เรวัตลูกบุญธรรม
- ๑ สมเด็จสี่เสาร์ พังสองเจ้ากล่าวถ้อยคำ
รักกันเป็นมั่นคง ไม่ได้คิดอุเบกษา
- ๑ พระแบ่งซึ่งสมบัติ ให้สุกตต์กึ่งพารา
ตั้งเป็นฝ่ายซ้ายขวา กับอนันตนางเทวี
- ๑ พระเสด็จไสยาสน์ กับสองนาฏมเหสี
อยู่มานานหลายปี นางอนันตก็มีครรภ์
- ๑ ครั้นเจ้าถั่วทศมาส ประสูติราชธิดา
เสาวภาคย์ยังจันทรา งามโสภาคไรจะปาน
- ๑ ให้ชื่อศรีสุวรรณ เลี้ยงแจ่มจันทร์มาช้านาน
โรคภัยไม่ต้องพาน ค่อยจำเริญพระกายา
- ๑ กินนุวัตพระภูบาล อยู่ช้านานแก่ชรา
ประจวบซึ่งโรคา เจ็บหนักหนาในพระทัย
- ๑ ส่งสารให้ไปหา แก้วกัลยาลูกสายใจ
ปิดตัจจกบรลัษย์ หวังแก่เจ้ากับนัตตา

๑ นางรู้ในสารศรี	ทูลภูมิเป็นโลกา
จึงยกพลโยธา	ถึงมัทราชพระนคร ^{๗๔}
๑ ครั้นถึงจึงนางนาฏ	กราบกับบาทพระบิดา ^{๗๕}
นั้ดตาประนมกร	เห็นอัยกามาหนักไป
๑ กิณนุวัตตรัสแลมา	เห็นนั้ดตาค่อยแข็งใจ
พี่น้องค้ขึ้นเร็วไว	จวบหลานแก้วแล้วรับขวัญ
๑ เจ้าไปกะจ้อยร่อย	จนบ่าวน้อยถึงพบกััน
น้อยใจไม่ถึงวัน	ตาคจะสิ้นซึ่งชีวา
๑ ตานี้ไม่รอดแล้ว	พระหลานแก้วอยู่เกิดหนา
สมบัติทั้งพารา	ตาให้เจ้าครองสืบไป
๑ ขอฝากแต่พระยาย	กลัวจะวายชีพบรรลัย
สั่งแล้วบรรทมไป	สิ้นชีพม้วยมรณา
๑ สุกั้ตต์นางเทวี	กับชนนีทรงโสกา
กัันลทั้งซ้ายขวา	ให้มานั้ทั้งปรางค้ใน
๑ ต่างคนมาครวญคร่ำ	สองนางรำถึถ้วนไป
ครึ้นเครงทั้งภพไตร ^{๗๖}	ให้โศกเศร้ายิ่งนักหนา
๑ สมเด็จพระสี่เสารั้	ท้าวจึงมีโองการมา
ให้แต่งเครื่องบรรดา	สำหรับศพเจ้าธรรณิ
๑ ประดับพระศพไว้	ที่ปรางค้ในรุ่งเรืองศรี
โกศทองอันงามดี	ทั้งโคมแก้วรจนา
๑ ให้แต่งเมรุมาศ	เห็นประหลาดงามโสกา
ฉั้ตรธวงเวียนมา	สำเร็จการสิ้นทั้งปวง
๑ ยกศพใส่ราชรถ	งามปรากฏเข้าเมรุทอง
แตرسั่งซ้ทั้งซ้องกลอง	เครื่องฉลองศพท้าวไท้
๑ นอนศพสามราตรี	พระภูมิจึงตรัสไป
ให้จุดเพลิงบัตใจ	ใหม่ว้ความอยู่ไปมา
๑ ดับเพลิงเก็บพระธาตุ	กลับเยียรยาตรเข้าปรางค้ปรา
ทำบุญมากนักหนา	สิ้นทั้งวั้บุญพระราม

^{๗๔} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “หมายใจมาเฝ้าบิดร”.

^{๗๕} วรรณนี้มีคำไม่รับสัมผัสกับบทก่อนหน้า ฉบับกรมศิลปากร เป็น “พระภูธร”.

^{๗๖} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “วังเวงทั้งเวียงไชย”.

๑ สู้ตัดนางเทวี ^{๗๗}	คิดคดีเจ้าเห็นความ
บวชเป็นนางชีพรหมณ์	ส่งบุญไปถึงราชา
๑ ครั้นเสร็จการแล้วเล่า	พระสี่เส้ามีบัญชา
สู้ตัดศรีผู้ลูกยา	ข้าเลื่องตาคุณวณัย
๑ เมืองนี้สิน้อยนัก	พระลูกรักครองกันไป
เมืองเราคือตริงษ์ไทร	พ่อจะให้แก่ภูบาล
๑ สู้ตัดรู้ถึงเล่า	จึงก้มเกล้ารับโองการ
เรวัตพระกุมาร	ให้ครอบครองพระเวียงไชย
๑ ให้ครองซึ่งสมบัติ	แทนกนิษวัตสืบองค์ไป
เพราะว่าเจ้าสายใจ	มามีคุณแก่บิดา
๑ ปีตุเรศฟังลูกไข	ชอบพระทัยยิ่งนักหนา
เจ้านี้มีปัญญา	ทูลเหมือนจิตพ่อคิดหมาย
๑ จึงตรัสแก่เสนา	แต่งบรรดารุ่งเรื่องฉวย
ฤกษ์เอกจะเสกสาย	ครองพิภพเมืองเจ้าตา
๑ สุวรรณมาลี	เป็นสาวศรีงามโสภา
ให้เสกครองพารา	กนิษวัตผู้อาสัญ ^{๗๘}
๑ จะเสกกับกุมาร	ครองสิงคารแลก้านัล
ขอขวัญเจ้าเลี้ยงกัน	กับเรวัตผู้ลูกยา
๑ ครั้นว่าได้ฤกษ์ดี	เสกสองศรีครองพารา
มอบสินทั้งปรางค์ปรา	พระสนมกำนัลใน
๑ สององค์อยู่จงดี	เจ้าอย่ามีทุกข์แลภัย
ครองหม่มนตรีไป	ให้จงได้เป็นยศธรรม
๑ พระศรีสุทิวัด	เลี้ยงกษัตริย์เหมือนถ้อยคำ ^{๗๙}
วัดเกาะเราได้ทำ	บำรุงไว้ณะลูกอา
๑ เรวัตพระกุมาร	รังโองการใส่เกษษา
สิ่งใดท้าวโปรตมา	ข้าจะทำตามประเพณี
๑ พระคุณพันล้านฟ้า	โปรตเกศายังแสนทวี
ร้อยชาติไม่หน่ายหนี	ลิมคุณศรีปิ่นภพไตร
๑ สมเด็จพระสี่เส้า	ได้ฟังเจ้าแถลงไข
เรานี้จะลาไป	ทั้งคู่ไซ้รื้ออยู่จงดี

^{๗๗} ควรเป็น นางสุทิวัด หรือนางสุทิวัด แม่ของนางสุทิตต์ ฉบับกรมศิลปากรเป็น “จึงพระนางสุทิวัด”.

^{๗๘} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เป็นชายาครองคู่ขวัญ”.

^{๗๙} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ปกครองต้องด้วยอรรถ อยู่ในสัดย์ไม่คืนคำ”.

๑ ท้าวว่าแก่สุทัตต์	ไปกราบลาพระชนนี
รุ่งเช้าจะจรลี	ยกพลไปยังพารา
๑ สุทัตต์รับโองการ	ไปกราบกรานพระมรรดา
ลูกรักจักขอลา	ไปเมืองท้าวปั้นภพไตร
๑ ถ้าท้าวมีโรคา	จงเมตตาส่งสารไป
หนักเบาให้เข้าใจ	ลูกรู้แล้วจะคืนมา
๑ พระแม่ฟิ่งอรทัย	ชลเนตรไหลคือธารา
กอดจูบพระธิดา	ทั้งหลายน้อยของพระชี
๑ ทั้งคู่เจ้าจะไป	ตามพระทัยไปจงดี
เมตตามาเผาผี	เอ็นดูแม่นะลูกอา
๑ นางฟิ่งพระชนนี	สิ้นเกศกับบาทา
พระแม่อย่าโศกา	ลูกจะทิ้งเสียเมื่อไร
๑ ลูกรักจักอยู่ช้า	จนเวลาจะลาไป
สองรามาคลาไคล	ไปถึงท้าวผู้สามี
๑ ครั้นว่าเมื่อรุ่งเช้า	พระปิ่นเกล้ายกมนตรี
กับด้วยนางเทวี	สุทัตต์ศรีผู้ลูกยา
๑ เรวัตพระกุมาร	ยกพลทหารทรงราชา
ไปถึงกลางมรรคา	ทูลลาท้าวคินบุรี
๑ เจ้าค่อยครองกำนัล	กับสุวรรณมาลี
โพล่ยกยบได้มี	เกษมศรีท้าวพารา
๑ ทั้งวัดบุญพระราม	แต่งให้งามสีสีบมา
เรวัตตรีสรักษา	บิให้เคื่องแก่พระชี
๑ บิดาแลมารดา	ทั้งวงศานันดามี
ทั้งนั้นพลอยได้ดี	เพราะเณรน้อยครองพารา

พิลาป (ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘) ๕๙ บท

ยกพลไคลคลาด	๑ พระสี่เส้าร์ราช
เสด็จถึงภพไตร	ไปหิมมะวา
กับนางฉายา	ขึ้นไปในปรางค์ปรา
	ทั้งสองมเหสี
	๑ ทั้งสามกษัตริย์
เสวยราชสมบัติ	เป็นสุขเปรมปรีดี
จึงพระภูวนัย	จะไปพนาลี
แล้วทรงพาชี	ไปเล่นคองคา

แต่นั้นปั้นเกล้า
 สวรรค์มนุษย์
 ผูกเทพเทวา

ทั้งปวงเข็ดขาม
 ทุกเขาพระกรุงไตร
 บ่ได้คิดร้าย

เสวยราชสมบัติ
 พระเกียรติพระยศ
 ผูกราษฎร์ประชา

ท้าวบำเพ็ญทาน
 ให้ตั้งทำการ
 รอบทั้งบุรี

ยากกฤตหารักษ์
 ฝ่าผ่นเงินทอง
 ผูกราษฎร์ประชา

พระทัยศรัทธา
 จำศีลให้ทาน
 ประชาราษฎร์ชื่นชม

พระองค์ให้ลด
 ไร่นาเรือกสวน
 สมเด็จจตุร

๑ เทียวเล่นดั่งเก๋า
 เทียวทุกพารา
 ที่สุดนาคา
 กลัวบุญฤสา

๑ ออกชื่อพระนาม
 ปวดเกล้าถวายกร^{๘๐}
 ดอกไม้มากถวาย
 กลัวเกรงนักรา

๑ พระโพธิสัตว์
 เป็นสุขเปรมปรีดิ์
 ปรากฏนักรา
 เป็นสุขเปรมปรีดิ์

๑ สมเด็จจุบาล
 เพิ่มพูนบารมี
 อาหารมากมี
 ให้เป็นอัครา

๑ ให้ทานทุกวัน
 ชีพราหมณ์พฤดา
 ข้าวของนานา
 บริดาภิรมย์

๑ พระอัครชายา
 ทั้งสองชื่นชม
 นิจกาลอารมณ์
 มเหสีจตุร

๑ ท้าวผู้มียศ
 ส่วยสาอากร
 ตลาดขนอน
 โปรตผูกประชา

^{๘๐} วรรคนี้มีคำไม่ส่งสัมผัสวรรคถัดไป ฉบับกรมศิลปากรเป็น “โปรดเกล้าถวาย”.

(นอกในเวียงนั้น)

อยู่แก่ทศมิตร

คนต้องโทษ

อยู่มาช้านาน

ทำวคิดอนิจจัง

ครั้นสิ้นชีพไป

สนององค์ทรงศักดิ์

จัดให้แต่งการ

สำหรับราชา

อภิเษกทั้งสอง

สองกษัตริย์เจ้า

เวนกรุงภพไตร

เวียงแฉ่งมณี

จำเรียมสวัสดิ์

สืบพงษ์วงศ์

สามกษัตริย์ผ่องแผ้ว

ชีสุทริวัต

หลานครองสังคาร

ปรนนิบัติรักษา

ครั้นแก่ชรา

แต่งการพระชี

๑ ลดสิ้นทุกอัน

อำมาตย์เสนา

คำพระศาสดา

คุกเล่าปล่อยไป

๑ ทำวครองสังคาร

เห็นโทษเห็นภัย

สังเวชพระทัย

กลัวจะตกจตุรา

๑ จะเสกถูกรัก

(ให้ครองไพร่ฟ้า)

บรรดาดารจนา

อภิเษกทราวมัย

๑ กองแก้วทอง

แต่รสังข์เสียดไส

นั่งเหนือเอกฉัตรไชย

ให้เจ้าสองรา

๑ เขียนชัยบายศรี

แต่ซ้ายมาขวา

อย่ามีโรค

ตราบเท่านิรพาน

๑ อภิเษกลูกแล้ว

จำเรียมานาน

ตรัสรู้ข่าวสาร

ขึ้นชมยินดี

๑ เรวัตราชา

สุทัตต์^{๘๘}พระชี

มรณาเป็นผี

ภท้าวภพไตร

^{๘๘} ควรเป็น “สุทริ” แม่ของนางสุทัตต์.

ทั้งนางสุทนต์	๑ สุทัตศรีภักษัตริย์
ปลงศพพระยาย	ยกพวกพลไป
เสด็จแล้วคืนไป	สนั่นหวั่นไหว
	ยังพระพารา
	๑ สมเด็จพระสี่เสาร
อยู่ช้านานเล่า	แก่เฒ่าชรา
ม้วยชีพบรรลัย	เกิดในดุสิตา
เสวยทิพย์นานา	วิมานสุกใส
	๑ อนันตเทวี
รำพึงภูมิ	กลิ้งเกลือกเสือกไป
ทั้งนางสุทนต์	พี่เลี้ยงจักขาดใจ ^{๘๒}
แสนสาวชาวใน	รำไรนักษณา
	๑ สุรเสียงร้องไห้
อ้ออึ้งคะนึ่งไป	ในปรางค์ราชา
ระบือลือเลื่อง	ไพร่เมืองโตกา
รำรักราชา	ทั่วทุกภพไตร
	๑ สุทัตศรีลูกยา
ศรีสุวรรณธิดา	ร้องให้รำไร
พระเสด็จปกเกล้า	ข้าเจ้าอยู่ใน
หาบุญทำวไม	จะเกิดโกลา
	๑ สมเด็จพระสุทัตศรี
สั่งหม่อมตรี	แต่งโกศรจนา
แกมแก้วแล้วทอง	กรองด้วยมุกดา
ใส่ศพรราชา	รุ่งเรืองสุกใส

บทต่อไปนี้เป็นบัพัตเทียนดัดรวบไว้เหลือบทเดียว ส่วนฉบับกรมศิลปากรขยายเป็นสองบท

ฉบับวัดเทียนดัด		ฉบับกรมศิลปากร	
	๑ กลิ้งกลดขุมสาย		๑ กลิ้งกลดขุมสาย
ระยับทองพราย	รองศพภูวนัย	ระย้าทองราย	รอบโรงโสภา
โกศแก้วโกศทอง	แสงทองสว่างใน	ระย้าแก้วกรอง	เพชฌนิลจินดา
ราชวัติฉัตรไชย	ย้อมแก้วรจนา	ประดับศพเจ้าฟ้า	ผู้ผ่านไอสวรรค์

^{๘๒} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “เพียงจักขาดใจ”.

เห็นงามเรื่องรอง แสงแก้วส่องสว่าง ราชวัติฉัตรกัน	๑ เมรุแก้วเมรุทอง เป็นช่องเป็นชั้น ดุจดั่งแสงจันทร์ ย่อมแก้วรจนา

แปดหมื่นภพไตร
ทั้งท้าวเรวัต
ยกพวกพลมา

มาถึงพร้อมกัน
สุรเสียวโศกา
อยู่นอกภพไตร

เข้าไปกราบกราน
พระคุณอยู่เกล้า
เลี้ยกลุ่่น้อยมา

พระมาสินบุญ
คือร่มโพธิ์แก้ว
จะพึงใครได้

ร่มฉัตรทั้งพอง
ลุ่มแล้วบพิตร
ฝูงราษฎร์ประชา

เห็นเป็นอนาจ
ทรงกันแสงให้
ครันรู้สมประดี

๑ แล้วส่งสารไป

เร่งให้เข้ามา
ตรัสรู้สารตรา
ยังกรุงภพไตร

๑ พระยาทั้งนั้น

ต่างต่างเข้าไป
ข้างม้ารถไชย
อิงคະนึ่งนักหนา

๑ เรวัตภูบาล

ศพพระบิดา
พุทธิเจ้านักหนา
ให้ครองภพไตร

๑ ไม่ได้แทนคุณ

ลูกไม่เห็นใคร
ชมแล้วสูญไป
ร่มเศศเศศา

๑ ท้าวคือโพธิ์ทอง

เย็นทั่วโลก
บ่กลับคืนมา
ร้องยั้งแสนทวิ

๑ ท้าวคือเมรุมาศ

ลุ่มกับธรณี
ร่ำไรมากมี
กล่าวเกลี้ยวจา

ถวายบังคมเจ้า
สุวรรณมาลี
น้อมเกล้าฯ เกศา

ห้ามพระเชษฐา
ตัวข้าเป็นน้อง
ควรฤจักไหว้

รับพระโองการ
ข้านี้ใช้เนื้อ
ควรแล้วจึงมา

ของพระเจ้าดา
พระมายกให้
ตรัสเรียกว่าพี่

เป็นปิ่นปกเกล้า
แทนองค์ทรงศักดิ์
พี่นี้จึงมา

เสด็จเหนือเกยมาศ
เฝ้าเจ้าจักรพรรดิ
จะถวายเพลิงศรี

ชื่นชมยินดี
เสด็จเหนือเกยมาศ
แปดหมื่นพารา

๑ ประนมเศศเกล้า
สมเด็จพระนงยา
มเหสีเชษฐา
หน่อเจ้าภพไทร

๑ สุทัตราชา
บังคมนงโย
ทั้งสองอรทัย
ทั้งสองกษัตรา

๑ เรวัตภูบาล
ทูลฉลองขึ้นไป
เป็นเชื้อกษัตริย์
กัมเกล้าฯ ดุชฎี

๑ สมบัติंना
ถวายไว้พันปี
คุณใส่เกศ
เพราะแก่ชันษา

๑ ควรรองค์พระเจ้า
แปดหมื่นพารา
เป็นอัครราชา
กัมเกล้าฯ ดุชฎี

๑ ขอเชิญพระบาท
แปดหมื่นบุรี
เสด็จการอันมี
พระราชาบิดา

๑ สมเด็จพระสุทัตศรี
ด้วยคำเชษฐา
โองการตรัสมา
เร่งพลทำการ

เอามุกดาตาศ
 ช่อชั้นนภศูล
 สามสร้างชัชวาลย์

ฉัตรแก้วแววหลาก
 ราชวัติฉัตรธง
 รูปสัตว์นานา

เทพทองระบำ
 โรงหุ่นละคร
 มีทั้งดอกไม้

เครื่องโอชาพิลึก
 ศาลาทำการ
 ผ้าไตรครบครัน

สำเร็จเสร็จการ
 เชิญศพระบาท
 ขึ้นรถมหา

อาษาปรากฏ
 เสียงดังสะเทือน
 แสนสาวร้องไห้

โครมครึกกึกก้อง
 รูปสัตว์ปรากฏ
 อำมาตย์เสนา

๑ จึงแต่งเมรุมาศ
 แกมแก้วชัชวาล
 ไพฑูรย์สุริย์กานต์
 แกมแก้วมุกดา

๑ ฉัตรทองฉัตรนาก
 ตั้งริมมรรคา
 เป็นวงเวียนมา
 ต่างต่างกันไป

๑ โรงโขนโรงหนัง
 ระหาดอกไม้
 รำฟ้อนถวาย
 ทั้งกรวดจิ้งห็น

๑ ตั้งต้นกลัปฤกษ์
 มีจครบครัน
 บริวารเรียงรัน
 เต็มทั้งพลับพลา

๑ แต่งแล้วบนาน
 ตามมีบัญชา
 ลินลาศจากปรางค์
 วิเชียรสูกไส

๑ แต่งเครื่องรถหมด
 ม้ารถคลาไคล
 มีทั้งเวียงไชย
 ตามพระศพมา

๑ แตรสังข์ฆ้องกลอง
 สนั่นพารา
 ม้ารถอาษา
 ล้อมพระศพไป

เวียนโดยโอวาท
ยกพระศพท้าว
วางแท่นทองใน

คนเล่นต้นรำ
หุ่นจีนหุ่นไทย
อิงคะนึ่งนักหนา

ได้เจ็ดราตรี
บังสกุลชกพา
สังข์แดรแซ่ไป

เซ็งแซ่แออัด
จุดกรวดจั้งหัน
เพนียงไผ่มา

ถวายเพลิงภูมิ
พระเพลิงไหม้ศพ
สุรเสียงกำนัล

ห้อมฟุ้งตรลบ
เก็บธาตู่ท้าวโสด
เชิญขึ้นรถไชย

พระสงฆ์เดียรดาษ
นิมนต์ให้ฉัน
จิ้งก้อมหา

๑ ครั้นถึงเมรุมาศ
สารอบเมรุไชย
ปิ่นเกล้าภพไตร
บนแก้วรจนา

๑ โขนหุ่นระบำ
ทำตามภาษา
ไต่ลวดไปมา
กีกก้องภพไตร

๑ นอนศพภูมิ
สนั่นหวั่นไหว
รู้ว่าเท่าไร
เป่าเป็นเวลา

๑ จุดพลุประทัด
สนั่นเวหา
กวาดขึ้นทุกประการ
นกบินครามครัน

๑ ถ้วนเจ็ดราตรี
กฤษณาจวงจันทร์
ตรลบเป็นควัน
ให้อิงคะนึ่งไป

๑ แล้วเอาน้ำอบ
ดับเพลิงทันใจ
ใส่โกศทองใน
เข้าวังราชา

๑ รับขึ้นปรางค์มาศ
สวดมาติกา
ทุกวัดอัครา
เจดีย์เลิศไตร

แต่งฉลองสามารถ
มเหสีสองรา
โกนเกล้าเข้าไป

พลอยบวชด้วยกัน
ทุกท้าวพระยา
เสด็จจรรลี

(ลาพระภูบาล)

ลาทั้งพระชี
ยกพลโยธา

กับนางนารี
ครองซึ่งสมบัติ
จำเริญสวัสดิ์ไชย

ครอบครองสิ่งคาร
พระศรีสุทนต์
อนันต์กัลยา

เหมือนดั่งกล่าวมา
สองนางไปสู่
ร่วมวิมารกัน

ครั้นว่าแก่เต่า
ทั้งท้าวเรวัต
ไปสู่เมืองฟ้า

๑ ประจุพระธาตุ
เสร็จแล้วแว่นไว
ศรัทธาเหลือใจ
บวชเป็นพระชี

๑ ชาวแม่กำนัล
เอนกมากมี
ทูลลาพันปี
กลับคืนพารา

๑ กัมเกล้ากราบกราน

ลาพระราชา^{๘๓}
มเหสีธิดา
ไปยังภพไตร

๑ สมเด็จพระสุทนต์
สุวรรณนรทัย
เนาวรัตน์เลิศไตร
เหมือนพระบิดา

๑ มีลูกมีหลาน
สืบสืบกันมา
ครั้นม้วยมรณา
สิ้นชีพสุสุวรรณค์

๑ ปลงศพกัลยา
แต่หลังอย่างนั้น
ดุสิตา(ไกรวัล)
กับด้วยราชา

๑ สุทนต์ศรีเจ้า
พระม้วยมรณา
ครั้นสิ้นชีวา
ประสพบพบกัน

^{๘๓} ฉบับกรมศิลปากรเป็น “ด้วยใจพระราชา”.

สร้างสมภารมา
ถ้วนสี่องไชย
พระแจ้งรสธรรม

ตามธรรมปรมัตถ์
ชมชาติชาตก
เหมือนหน่อจีนสีห์

๑ หน่อพระศาสดา
เอนกอนันต์
กำไรแสนกัลป์
เพราะเป็นจีนสีห์

๑ เทศนาโปรดสัตว์
เอนกมากมี
ยกเป็นบาลี
สร้างสมภารมา

ฎยานี (ภาพย์ยานี ๑๑) ๒ บท

๑ พระศาสดาจารย์
โปรดสัตว์ฝูงประชา
๑ สมเด็จพระชินวัตร
กลับชาติมาด้วยพลัน
(๑ ฝ่ายว่าชนทั้งห้า
ร่วมกับเทวทัตเถร
๑ สุทธิผู้แม่มา
กลับชาติมาครานี้
๑ อนันต์นางเทวี
ลำดับกลับชาติมา
๑ ฝ่ายว่านางสุทัตต์
กลับชาติมาได้ดี
๑ ฝ่ายว่าสุทัตตรี
ครั้งว่ากลับชาติมา
๑ ฝ่ายว่าพระเรวัต
กลับชาติมาเพิ่มพูน
๑ ส่วนว่ามังกัญฐ์
คือพระอานนท์เถร
๑ กระษัตริย์ผู้มาช่วย
ครั้งว่ากลับชาติมา

นำเอานิทานมาเทศนา
ประมวลมาชาตกพลัน^{๘๔}
ใจส่ำสร้อยฉกรรจ์
เทวทัตมหาเถร
อันตีดาเป็นกรรมเวร
ตมทหาเวจี
นางโณมฉายใจปราณี
คือว่านางวิสาขา
มเหสีองค์ราชา
ได้เป็นนางภิกษุณี
เคยคู่ตรัสสร้างบารมี
คือสมเด็จพระพิมพา
บุตรภูมิปิ่นโลกา
คือว่าองค์พระราहुล
บุตรเลี้ยงตรัสผู้มีคุณ
คืออนุรุธมหาเถร
เป็นเพื่อนตรัสในบริเวณ
เมื่อลำดับกลับชาติมา
ทั้งแปดหมื่นพระพารา
คือสาวกพระมุณี

^{๘๔} บทนี้ในฉบับกรมศิลปากร ยังเป็นฉันทลักษณ์สร้างคางคังซึ่งเป็นบทสุดท้ายของตอนด้านบน ดังนี้

๑ พระศาสดาจารย์	นำเอานิพพาน	มาตรัสเทศนา
โปรดสัตว์ทั่วโลก	ทรงประมวลมา	ชาตกด้วยพลัน

๑ ผู้คนทุกกรุงไกร	อันมีใจมายินดี
กลับชาติมามากมี	คือบริษัททั้งนี้
๑ สมเด็จพระบวรราช	สี่เสาราชจอมราชา
สร้างโพธิญาณมา	เธอได้ตรัสเป็นพระชินสีห์
๑ ให้พ้นจากทุกขา	เปรมปรีดาภิรมย์
เสวยสุขอุดม	ศิวโมกษฤพาน
๑ ผู้อ่านและผู้ฟัง	อารมณ์ตั้งต่อศรัทธา
เป็นธรรมเทศนา	ปลงวิญญูณ์ณ์เกิดมรรคผล)

สิ้นฉบับแต่เท่านี้แล้วนะท่านเอ๋ย

ข้าฯ สร้างในพระศาสนา ขอให้ข้าพเจ้าพบพระศรีอาริยมตไตร ขอให้

เขียนจบวันเสาร์ เดือนแปด ขึ้นสิบสามค่ำ

หนังสือฉัน ถ้าใครยืมไป อย่าได้นอนอ่าน เอ็นดูฉันบ้าง เขียนยากนักหนา ลางคนยืมไป ทำเอาแต่ได้ ไม่เวทนา ขาด
มารู้งริง นำซึ่งนักหนา ครั้นจะมาเอา คราวหลังเล่าว่า ครั้นเขาจะว่า เป็นคนคืดัง ฉันนั่งเขียนมา ปวดหน้าปวดหลัง จงเอ็นดู
บ้าง นะท่านทั้งหลายเอ๋ย

สี่กาสาวสาวเอ๋ย เอาหมากพลูบุหรี มาให้หลวงพี่ สักพานเถิดนะ นางสาวสาวเอ๋ย เจ้าอย่างนั่งทำเฉยอยู่เสียได้ หลวงพี่
อดมาก นึกอยากแทบตาย ขอภัยท่านทั้งหลายเสียเถิด ทั้งประสกทั้งสี่กา บรรดาที่มานั่งฟังเรื่องราวพระสี่เสาร มีใช้ว่าเรา
แกล้งว่าเมื่อไร ดิฉันเป็นคนสนุก ทั้งความทุกข์

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. 2547. *พระสี่เสา์กลอนสวด*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอคิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด.

ณัฐกาญจน์ นาคนวล. 2558. “พระสี่เสา์กลอนสวด.” *ฐานข้อมูลนามานุกรมวรรณคดีไทย*. 23 ธันวาคม 2558 ที่เข้าถึง.

http://www.sac.or.th/databases/thailitdir/detail.php?meta_id=129.

ม.ป.ป. “พระสี่เสา.” *หนังสือเก่าชาวสยาม*. 23 ธันวาคม 2558 ที่เข้าถึง.

<http://www.sac.or.th/databases/siamrarebooks/main/index.php/component/attachments/download/385>.

วนิดา บำรุงไทย, และ เกศรินทร์ คันธมาลา. 2554. “การศึกษาภาพสะท้อนสังคมในวรรณคดีเรื่อง “พระสี่เสา์กลอนสวด.”

วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน (สถานอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร) 2 (1): 7-24.

อาทร ไมตรีโสภณ. 2531. *พระสี่เสา์นิทานคำกาพย์*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.